GLAVNI UREDNIK
FRANCE ŠUŠTERŠIČ

ODGOVORNI UREDNIK
ČRTOMIR ŠINKOVEC

TV 15

GLASILO ZVEZE ZDRUŽENJ BORCEV NOV SLOVENIJE

BESEDE IN DEJANJA

● Socializem ukinja izkoriščanje

Socializem je zgodovinski nosilec ukinjanja ekonomskih neenakopravnosti narodov s tem, da ukinja izkoriščanje človeka po človeku. Ker pa so to problemi materialne in družbeno ekonomske narave, jih ni mogoče urediti s preprostim revolucionarnim dekretom, temveč samo z nadaljnjim razvojem proizvodnih sil.

● Podlaga ekonomske politike

Neizogibna podlaga naše ekonomske politike v prihodnjem obdobju mora vsekakor biti kritična analiza problemov, ki so se pokazali v dosedanjem materialnem in družbenem razvoju. Le kritika današnjega stanja lahko pokaže pot za socialistično akcijo v prihodnjem obdobju.

● Težišče gospodarjenja v kolektivih

Rezultat reform, ki jih sedaj opravljamo in ki jih bomo izvršili v prihodnjih letih, bo, da bo težišče gospodarjenja še bolj v samih kolektivih. Zato bodo morali delovni kolektivi problemom racionalne in učinkovite notranje delitve po delu posvetiti veliko večjo pozornost, kakor se je to dogajalo doslej. Torej mora sedaj bolj kakor kdaj prej veljati geslo: obrniti se k sebi, k lastnim problemom in nalogam.

Edvard Kardelj v referatu na VIII. kongresu ZKJ

● Tudi nekateri komunisti ne delajo tako, kot bi morali

V vsakodnevni praksi vidimo, da pogosto tudi nekateri vidni komunisti ne delajo tako, kot bi morali v številnih organih družbenega upravljanja, v raznih športnih in drugih organizacijah in ustanovah. Postavlja se vprašanje, zakaj so tam, in ali je potrebno, da so v vseh teh organizacijah, zlasti športnih, poleg aktivnih športnih delavcev tudi državni in politični funkcionarji?

● Skrivajo se za organi oblasti

Niso redki pojavi, da se posamezni komunisti ne zmenijo za predpise, sklepe in priporočila samoupravnih organov, da delajo na svojo roko, pri tem pa se skrivajo za organi oblasti in samoupravljanja, za avtoriteto posameznih organizacij in forumov. Takšna praksa omogoča negativne pojave na raznih področjih družbenega življenja. To ustvarja vtis, da ZK govori eno, znatno število komunistov pa dela drugače.

● Slabosti posledica birokratskih pojmovanj

Ko je beseda o odgovornosti in liku komunistov, bi se rad še posebej zadržal pri nekaterih slabostih, ki se uveljavljajo tudi pri posameznih funkcionarjih na raznih vodilnih položajih. Te slabosti so v veliki meri posledica neobvladanih birokratskih pojmovanj pri posameznikih ter globoko nevestnega odnosa do zaupanih jim funkcij. Takšni ljudje navadno začenjajo istovetiti sebe in svojo funkcijo z interesi družbe.

Aleksander Ranković v referatu na VIII. kongresu ZKJ

● Plitve analize

Včasih je slišati trditev, da je prišlo do razločevanja med umetniško in socialistično revolucijo. Obstajajo namreč poskusi, da bi določene probleme ustvarjanja pojasnjevali z negativnim vplivom delavskega občinstva na razvoj umetnosti. V politično-družbenem smislu so to zelo plitve analize. Njihovi avtorji izhajajo iz tega, da je delavski razred nosilec socialistične revolucije, da ta razred prevzema oblast, in ker je tudi prevzel oblast naj bi se skozi njen mehanizem nižala raven umetnosti na raven zaostalih, nekulturnih in neprosvetljenih. Taki »analitiki« in »sociologi« ne upoštevajo dejstva, da je delavski razred bolj kot katerikoli pred njim zainteresiran za čimbolj popoln razvoj umetniškega ustvarjanja, ker je to ustvarjanje sestavni del razvoja socialistične družbe.

Veljko Vlahović v referatu na VIII. kongresu ZKJ

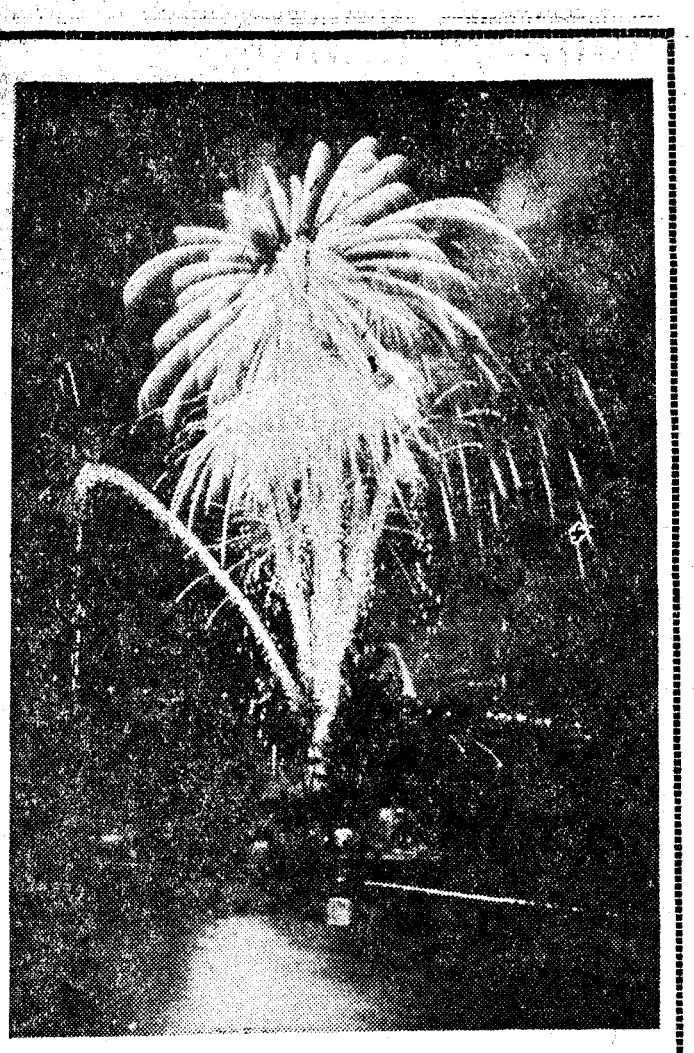

Utonilo v večnost spet je eno leto,
kanilo kakor kapljica v morje;
želje, ki upanje jih kleše kakor dleto,
v napitnicah, v očeh se zaiskre,
zvene kozarci, penijo se vina:
na zdravje pijmo, ej, na zdravje vsem,
ki draga jim je naša domovina
in so ljudje, kakor spodobi se ljudem!

Naj v novem letu sreča vse nas spremlja
in naša setev naj požene ploden klas
in domačija zdravja naj bo naša zemlja
od glavnih mest v poslednjo gorsko vas:
naj varno hodijo rudarji v rove,
naj tečen kruhek njive obrode,
mornarji naj zmagujejo valove,
kadàr se oceani širni razbesne.

In kot viharnik bijmo se z viharji,
kljubujmo mu, pokončni vrh gora!
Granitne temelje gradijo naj zidarji
pravičnega in novega sveta:
razklani svet poslej naj bo družina
prijateljev, ne divji trop volkov,
konča naj suženjstva se bolečina,
sprosti naj zadnji človek se okov!

Razgrni se čez svet miru jasnina!
Tovariš naj človeku človek bodi! Brat!
V vzajemnem delu volja in vedrina
povedi nas čez prag širokih vrat
v prihodnost jasno, da bi zaživele
vse zmage, vstajajoče iz pravičnih sil —
ob veslih so roke se žuljave napele
in jadrajo naprej v najvišji cilj . . .

Črtomir Šinkovec

OB NOVEM LETU JE NAVADA, DA SE OZREMO NAZAJ IN POGLEDAMO NAPREJ: KAKO SMO ŽIVELI IN DELALI, KAJ SI LAHKO ŠTEJEMO V DOBRO IN KAJ V SLABO, KAKŠNO NAJ BI BILO NAŠE PRIHODNJE DELO, DA BI ČIMVEČ ZALEGLO. PO VSEM TEM SI ŽELIMO, DA BI BILO NOVO LETO SREČNO IN POLNO USPEHOV ● V TEM SMISLU SMO SE TOKRAT OBRNILI NA PREDSEDNIKE OKRAJNIH ZZB NOV SLOVENIJE IN JIM DALI BESEDO ZA NAŠE BRALCE.

Misli in želje ob novem letu

● Janez Japelj, predsednik ZZB NOV ljubljanskega okraja:

Od mnogih novoletnih želja, ki bi jih rad izrekel, ni ravno lahko izbrati tiste, ki je najvažnejša. Vsekakor pa želim združenjem borcev, vojaških vojnih invalidov ter rezervnih oficirjev in podoficirjev vseh občin našega okraja, da bi v letu 1965 dosegla kar najboljše uspehe pri svojem delu v korist naše skupnosti in v korist svojega članstva.

Skrb za delovnega človeka je osnovna smer vsega našega družbenega in političnega življenja, kar je jasno nakazal VIII. kongres Zveze komunistov Jugoslavije. Naloga nas vseh je, da si prizadevamo za uresničevanje kongresnih sklepov, predvsem pa je to naloga borcev. Želim, da bi bili borci še naprej aktivni v vsem našem družbenem in političnem življenju.

Ko govorimo o borcih, se moramo spomniti tudi na tiste med njimi, ki se zaradi posledic vojnih naporov, zaradi izčrpanosti, slabega zdravja in napornega aktivističnega dela v povojnem času niso mogli izpopolniti in strokovno usposobiti, zaradi česar je njihov gmotni položaj slabši. Večina občinskih skupščin je že začela reševati problematiko teh borcev. Pri tem gre predvsem za zdravstveno varstvo in za reševanje stanovanjskih vprašanj. Precej se da pomagati tudi s priznavalninami. Želim, da bi v prihodnjem letu vse občinske skupščine reševale to problematiko z največjim razumevanjem in da bi jo — vsaj v glavnem — tudi rešile.

● Anton Gregorič-Jakec, predsednik ZZB NOV mariborskega okraja:

Mislim, da smo v letu 1964 dosegli lepe uspehe, kar se tiče skrbi za udeležence NOV. Bolj kot prejšnja leta smo posvečali pozornost ostarelim, bolehnim in invalidom. Dosegli smo, da sta se dvignila število in višina priznavalnin. Naj navedem, da so l. 1964 občine in okraj razdelili med bivše borce 54 milijonov dinarjev v obliki enkratnih ali me-

(Nadaljevanje na 3. strani)

VSEM BORCEM IN BORKAM NARODNOOSVOBODILNE VOJNE — VSEM BRALCEM IN BRALKAM »TV 15« ŽELIMO SREČNO IN USPEŠNO NOVO LETO 1965

PREDSEDSTVO ZZB NOV SLOVENIJE
UREDNIŠTVO IN UPRAVA »TV 15«

Po stezah partizanske Jelovice

Množična zimskošportna tekmovanja v spomin na dražgoške in jeloviške boje

Čeravno so ta zimska tekmovanja na Jelovici in njenih obronkih postala že tradicionalna, ne moremo mimo letošnje prireditve. Morda prav zaradi tradicionalnosti in pomembnosti, saj je to dogodek, ki mu predvsem služijo za osnovo nepozabni dražgoški boji, ki so vneli južne strmine Jelovice januarja 1942.

Takrat — pozimi 1941/42, so bili Nemci na višku svoje moči. Pravzaprav je bila pod Hitlerjem, pod fašizmom vsa Evropa. Najelitnejše nemške divizije so stale pred Moskvo in Leningradom, mi Slovenci in Slovani nasploh pa smo bili po Hitlerjevem »Mein Kampf« določeni za uničenje, za preseljevanje in suženjstvo. Zimski upori na Gorenjskem, ki so doživeli svoj vrh prav v Dražgošah, so temeljito posegli v nemške zločinske načrte. Sredi »Rajha« se je dvestoglavi Cankarjev bataljon postavil po robu večtisočglavi nemški vojski in policiji in spremenil Selško dolino v nevarno fronto. Tedaj je šlo za več, kot običajen boj, po katerem naj bi šteli, na kateri strani jih je padlo več, na kateri manj. Šlo je za trganje okupatorskih preseljevalnih in uničevalnih načrtov, za obrambo človeških in nacionalnih pravic, za dejanje, ki je potem odmevalo daleč preko meja dogajanja. Res so Nemci v pijanosti, razsrjenosti, toda dejansko v nemoči požgali in porušili idilične Dražgoše, res so uničili 41 vaščanov, toda zaradi tega še niso bili zmagovalci. Po dražgoških dogodkih so morali priznati svojo občutljivost, ranljivost in moč partizanskega gibanja. Cena za velike stvari je bila vselej velika, sicer pa je bila tudi vojaška zmaga na strani cankarjevcev, partizanov:

— dražgoški boji so — proti nemškim načrtom, po katerih naj bi bil napad na partizane »samo kratka vaja« — trajali cele tri dni,

— pri tem je sodelovalo več tisoč in moderno oboroženih nemških vojakov in mož, podprtih celo s topovi,

(Nadaljevanje na 3. strani)

Pripadniki JLA v ponazoritvi dražgoške bitke 1957

OBČANOVA BELEŽNICA

Po tristo šestinšestdesetih dnevih smo spet zamenjali koledarje. Leto je naokoli!

1965! To številko bomo zdaj pisali dvanast mesecev.

Hitro je minilo. Morda prehitro, da bi lahko časovno dohajali naše želje, ki jih tudi v tem letu ni bilo malo. Niti ne malo po številu, še manj pa lahko izvedljivih.

Novoletna

Toda bilanca, naj se zdi še tako borna, je bila vendarle polna novosti, presenečenj, uspehov.

In če se že po naši že ukoreninjeni navadi neradi oziramo nazaj, in se ob prehodu v novo leto mnogo raje pogovarjamo o tem, kaj nam bo prinesla prihodnost, je to še bolj prav. Vse slabe stvari ob takih priložnostih pozabimo, jih prezremo, ostanejo nam pa v spominu le lepe reči.

Naj bo tako!

Precej razlogov imamo, da v prihodnje leto gledamo — pogumno! Predvsem zaradi tega, ker se nam obeta mnogo temeljnih premikov v našem dogajanju, v naši vsakdanji družbeni, gospodarski in življenjski praksi. Mnogo je razlogov za trditev, da bo letošnji prehod iz starega v novo leto prelomnica. Na to nas zlasti spominjajo dogodki minulega meseca, v katerem je imel najvidnejše mesto prav osmi kongres komunistov.

Toliko reči je bilo slišati iz ust delegatov. Mnogo smelih in odkritih besed od vseh govornikov. Toliko problemov bo treba še rešiti, da bi lahko z mirnim in ustaljenim srcem gledali v prihodnost!

Novo leto ni torej le začrtavanje nalog, razmišljanje o obveznostih, marveč je predvsem leto trdega, neizprosnega in temeljitega izvajanja, izpolnjevanja vseh zastavljenih nalog.

Brez ciljev — ni ničesar.

Dvajseto novo leto proslavljamo v svobodi. Že dvajseto novo leto se nam kaže v svetli, novi luči!

Dvigni čašo, prijatelj, in trčiva za lepše dneve!

In upajva, da so tudi te naše vrstice v okvirčku vsaj malo pripomogle k vsemu, kar želimo izboljšati in popraviti. Da so vsaj droban kamenček v stavbi naših prizadevanj.

IZTOK AUSEC

Tunizijska vlada je nacionalizirala večje število veleposestev v mestu Susi, ker so veleposestniki ščuvali ljudstvo k sabotažam proti vladi.

Med značilnostmi resolucije VII. kongresa KP Indije je tudi obsodba kitajskega vodstva. Rečeno je namreč, da je mednarodno komunistično gibanje prišlo na rob razcepa, ker je vodstvo KP Kitajske poskušalo vsiliti lastno alternativo splošne linije, ki je izražena v moskovski deklaraciji in v moskovski izjavi komunističnih partij. Zlasti je poudarjeno, da je kitajsko vodstvo povzročilo veliko škodo mednarodnemu komunističnemu gibanju s svojimi stališči glede vojne in miru.

Vojaški izdatki držav članic severnoatlantskega pakta bodo v letu 1964 znašali 75 milijard 941 milijonov dinarjev. Največje povečanje je odpadlo na ZDA (okrog dve milijardi dolarjev).

Spodnji dom britanskega parlamenta je z veliko večino glasov glasoval za ukinitev smrtne kazni.

Kazensko sodišče v portugalskem mestu Oporto je obsodilo 21 oseb, obtoženih zaradi subverzivne dejavnosti.

Tri kubanske emigrante, ki so pred dnevi streljali iz bazuke na sedež OZN v New Yorku, so aretirali in jih obtožili za poskus uničevanja tuje lastnine in ogrožanja javne varnosti. Aretiranci so izjavili, da niso nameravali zadeti palače OZN, temveč, da so hoteli le motiti kubanskega delegata, ki je prav tedaj govoril v OZN.

V preddverju zveznega sekretariata za notranje zadeve v Beogradu so ob 22. decembru odkrili spominsko ploščo 2000 pripadnikom varnostne službe KNOJ, ki so izgubili življenje pri opravljanju svojih dolžnosti.

Svetozar Vukmanović, predsednik centralnega odbora zveze sindikatov Jugoslavije je odpotoval na obisk večjega števila sindikatov latinskoameriških držav. S tem vrača obisk sindikatom Urugvaja, Argentine, Čila in Venezuele, katerih voditelji in delegacije so obiskali Jugoslavijo. Na povabilo mehiških sindikatov se bo Vukmanović ustavil tudi v Mehiki.

Volilna komisija Glavnega odbora SZDL Slovenije je ugotovila, da dosedanje priprave na spomladanske volitve dokazujejo pomemben napredek glede sodelovanja delovnih ljudi v javnem obravnavanju perečih družbenih in gospodarskih problemov, evidentiranja in izbiri kandidatov, kar vse je v zvezi z bližnjimi volitvami.

Jugoslovanski in italijanski strokovnjaki ter predstavniki lokalnih oblasti ob meji proučujejo načrt za zgraditev avtomobilske ceste Palmanova—Gorica—Nova Gorica—Ljubljana.

Ministri štirih zahodnih držav se bodo meseca januarja se-

Dogodki tedna

šli v Washingtonu, da bi se dogovorili o »novi pobudi« za združitev obeh Nemčij, ki bi bila sprejemljiva tudi za Sovjetsko zvezo.

Združene države Amerike so svetovale Moizu Čombeju, naj nujno kaj ukrene, da si utrdi svoj položaj v Afriki in naj vključi v vlado tiste predstavnike opozicije, ki se še niso pridružili uporu proti njegovemu režimu, a tudi, da je zdaj čas, da poskusi zboljšati svoje odnose z afriškimi voditelji.

Visoki komisar za Aden in južnoarabski protektorat Kennedy Trevaskis se bo moral umakniti s tega položaja. To spremembo pojasnjujejo v Londonu kot začetek nove laburistične politike do adenskega področja, kjer je Trevaskis precej nepriljubljen, ker zastopa politiko bivše konservativne vlade.

V sovjetski javnosti vse več govore o tem, da je treba sprejeti konkretne ukrepe, ki bi zagotovili, da bodo spoštovane osnovne pravice kolhoznikov. Tisk je namreč objavil primere nedemokratičnih ukrepov v posameznih vaških kolektivih in zahteval, da se ljudi, ki ravnajo nedemokratično, kaznuje.

Bolivijska vlada je odkrila zaroto proti sedanji vojaški junti — pripravljali so jo privrženci bivšega premiera Paza Estenssora.

Po večmesečnih sporih zastran vrste notranjepolitičnih vprašanj se je deset političnih strank v Indoneziji sporazumelo o »progresivni revolucionarni nacionalni enotnosti, zasnovani na sodelovanju nacionalistov, pripadnikov religioznih skupin in komunistov«.

Predsednik ZAR Naser je ostro obsodil politiko kongoškega premiera Čombeja in ga imenoval za agenta imperializma. Naser je tudi poudaril, da podpira boj kongoških upornikov.

Anglija je zavrnila kitajski predlog o svetovni konferenci, na kateri bi razpravljali o ustavitvi izdelovanja jedrskega orožja, ker želi Anglija doseči sporazum o splošni in popolni razorožitvi v okviru konference 18 držav v Ženevi.

Predstavnik bonnske vlade je sporočil, da bo 22. januarja 1965 prispel na dvodnevni uradni obisk angleški premier Wilson, spomladi pa bo obiskal Zahodno Nemčijo ameriški predsednik Johnson med svojim potovanjem po Evropi.

Ob 50. obletnici veleizdajniškega procesa proti slovenski mladini je bilo v Ljubljani tovariško srečanje preporodovcev. Prof. Evgen Lovšin je v imenu preporodovcev orisal revolucionarno dejavnost tedanjih mladih slovenskih študentov.

V Ljubljani je bilo posvetovanje sekretarjev občinskih in okrajnih komitejev ZK Slovenije. Namen posvetovanja, ki ga je vodil sekretar CK ZKS Miha Marinko, je bil, da bi le-to prispevalo k čimbolj jasni usmeritvi aktivnosti komunistov po osmem kongresu ZKJ in v pripravah na V. kongres ZKS, ki bo marca prihodnje leto v Ljubljani.

Vlada Nemške demokratične republike Nemčije je najostreje protestirala pri bonnski vladi proti načrtom, po katerih naj bi med nemško mejo postavili atomske mine.

Na Dunaju se je začela sodna obravnava proti bivšemu esesovskemu funkcionarju in bližnjemu Eichmannovemu sodelavcu Ericu Rajakowitschu, ki odgovarja za smrt tisoč nizozemskih Židov med zadnjo vojno.

Sovjetska vlada je v posebni poslanici odločno zavrnila sklep zahodnonemške vlade o prenehanju sodnega pregona nacističnih vojnih zločincev in zahtevala od bivših zavezniških vlad izvajanje številnih mednarodnih obveznosti, ki so jih po letu 1942 v tem smislu sprejele s tem, da je tudi bonnska vlada dolžna poskrbeti, da se vsi vojni zločinci postavijo pred sodišče.

Na zadnji seji v letu 1964 sta zvezni in gospodarski zbor zvezne skupščine sprejela več zakonov, odlokov in predpisov. Tako so sprejeli tudi več zakonov, s katerimi so urejeni ukrepi skupnosti glede obnove in graditve Skopja, a tudi predlog zakona o dodatku borcem. Zvezni zbor pa je sprejel tudi temeljni zakon o novem pokojninskem zavarovanju. Po tem zakonu je višina pokojnine odvisna predvsem od višine in dolgosti plačevanja prispevkov. Z novim zakonom so ugodneje urejene pravice borcev NOV, kar se med drugim odraža tudi v tem, da je znesek dodatka borcem vsebovan v pokojninski osnovi.

V Laos so vdrle čete siamskih, filipinskih in Čangkajškovih nacionalistov ter prodirajo proti ozemlju, ki ga nadzorujejo laoški partizani. Zatrjujejo, da se bodo čete desničarskega generala Nosavana, ki ga obtožujejo zarote v Laosu, angažirale v akciji proti privržencem Vietkonga v Južnem Vietnamu in napadle njihove preskrbovalne postaje na ozemlju Laosa.

Ker so se pristojni skupščinski organi zvezne skupščine izjavili za odložitev sklepa o ukinitvi voznih olajšav K-15, bodo tudi v letu 1965 veljale dosedanje vozne olajšave za vse kategorije uporabnikov (med njimi nosilci partizanske spomenice in narodni heroji).

V Beogradu so slovesno praznovali 40. obletnico izida prve številke »Komunista«. Ob tem pomembnem jubileju je generalni sekretar ZKJ Josip Broz-Tito poslal uredništvu pozdravno pismo in odlikoval kolektiv »Komunista« z redom narodne osvoboditve.

Huda opustošenja, ki so pred dnevi zajela Cejlon, ZDA in Indijo, so povzročila precej človeških žrtev. Ciklon je na Cejlonu terjal 2000 mrtvih, okoli 100.000 ljudi pa je ostalo brez strehe. Na indijskem otoku Rameswaramu, ki ga je opustošil ciklon, je bilo 500 mrtvih, otok pa je odrezan od sveta. Katastrofalno neurje, ki je divjalo v petih ameriških državah, je 30.000 ljudem podrlo hiše. Glavno mesto Oregona Portland, ki šteje 373.000 prebivalcev, je zalila voda.

Pisma in dopisi ✱ Pisma in dopisi ✱ Pisma in dopisi

Priznavalnine bivšim borcem na Primorskem

Ze več let je v obeh primorskih okrajih — Kopru in Novi Gorici — vprašanje ostarelih borcev na podeželju predmet razgovorov na sejah borčevskih organizacij, občinah in okraju. V lanskem, posebno pa še v tem letu je bilo to vprašanje delno omiljeno z nakazovanjem priznavalnin. Do 31. decembra 1963 je prejemalo priznavalnine 329 bivših borcev. To je malo, če vemo, da je v obeh primorskih okrajih 30.500 članov Zveze borcev NOV. Med temi je tudi 13 španskih borcev in 137 spomeničarjev.

Na nedavni razširjeni seji predsedstva ZZB NOV okraja Koper je bil večji del seje in razprave namenjen prav vprašanju priznavalnin. Predsednik Zveze tovariš Vičič je navzoče predstavnike občinskih borčevskih organizacij seznanil s podatki o priznavalninah v letu 1964. Občinske, okrajne in republiške priznavalnine prejema okrog 1400 bivših borcev. Do 31. decembra 1964 bo znesek za priznavalnine dosegel 101 milijon 500 tisoč dinarjev.

Z novim letom 1965 bodo vse okrajne priznavalnine prenesene na občine. Po podatkih, ki so jih zbrala občinska združenja Zveze borcev, bo število upravičencev do priznavalnin narastlo od 1400 v tem letu na okrog 2890 v prihodnjem letu. Razumljivo je, da bo za tako povečano število treba dobiti sredstva za izplačevanje priznavalnin. Po približnem pregledu so potrebe občinskih združenj v desetih občinah koprskega okraja v letu 1965 okrog 380 milijonov dinarjev. Naj za primer navedemo združenje ZB občine Nova Gorica s 7598 člani, od tega števila je 1300 bivših borcev, ki bi bili upravičeni do stalnih ali enkratnih priznavalnin. To združenje je za priznavalnine v prihodnjem letu predvidelo znesek 155 milijonov dinarjev. Združenje ZB občine Tolmin šteje 3500 članov in je za priznavalnine predvidelo 34 milijonov dinarjev za 360 upravičencev.

V razpravi so nekateri člani omenjali večje razlike, ki obstajajo v priznavalninah med gospodarsko bolj razvitimi in nerazvitimi občinami. Te razlike so vzrok raznim govoricam in negodovanju borcev, ki živijo v manj razvitih občinah. Nikjer ni zapisano, da so nekdanji borci v gospodarsko razvitejših občinah več doprinesli in žrtvovali med NOB kot borci v slabo razvitih občinah. Priznavalnine se gibljejo med 5000 din do 20.000 din. V nekaterih občinah so bile najvišje priznavalnine le 12.000 dinarjev. Razlika je le prevelika, zato se borci čutijo prizadete.

V zvezi s tem vprašanjem je predsedstvo priporočilo predstavnikom, naj bi ZZB predlagala občinskim skupščinam, da dopolnijo in prilagodijo odloke o priznavalninah bivšim borcem tako, da ne bodo ovira za pridobitev priznavalnine. Ponekod imajo bivši borci — kmetje težave pri tem, ker je njihov katastrski dohodek višji od 36.000 din, ali pa so šli v partizane po zlomu Italije. Združenja borcev v občinah naj skušajo urediti vprašanje priznavalnin tako, da te ne bodo nižje od 10.000 dinarjev.

Na zaključku seje je bilo sprejeto priporočilo, da se bodo tudi borčevske organizacije vključile v volilno kampanjo. Bivši borci bodo od svoje strani pomagali pri izbiri in predlaganju kandidatov za prihodnje volitve odbornikov v občinske skupščine.

P. A.

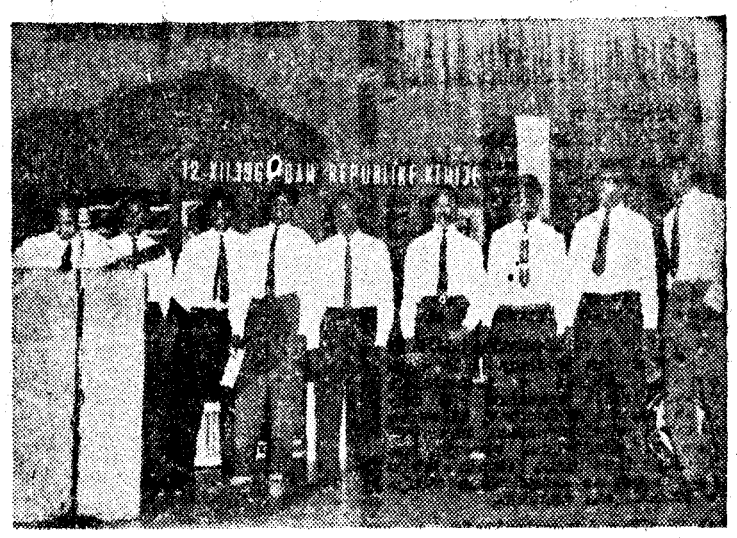

Kenijski študenti v Mariboru ob prvi obletnici kenijske republike

Proslava kenijske republike

Tistim, ki so nedavno praznovali prvo obletnico ustanovitve kenijske republike, se je pridružila tudi skupina kenijskih študentov in dijakov v Mariboru. Le-ti so v veliki dvorani gradbenega podjetja Konstruktor pripravili svečano akademijo. Slovesne prireditve se je udeležilo več deset študentov iz Kenije in iz drugih afriških dežel, ki se mudijo pri nas.

Na proslavi sta o svoji domovini in o njenem razvoju govorila študenta Albert Miambo in C. Musembi. Prisotne je v imenu okrajnega komiteja ZMS Maribor pozdravil njen predsednik Janez Kučan, predsednik odbora zveze študentov Branimir Popovič in predstavnica Okrajnega komiteja ZKS Maribor Francka Varl.

Ob tej priložnosti je 24-letni dijak tehniške srednje šole v Mariboru Frederik Ben O Lelo povedal:

»Vesel sem, da je Kenija proglašena za republiko. Vesel sem, da imamo za očeta Kenije Joma Kenyatto, ki je znal ohraniti enotnost. V Mariboru sem že leto dni in bom ostal še tri leta, potem se bom vrnil v Kenijo. Tukaj se počutim zelo dobro, le sedaj je zelo mrzlo.«

D. M.

Občni zbor invalidov Stare Ljubljane

Na svojem rednem občnem zboru so invalidi Stare Ljubljane primerjali aktivnost v preteklem letu. Poudarili so, da bodo priredili še več izletov, takšnih, kakršen je bil zadnji. Razvedrilo jim je nujno potrebno, so menili. Tudi v dvorani na Lestikovem trgu, ki je večkrat prosta, se bodo večkrat sestali in se razvedrili. Več kot tretjina članov je prekoračila petdeseto leto. Delovnih moči v organizaciji primanjkuje, saj so invalidi bolehni; pomoč družbenih organizacij pa je majhna. Tudi povezava z Zvezo borcev ni najboljša. Zato so v novi odbor izvolili dva člana, ki bosta zastopala organizacijo pri občinskem predsedstvu. Tako bodo uspešneje reševali najrazličnejše težave. Med drugim so razpravljali tudi o novih pokojninah in menili, da se bo moralo občinsko predsedstvo zanje močneje zavzeti, ker kot invalidi ne morejo »tekmovati« z zdravimi v doseganju delovnega učinka, teže dosežejo predpisano delovno dobo in podobno.

M. J.

Občni zbor ZROP Gornji Logatec

Krajevna organizacija ZROP Gornji Logatec, ki je pred nedavnim imela svoj redni letni in obenem tudi prvi zbor, je bila ustanovljena letošnjega maja na zahtevo članstva in občinskega predsedstva, da delo na strokovnem področju članstvu čimbolj približajo. Imeli so eno strokovno predavanje, sodelovali v manifestativnem pohodu »Žica Logatec 64« ter v dneh občinskega praznika prispevali en vod svojih članov za dvodnevni pohod v Žibrše. Na pohodu so člani obdelali razne naloge taktično-orientacijskih pohodov in streljali z malokalibrsko puško. Pohod so zaključili z napadom na utrjeno točko. Trije člani so sodelovali na taborjenju MO PV kot komandirji.

Člani upajo, da bodo kot mlada organizacija opravičili svoj obstoj, predvsem z delom v novem odboru, z obiskovanjem seminarjev, pri testiranju in na drugih področjih udejstvovanja.

Kako bo s klubom VVI v Mostah?

Zastopniki ljubljanskih invalidov športnikov so prejšnji teden obiskali predsednika ZZB NOV Slovenije Janka Rudolfa. Obvestili so ga, da bodo v zvezi z gradnjo nove bolnišnice v Ljubljani porušeni prostori Kluba vojaških vojnih invalidov v Malenškovi ulici, ki v glavnem služijo za invalidsko športno dejavnost. V tej zvezi so prosili, naj bi predsedstvo ZZB NOV Slovenije pomagalo pri urejanju zadeve, da ljubljanski invalidi ne bi ostali brez prostorov za družabno življenje in športno udejstvovanje.

Vprašanja borcev v Kočevju

Na nedavni seji skupščine občine Kočevje so prebrali tudi poročilo predsedstva ZB kočevske občine. Na območju občine živi 223 borcev-kmetov, ki imajo zelo nizke povprečne dohodke. Dohodki 125 borcev-kmetov so nižji od pet tisoč dinarjev za posameznega družinskega člana, v 84 partizanskih kmečkih družinah znaša povprečen osebni dohodek do deset tisoč in pri ostalih nekoliko več. 90 bivših borcev potrebuje družbeno pomoč. Borci-kmetje so v težjem položaju kot tisti, ki so zaposleni v industriji in ustanovah. Zelo težko živijo predvsem borci iz odročnih in oddaljenih krajev Kočevskega: Drage, Trave, doline Kolpe, Poljanske doline in drugih krajev.

Po predvidenem planu bodo v prihodnjem letu potrebovali za priznavalnine (115 po številu), zdravljenje borcev, začasne pomoči, šolanje otrok padlih borcev in druge primere nad 25 milijonov dinarjev. Tudi stanovanjsko vprašanje je v Kočevju zelo pereče. Nad 30 borcev živi v neprimernih stanovanjskih prostorih. Odborniki so menili, da je treba ob sodelovanju in pomoči širše družbene skupnosti reševati vprašanja borcev hitreje in bolj temeljito.

D. V.

LJUBLJANA TRANSPORT
ŽIČNICA VELIKA PLANINA

Avtobusna zveza Ljubljana—Kamnik—Kamniška Bistrica, vzpenjača na Veliko planino, hotel Šimnovec, gostišče pod Zelenim robom, planinski domovi in počitniške planinske koče vabijo!

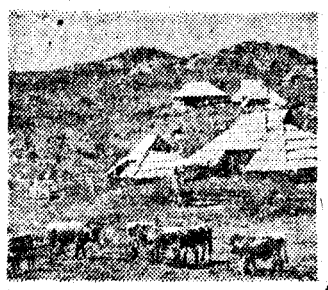

V Logatcu in Žireh na dan JLA

Svečane proslave v Dolenjem in Gorenjem Logatcu, Rovtah in Žireh so bile že dan pred praznikom. Na proslavah so podelili nagrade in odlikovanja mladincem PV ter rezervnim oficirjem, ki so sodelovali na vajah pri napadu ter ob drugih slavnostnih priložnostih. Na praznični dan so rezervni oficirji, borci ter predstavniki šolske mladine obiskali vojake in jim pripravili krajši program.

F. J.

Konferenca ljutomerskih borcev

Krajevna organizacija ZB NOV Slovenije iz Ljutomera šteje 126 članov. Pred nedavnim so imeli svojo redno letno konferenco, na kateri so ocenili svoje preteklo delo in sprejeli obširen program za bodoče delo. V razpravi so govorili o zaključkih 8. kongresa ZKJ, predvsem o tistem delu, ki govori o rešitvi vprašanj borcev NOV. Na konferenci so poudarili, da je medsebojna povezanost članstva premajhna. Razgovarjali so se tudi o stanovanjskem vprašanju 4 članov. Ljutomerskemu fotoklubu so predlagali, naj bi posnel vsa spominska obeležja iz NOV, v počastitev 20. obletnice osvoboditve pa še dokumentarni film o Prlekiji.

S. F.

PODJETJE »DROGERIJA«

v Ljubljani je odprlo

salon PEDIKURE

v drogeriji DANICA
na Trubarjevi c. 21

Se priporočamo!

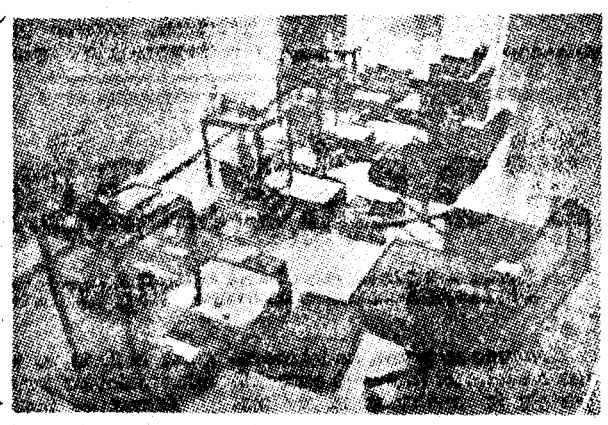

Ob tabornem ognju

VSI GA LE NISO POZABILI

Za Jožeta se je malokdo zmenil. Tu in tam se je kdo obregnil vanj v gostilni, se ozrl za njim na vasi, ko je napajal živino, drugače pa — ko da ga ni. Včasih so se pogovarjali o njem za vogalom: »Kako je čuden, ta Jože. Bolan je, pa vseeno pije. Čedalje bolj je zdelan in zmeraj je kosmat... Pa preklinja vsevprek.« Za drugim vogalom so šušljali: »Ali ga vidite, kakšen je! Zdaj pa ima, za kar se je boril.«

Med vojno je bil Jože borec, mitraljezec, bombaš, kurir... Od pomladi 1942. Večkrat ranjen. In večkrat pohvaljen... Zdaj, po dveh desetletjih, pa se ni nihče več spomnil na vse to. Nihče — razen njega samega in pa tistih, ki so mu privoščili, da propada. Ha, nekoč jim je bil trn v peti. Prvi iz vasi je šel k partizanom. Tja ga je gnala želja, da bi bilo po vojni lepše, da bi bilo nekako tako, kakor je zvenelo iz tiste lepe pesmi »Kosec koso brusi, a žanjica žanje...«. Sosedje pa so se smejali: »Kaj se boš boril, sovražnikov je preveč, da bi se ti pustili. Revež je revež, pa naj se obrne tako ali tako... Najbolje bo, če bomo lepo pri miru. Zaradi enega samega takega zaletela, kakršen si ti, je lahko nesrečna vsa vas.«

Jože se je spominjal na tiste dni in hudo mu je bilo. Preteklost — partizanstvo, taborni ogenj, pohodi, tovariši — ga je spremljala vsepovsod kakor živa podoba, ob kateri je s pekočo bolečino gledal na svojo sedanjo bridko resničnost, svojo zapuščenost. Na krpah zemlje ne more preživljati sebe in družine. Zakaj se ga v tovarni otepajo in mu ne dajo dela, ki bi ga bil zmožen opravljati? Pravijo, da ničesar ne zna, da je tak, kakršen je bil pred odhodom v partizane. Pa zakaj mu niso pomagali, da bi se česa naučil?!... In tako je trpel in se utapljal v zagrenjenost, z njim pa je trpela družina.

Nekega poletnega dne — menda je bilo pred dnevom vstaje — pa je v to grenko enoličnost zašel svetal žarek. Sporočili so mu, da ga čakajo neki vojaki. In res, pred hišo je stalo pet moških v uniformah... Ampak to so bile partizanske uniforme iz angleškega blaga, tiste iz leta 1945. Torej partizani? Spreletelo ga je ko dih pomladi.

»Nas ne poznaš več?«

Sprva jih je gledal kot obledelo sliko — v dveh desetletjih še je vse spremenilo — potem pa so se mu začeli drug za drugim luščiti iz spomina. Stiskali so mu roko, on pa ni vedel, kaj bi dejal. Naposled jih je povabil v hišo.

»Mislil sem, da so me že vsi pozabili,« je zamrmral.

Stekel je pogovor o nekdanjih dneh — kod so hodili, kdaj in kje so »hajkali«, kako so pasli lakoto in uši...

»Pa vseeno je bilo takrat lepše,« je grenko pripomnil Jože.

Pogovor se je zasukal na Jožetovo življenje, na njegove križe in težave. Besede so se mu zmedeno trgale iz prsi. Kdaj pa kdaj je zvrnil šilce žganja in vabil tovariše, naj še oni pijejo.

»Dosti si pretrpel in ni prav, da smo tako pozabili nate,« je nekdo dejal. »Radi bi ti pomagali. Slišali smo in tudi sami vidimo, da si bolan. Bi šel za nekaj časa v bolnišnico? Če ozdraviš si boš lahko kmalu opomogel.«

»To mi je rekla že žena,« je tiho dejal Jože. »Ampak ne vem, če bi vzdržal. Slab sem...«

»Pomagali ti bomo.«

Polagoma se je otajal in privolil, da gre v bolnišnico. Tovariši so bili mož beseda. Vsak dan ga je kdo izmed njih obiskal in mu kaj prinesel. In Jože je hitro okreval. Še več: nekaj se je v njem spreminjalo, in ko je zapustil bolnišnico, je bil drug človek. Vzdržal je. Tudi doma.

Njegovi tovariši so se zahvalili zdravniku, da je tako skrbel zanj in ga ozdravil. Zdravnik pa je dejal:

»Ne jaz, vi ste mu pomagali in ga ozdravili!«

Človeški, tovariški odnos nekdanjih soborcev je pomagal Jožetu, da je iz kota, kamor sta ga bila odrinila čas in birokratska brezdušnost, stopil na prvo stopnico.

F. S.

Dachauska balada

V novembru 1944 sem bil premeščen iz 30. invalidskega bloka na delovni 24. blok. Takrat je že pihala mrzla burja, naletaval je prvi sneg, in izčrpani od lakote smo trepetali v mrazu. Začelo se je množično umiranje, kar je pomenilo tudi začetek izumiranja invalidskega bloka, ki so ga v tem času zaprli. Kdor je tedaj prišel vanj, ga je lahko zapustil le, če je v njem umrl. Od novembra do konca aprila je v tem bloku umrlo 1500 ljudi, med njimi mnogo slovenskih invalidov.

Samo trenutno sem pomislil, da mi je premestitev prinesla rešitev. V delovnih blokih nameč ni bilo mogoče ničesar kupiti, niti dobiti na kakršenkoli način, a vse, kar si je kdo pridobil, si je »organiziral«. Ko je lakota že povsem izčrpala naše fizične moči, smo pač »organizirali«, če drugega ne, vsaj kak koren ali surov krompir. Pegavica se je širila že po vsem taborišču in povsod si videl splošno onemoglost. Zato je bila v teh okoliščinah tudi rešitev iz bloka smrti kaj malo prida.

In sredi te mrtvaške groze smo, sicer z žgočo žalostjo v srcih, a z odporno voljo, pričakovali novo leto. Pravo protislovje, zasmeh stvarnosti in popolna ironija je bil predbožični večer v pregnanstvu, v koncentracijskem taborišču, sredi največje bede, sredi stradanja in množičnega umiranja. Lačni in po domovini, po osvoboditvi hrepeneči še mislili nismo nanj. Ni nam bilo lahko prenašati težo tega neizprosnega trdega življenja, zakaj bili smo lačni sredi stradajočih, povsem izčrpanih, sredi umirajočih, do skrajnosti trpinčeni pregnanci iz domovine.

Da je bilo tudi v takem okolju nemškim običajem zadoščeno, je naš sobni starešina Nemec, bivši filmski igralec, ki brez dvoma ni bil lačen kot mi, pripravil proslavo božičnega večera. Nekje je »organiziral« majhno smreko, na katero so obesili nekaj barvastih papirčkov, ki naj bi predstavljali razne slaščice, nekaj kosov prepečenca in na njej so visela celo tri jabolka.

Neverjetno izjemo je ta večer napravila taboriščna uprava; dovolili so nam posedeti dalj časa in proslavljati »božični« večer. Sobni starešina je ob drevesu imel nagovor, poln puhlih fraz in ironije o upostavitvi znosnih medsebojnih odnošajev v taborišču. Za te njegove besede in povsem netovariško pobarvane fraze se nisem zmenil, pač pa sem na koncu prisluhnil, ko je zaključil besedičenje z željo, da bi bili prihodnje leto že doma.

»Kaj misliš, ali bomo?« me je iz zamišljenosti zdramilo vprašanje poleg mene sedečega Toneta.

»Prepričan sem, da bo zimska ofenziva Rdeče armade in drugih zaveznikov strla nemški odpor. Na pomlad bomo doma,« sem mu pošepnil in nemo sva se zazrla v božično drevo. Saj je bilo na njem nekaj prepečenca in tudi tri jabolka, a iz naših oči je zrla lakota.

Improviziran »božični« večer v taborišču, a mi v tem trenutku nismo občutili vsakodnevne tesnobe, naše misli so plavale v daljavo...

Iz zamišljenosti smo se zdramili, ko se se odprla vrata in ko smo začutili zunaj ostro zimo. V sobo je stopila skupina pevcev, ki jih je vodil Valentin Hartman iz Pliberka. Kljub strogim taboriščnim predpisom je vadil slovenski pevski zbor, in kot v zasmeh vsej grozoti je večkrat odmevala slovenska pesem iz čevljarske delavnice, v kateri je imel ta zbor vaje. In nekaj Hartmanovih pevcev je ta večer, ko je bilo dovoljeno tudi hoditi po taborišču, obiskalo vse bloke, v katerih so bili Slovenci. Na vsakem so zapeli po dve ali tri slovenske pesmi.

Melodija pesmi »Kje so tiste stezice«, »Gor čez izaro«, ki je še bolj povezala naše misli z domovino, je zopet dvignila našega duha in po odhodu pevcev smo se iztrgali iz mračnih misli in zadonele so naše slovenske pesmi, med njimi tudi partizanske — zadonele so v dachausko mrzlo zimsko noč in z njihovimi zvoki so šle naše misli tja v gozdove, v osvobojene kraje, kjer so naši tovariši in tovarišice prepevali svoje partizanske pesmi v povsem drugačnih okoliščinah in s čisto drugačnimi občutki.

Dozdevalo se mi je, da nisem bil osvobojeni domovini in našim borcem za svobodo še nikoli tako blizu kot ta večer.

Vekoslav Mlekuž

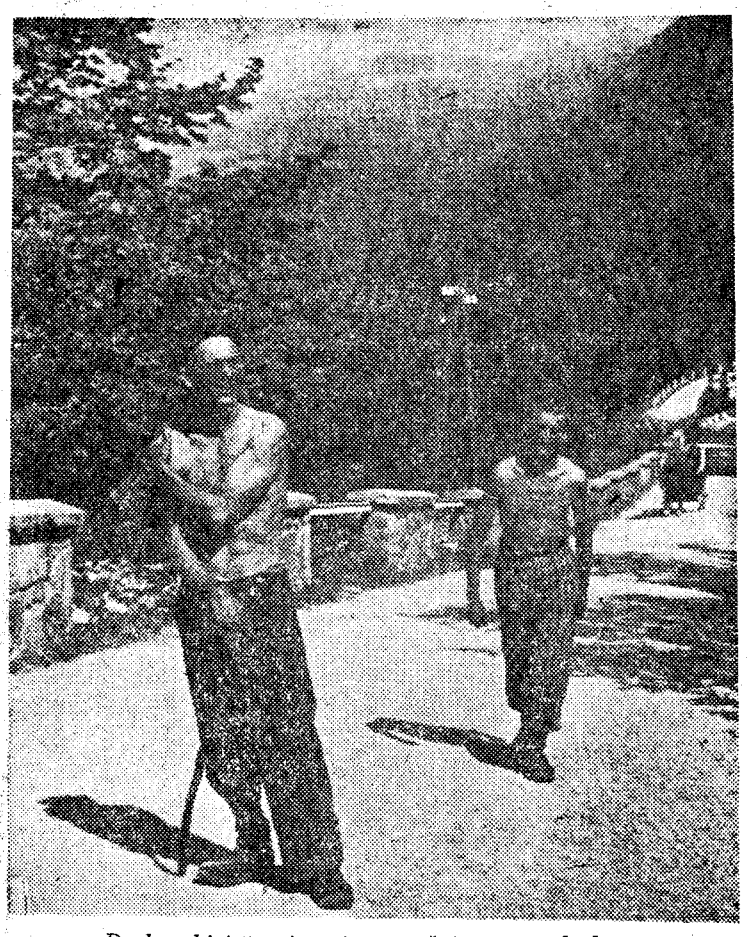

Dachauski interniranci se vračajo po osvoboditvi čez Podkorensko sedlo

Novoletna tragedija

Leto 1944 se je nagnilo h kraju. Na področju Vač in okolice je takrat bilo nekaj partizanskih enot: 11. udarna brigada »Miloša Zidanška«, 6. udarna brigada »Slavka Šlandra«, Kamniško-zasavski odred, ranjenci »Pokretne bolnice« ter številni terenci.

28. decembra se je med utrujenimi borci bliskovito razširila novica: Nemci pripravljajo hajko! Kazalo je, da so Nemci vedeli za »Pokretno bolnico« ter nemoč partizanskih enot, izčrpanih in ozeblih. Sovražnik je potreboval ozemlje za umik preko Štajerske. Zato je v boj vrgel spočiti in sveži vojni aparat, nekaj tisoč vojakov. Njihov obroč se je raztezal od Zagorja, ob dolini Save do Domžal, proti Moravčam, Kandršam, zaključil pa se je spet v Zagorju.

Borci obeh brigad so zavzeli položaje. Vas Vače, ki je bila še dan prej polna partizanov, je skoraj izumrla. Sneg je naletaval v debelih kosmih in prekril sledi za partizansko vojsko na umiku pred smrtjo.

Nemška vojska je zagazila v sneg vaške okolice. Zelo dobro opremljeni, siti in prepričani v zmago, so se Nemci lotili »čiščenja« terena. Ofenziva se je razmahnila po vaškem, moravškem, zgornjesavinjskem in kolovraškem območju.

Nemške enote so se pri Vačah razdelile in krenile v različnih smereh. V Pečju, tako pravijo domačini kraju, kjer je bila naravna jama, so imeli terenci svoj bunker. Ko je sovražnik zapuščal Pečje, je na vrvi vodil trinajst ujetih partizanov in aktivistov. Kot živino so jih navezali po dva in dva, le zadnji ni imel para. Nemci niso vprašali, kdo so ujetniki. Le enaindvajsetletno dekle so vprašali, koliko let ima.

Kolona Nemcev z ujetimi partizani in aktivisti se je ustavila pod Mačkovcem.

»Pokleknite!« je zapovedal oster in ukazovalen glas nemškega oficirja. Cevi brzostrelk so svoja mrzla ustja naslonile na hrbte in vratove na smrt obsojenih.

Nastopil je trenutek zmede. Zadnji na vrvi, ki ni imel para, je pobegnil. Streli, ki so pohiteli za njim, so ga ranili, vendar je Fakinu uspelo zbežati.

V zimski megleni dan so zadrdrali rafali in dvanajst partizanov in aktivistov je obležalo v snegu. Sneg je še vedno naletaval in prekril njihova prerešetana telesa.

Nemci so napadli Les iz več strani. Partizani so se morali umakniti pred premočnim sovražnikom. Nemci so v Lesu izvedli »čistilno« akcijo. Ujeli so dvaintrideset rodoljubov in jih gnali proti Selam. V zimski megleni dan so zadrdrali rafali in dvaintrideset partizanov, aktivistov in ranjencev je obležalo v snegu. Sneg je še vedno naletaval in prekril njihova prerešetana telesa.

Nemci so zažgali še malo partizansko vasico Sv. Miklavž. Borba med Nemci in partizani je divjala od Gornje Slivne po grebenu do Svete Trojice.

Na večer sta se brigadi in Kamniško-zasavski odred umaknili. Tragediji, ki sta zahtevali kri štiriinštiridesetih žrtev, je bilo pripisati domačim izdajalcem...

Đorđe A. Kun: Partizani in ljudstvo

Misli in želje ob novem letu

(NADALJEVANJE S PRVE STRANI)

sečnih priznavalnin. Samo okraj je razdelil 23 milijonov.

Našim ljudem smo rešili tudi razmeroma veliko število stanovanjskih vprašanj. To velja tako za samo mesto Maribor kot tudi za druga, manjša mesta in industrijska središča. Dosegli smo, da so se za reševanje stanovanjskih vprašanj bivših borcev začele bolj zanimati tudi druge ustanove in organizacije, ne samo ZB. Uspehi takih oblik dela so se kmalu pokazali. Lahko rečem, da smo veseli spričo razumevanja, ki so ga v tem pogledu pokazale vse naštete ustanove.

Že prejšnja leta smo se trudili, da bi dosegli zmanjšanje davčnih bremen tako imenovanim višinskim kmetom. Dosegli smo, da sta občini Slovenska Bistrica in Slovenj Gradec že pred izidom republiškega zakona sprejeli odloke o oprostitvi nekaterih davščin predvsem kmetom-borcem s Pohorja in Kozjaka. V Slovenj Gradcu so priskrbeli kmetom-borcem zdravstveno zaščito, socialno šibkim pa so dajali tudi priznavalnino. Precejšnjemu številu teh tovarišev, ki so imeli skupno dovolj delovne dobe, smo omogočili upokojitev. Letos smo podelili za dan republike več milijonov dinarjev za priznavalnine borcem za severno mejo v letih 1918—1919. To je nanje zelo dobro vplivalo, saj so se večkrat čutili zapostavljene. S tem smo jim tudi izkazali dolžno priznanje.

Prihodnje leto, ko bomo praznovali dvajsetletnico osvoboditve, nameravamo dokončno rešiti vprašanje priznavalnin. Za upokojitev po čl. 80 nameravamo predlagati več tovarišic, bivših bork, ki imajo status borca pred 9. septembrom 1943. Že letos smo poslali nad 50 predlogov, kakih 80 pa jih je že upokojenih.

Seveda pa nameravamo v letu 1965 še nadalje z vsemi silami delati za to, da bi rešili vsaj najbolj pereča stanovanjska vprašanja bivših borcev.

Želim, da bi v novem letu z združenimi močmi rešili vse nakazane probleme.

● Srečko Vičič, predsednik ZZB NOV koprskega okraja:

Svoje želje ob novem letu, želje predstavnika borcev Primorske, bom povezal v prvi vrsti z izpolnjevanjem naših prihodnjih nalog. Pri tem nam bodo v veliko pomoč smernice VIII. kongresa ZKJ. Stanovanjske razmere so se — v zveznem merilu — v zadnjem času močno izboljšale. Slišati je, da bo prihodnje leto že mnogo občin skoraj docela rešilo stanovanjsko vprašanje borcev. Za naš okraj pa lahko trdim, da bo preteklo še nekaj let do dokončne rešitve tega vprašanja. Vzrok za to tiči v velikem — med slovenskimi okraji največjem — odstotku borcev (14 %) med prebivalci koprskega okraja. Razen tega je povprečno 200 let stari stanovanjski fond v obalnih mestih velika cokla razvoja stanovanjskega standarda. Tudi sorazmerna gospodarska nerazvitost Primorske — v primerjavi z drugimi slovenskimi okraji — vpliva na porast standarda borcev na Primorskem.

Lahko bi naštel še premnoge težave, ki so značilne prav za primorske borce. Toda ob novem letu je naša naloga, da potegnemo črto med delom preteklega leta in si zastavimo cilje za prihodnje delovno leto, cilje, katerih uresničenje je naša največja želja: da se v okviru družbeno-političnega dela spoprimemo z doslej nerešenimi problemi, ki jih bomo reševali v tesnejšem, direktnem sodelovanju z borci; da z natančnejšimi analizami spodbudimo in zainteresiramo čimveč družbenih forumov k skupni akciji za reševanje problematike borcev; da damo borcem primerna delovna mesta in da smotrneje uvajamo aktive ZB v podjetjih — s tem smo pričeli šele l. 1964; da borce, tudi nezaposlene, tesneje povežemo z družbenopolitičnim življenjem, da bi še naprej pomagali z vsemi močmi pri graditvi socializma.

Mnogo imam želja ob novem letu. Naštel sem jih samo nekaj, najsplošnejših. Ob močnejših finančnih sredstvih in z večjim angažiranjem vseh borcev želimo in si upamo premostiti težave, tudi tiste, ki so za Primorsko tako značilne.

● Jože Jošt, predsednik ZZB NOV celjskega okraja:

V letu 1964 je skupnost za boljši gmotni položaj bivših borcev kar precej prispevala. To predvsem velja glede stanovanjskega vprašanja po mestih in industrijskih središčih. Zboljšalo se je tudi stanje bivšim borcem, višinskim kmetom. Dobili so posojila za obnovo ali popravilo hiš. To velja predvsem za brežiško in delno celjsko občino. Tudi položaj glede priznavalnin se je letos v vseh občinah bistveno zboljšal. prednost pri priznavalninah so imeli bivši borci s pasivnih kmečkih območij, kakršna so na primer šmarsko-kozjansko, Gornja Savinjska dolina in daljna celjska okolica. Kot uspeh naj omenim, da so letos v vseh občinah našega okraja ustanovili sklade za bivše borce.

Že pred leti smo zgradili v Rovinju počitniško naselje za naše člane. Vsako let se število članov, ki tam prežive dopust, poveča. Tako se je tudi letos. Lani jih je letovalo v tem naselju približno 1000, letos pa že 1200. Predvsem zato, ker smo zgradili nekaj novih hišic.

Zdaj vse občinske skupščine skupno z ZB ugotavljajo splošno gmotno in zdravstveno stanje vseh živečih borcev in njihovih družin. Tako bodo dobili točen pregled nad stvarnim stanjem. To velja še posebno za reševanje stanovanjskega vprašanja, šolanja otrok, priznavalnin, kolikor jih še niso podelili, in zdravstvenega stanja.

Zdi se mi, da bomo najlepše počastili dvajseto obletnico osvoboditve, če bomo vsa ta vprašanja dokončno in uspešno rešili; če ne vseh, pa vsaj večino.

Vsem članom ZZB NOV želim srečno novo leto 1965!

PO STEZAH partizanske Jelovice

(NADALJEVANJE S PRVE STRANI)

— na dražgoški strani je bilo 200 partizanskih borcev, ki so jim po svojih močeh in uvidevnosti pomagali le domačini,

— v teh bojih so Nemci zgubili nekaj sto vojakov, nekaj sto pa je bilo ranjenih,

— partizani pa so žrtvovali le osem borcev, in le nekaj je bilo ranjenih.

Zato je ta boj, za katerega je zvedel sam Hitler in ki je okupatorja prisilil k spremembam osvajalnih načrtov, postal in ostal temelj vsem ostalim dogodkom, ki so sledili tako na Jelovici, kakor okoli nje in po vsej Gorenjski, kajti iz Berlina je prišlo naročilo, da »do nadaljnjega ne bo preseljevanja«, in da je tudi »priključitev pokrajine začasno odložena«.

Zato dražgoški boji pomenijo tudi svetal uporniški ogenj sredi potlačene Evrope.

Zato so zimska tekmovanja, ki jih oživlja mladi rod zdaj vsako leto po teh gozdovih, dolinah in bregovih, oprijemljiva manifestacija zmagovitega ljudstva, ki bi bilo brez upora iztrebljeno iz teh krajev. Število nastopajočih tekmovalcev je vsako leto večje, tako da prireditelje skoraj skrbi, kako se bo na tem razmeroma majhnem ozemlju zvrstilo vse tako, kakor so si zamislili. V načrtu so namreč številna tekmovanja:

— patruljni tek članov in republiških ekip na 10 km ter mladincev na 5 km v Železnikih,

— nočni slalom za vse kategorije v Železnikih, kjer je zelo zahtevna steza,

— gorenjsko pionirsko prvenstvo v smučarskih tekih v Lancovem pri Radovljici,

— skoki v Kropi,

— množične sankaške tekme v Selcah nad Škofjo Loko, in

— smučarski biatlon za člane — posameznike in ekipe, ki bo prvič na sporedu. V tej disciplini bodo tekli na 20 km dolgi progi s strelišči. To je naporna disciplina, ki pa najbolje ponazarja zimske partizanske boje. Hkrati bo to tudi prvenstvo SRS.

Poleg tega bodo v tem času razna krajevna praznovanja po vsej dolini in v okolici Škofje Loke. Mimo tega bo bližnje šole v prvih januarskih dneh obiskalo več partizanskih literatov, ki bodo brali svoja dela in mladini nudili možnost za razgovor o tej tematiki.

Zaradi takega načina praznovanja, zaradi množične udeležbe mladine in smiselnega prenašanja tradicij NOB na mlajše rodove, gre prirediteljem in vsem, ki se ukvarjajo s pripravami, največja pohvala. To tembolj, ker je zimski čas za tako delo precej neprikladen in ker je pri tem treba pokazati precejšnjo mero odrekanja in prostovoljnosti.

To pa so tudi lastnosti, ki so bile last in svojstvo borcev za svobodo.

I. Jan

... koliko Gubčevih brigad je bilo v NOV?

Za slovensko Gubčevo brigado vsi vemo: ustanovljena je bila 4. septembra 1942. leta, sprva je imela kakih 450 borcev, delovala je na Dolenjskem in Notranjskem, bila pa je sestavni del 15. divizije NOV in POJ.

Manj je znano, da so tudi Hrvati imeli svojo Gubčevo brigado. Ta je bila ustanovljena 12. decembra 1943. leta na sektorju Čazme in je spadala pod 32. divizijo, ki je operirala v Hrvatskem Zagorju — med Varaždinom in Zagrebom.

Razen tega je med narodnoosvobodilno vojno obstajal še Gubčev odred, ki so ga bili ustanovili že 4. oktobra 1941. Sprva so ga imenovali tudi Trokutska skupina (po kraju Trokut v Hrvatskem Zagorju). Odreda pa je bilo konec že 24. decembra istega leta, ko se je s svojimi 85 borci vključil v Slavonski partizanski bataljon kot njegova 1. četa.

Ali veste...

... koliko borcev je dala med NOB Ljubljana?

Ljubljana se ni nikoli sprijaznila z italijansko in nemško okupacijo. Ves čas vojne je v njej deloval okrožni odbor OF, 7 do 11 rajonskih odborov in na stotine terenskih odborov (v začetku 1942. leta jih je bilo 400).

Prve udarne skupine so v Ljubljani začele delovati že poleti 1941. leta, jeseni pa so osnovali Narodno zaščito. Marca 1942 je imela štiri bataljone s 1500 pripadniki, leto dni kasneje pa se je njihovo število že podvojilo. Tej dobro organizirani podtalni vojski je stalo nasproti 15.000—20.000 okupatorjevih vojakov, ki jim ni nikoli uspelo razbiti enotnosti velike večine ljubljanskega prebivalstva.

Italijani so že 1941. leta ustanovili vojaško sodišče, ki je v dveh letih obsodilo 13.180 Slovencev. Razen tega so Italijani odpeljali v koncentracijska taborišča 6000 Ljubljančanov, 150 pa so jih ustrelili kot talce. Ljubljanske žene so večkrat demonstrirale proti fašističnemu in belogardističnemu nasilju. Največja taka demonstracija pa je bila 1. avgusta 1943. leta, ko se je pred stavbo sodišča zbralo kakih 10.000 žena in mladine.

Po italijanski kapitulaciji je nastal v Ljubljani še hujši teror. Nemci in domobranci so zaprli kakih 6000 pripadnikov narodnoosvobodilnega gibanja. Ljubljana je bila osvobojena 9. maja 1945, prvi pa so vanjo vkorakali gojenci oficirske šole Glavnega štaba Slovenije.

V partizanske enote je iz Ljubljane odšlo kakih 11.000 borcev. Ljubljana pa je dala tudi 57 narodnih herojev.

‚SEDIMO NA SODU, POLNEM SMODNIKA'

Nemškemu vojaškemu stroju so začeli vijaki čedalje bolj popuščati, brž ko je z evropskih cest zavil na blatna prostranstva Ukrajine in Rusije, v hribovito Jugoslavijo in peščeno Afriko. Nemški vojaki, raztreseni po evropskih, azijskih in afriških bojiščih, so se naveličali vojnih težav in si zaželeli mirnega življenja. To misel je opaziti tudi v pismih nemških vojakov v Jugoslaviji, kjer so plačevali svojemu fanatičnemu führerju hud krvni davek — iz pisem, ki so namesto v Nemčijo prispela v partizanski arhiv.

»... Da bi se ta dežela, po katere mestih in vaseh se potikam dve leti, vendar že enkrat hotela pomiriti! Imate povsem prav, ko menite, da je delovanje tukajšnjih partizanskih tolp doseglo svoj višek. To stanje je zame le dokaz, da tu niso nikoli bili brez nemirov. Divje strmine, goli vrhovi in romantika narave dokazujejo, da tu žive groba plemena ...«

Nemški podoficir Hans Bunger v tem pismu obtožuje jugoslovansko prebivalstvo za bojevitost in grobost, pozablja pa, da je takšno vojno vsilil našim ljudstvom on sam in njegovi tovariši.

V zaplenjenem pismu nekega drugega nemškega podoficirja, Betzenbacha, pa lahko preberemo naslednje stavke: *»Pri nas se je sedaj začel hudičev ples. Imel sem že dvakrat veliko srečo, da nisem padel v boju s temi prekletimi partizani. Oni so naša zla usoda in proti njim ne moremo ničesar storiti ...«*

»Če se bo tako nadaljevalo,« piše Johann Keil s položajev na Zelengori, *»se vojna ne bo nikoli končala. Sedaj Jugoslavijo, hvala bogu, že tretjič osvajamo in smo gospodarji nad svojimi položaji, toda komaj kakih petdeset metrov stran nas čakajo že partizani. Upam, da bo vojne kmalu konec, sicer bom znorel ...«*

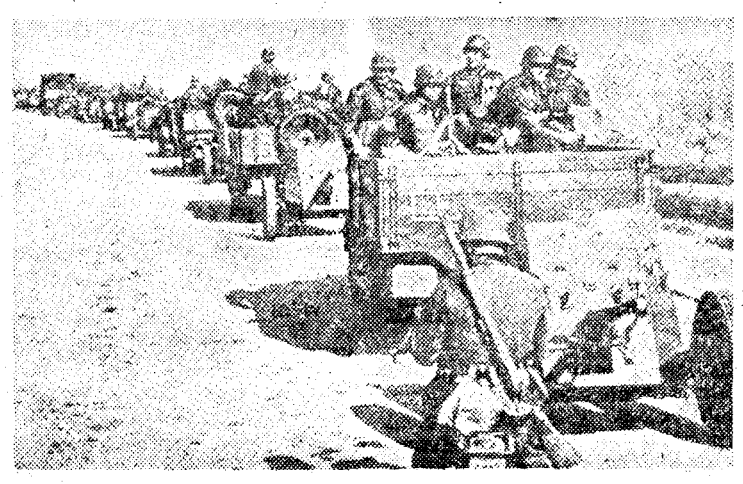

V prvih letih vojne nemški vojaki niso občutili še nobenih težav, saj so se lahko mirno prevažali po vsej okupirani Evropi

Martin Kögler zelo natančno opisuje težave nemških osvajalcev:

»... Danes sem se pogovarjal z nekom, ki je bil v predhodnici. V enem samem dnevu so imeli 60 mrtvih in več kot 60 ranjenih. Dne 27. septembra (1943) so partizani na cesti, ki pelje iz Bihaća, napadli 80 kamionov in jih 27 zažgali. Partizani po cestah trosijo eksploziven prah, od česar se avtomobili vžgo in tako nam zgori pošta in hrana. Če gremo kdaj iz garnizije na vojaško vajo in zakurimo ognje, nas sovražnik od daleč obstreljuje s topovi. Lahko nas celo zadenejo, dasi ne vidijo cilja. Čeprav nisem vselej v bojni črti, vendar se moram tudi jaz boriti, če kam gremo. To mi pa ni preveč všeč ...«

Martin Kögler je še napisal, da je poslal že več paketov in da jih bo še poslal, brž ko bo zbral kaj robe. Kdo ve, če ni morda tudi ta pošiljka doživela enako usodo kot kamioni, ki jih omenja v pismu in ki so jih bili na cesti Bihać—Gračac uničili borci Šeste liške divizije.

»Ležimo v neki kotlini,« piše nemški vojak Heinrich, doma z Bavarskega, *»kakih šestdeset kilometrov od Adrije* (misli na Jadransko morje) *in imamo precej toplo podnebje. Edino zlo so partizani. Te zahrbtne tolpe se povsod potepajo in povzročajo težave celo našim motoriziranim kolonam. Z onimi ‚gospodi', ki jih ujamemo, opravimo zelo na kratko, kar si lahko sam predstavljaš. Napadi na vlake, železniške naprave, mostove in ceste so na dnevnem redu. Ne nosijo zaman rdeče sovjetske zvezde ...«*

Le malokdo izmed njih je 1943. leta optimistično gledal v bodočnost. Poln otožnih misli je bil tudi Fritz Burchberg iz Leipziga:

»... Celo bolezen ne pomaga, da bi človek prišel nazaj v Nemčijo. Ko se zjutraj zbudiš, pomisliš, kdaj se bo le končala ta vojna, ko greš spat, misliš prav tako na njen konec, pa tudi čez dan ti je to edina misel. Ko bi se vse to le že enkrat hotelo končati. V tej deželi verjetno ne bomo mogli več dolgo vzdržati. Bolj všeč mi je italijanska glasba. Ste razumeli??? (Verjetno misli na kapitulacijo Italije.) *Sicer pa to ne more več dolgo trajati, saj človek ni samo zato na svetu, da se vse življenje vojskuje ...«*

V velikem Hitlerjevem vojnem stroju je bilo že precej gnilega. Štiriletno vojskovanje po tujih deželah je razjedalo moralo celo v izbranih nemških enotah.

»... Z veseljem sem prebral, da je Urban Hans ujet. Tako vsaj lahko še upa, da bo spet videl Dunaj in domovino,« piše neki Dunajčan.

»... Moje veselje pa je danes le polovično,« je pisal kaplar Peter Pulin, *»ker sem pravkar zvedel, da je spet neki moj prijatelj padel na Vzhodu. Ob zadnjem dopustu sva bila še skupaj. Celo slikala sva se. Sedaj pa vsega tega ni več. Da, draga Gerda, lahko mi verjameš, da me je prešla želja za nadaljnjim vojskovanjem.«*

Tudi pismo, ki ga je bil napisal podoficir Pfeiffer, ni nikoli prišlo v Nemčijo:

»... Poštni promet je bil deset dni prekinjen, ker so partizani spet pognali železniško progo v zrak. Sedimo na sodu, polnem smodnika, ki nas bo nekega lepega dne vse raztrgal. Srečen je lahko tisti, ki si bo očuval celo kožo ...«

Čim bliže je bil konec vojne, tem redkejša so postajala pisma nemških osvajalcev iz Jugoslavije. Mnoge nemške družine so zaman pričakovale kuverte z znano pisavo njihovih sinov, bratov, očetov ... Ostali so za vselej v deželi, kamor jih ni nihče klical.

Komunala Trbovlje

TRBOVLJE, Savinjska cesta 11 a

ŽELI VSEM DELOVNIM LJUDEM IN KOLEKTIVOM SREČNO IN USPEŠNO NOVO LETO 1965

Koliko madžarskih vojakov se je borilo na vzhodni fronti?

Po nemškem napadu na Sovjetsko zvezo je 27. junija 1941 tudi takratna reakcionarna madžarska vlada napovedala vojno in vdrla na ozemlje Sovjetske zveze. Sprva so tja poslali sedem brigad s 50.000 vojaki, spomladi pa so madžarski ekspedicijski korpus okrepili še z desetimi divizijami (180.000 mož), ki so se udeležile nemške poletne ofenzive proti Volgi in Stalingradu. Nekaj mesecev kasneje pa so madžarske enote doživele tako hud poraz, da so jih mogli uporabljati le še za zaledno službo — za boje z ukrajinskimi partizani.

Ko pa je madžarska vlada spomladi 1944. leta poslala v Ukrajino še nadaljnjih 220.000 vojakov, se je s tem skupno število madžarskega vojaštva na vzhodni fronti dvignilo na 600.000 mož.

Poleti 1944. leta pa je prišlo v Zakarpatski Rusiji tudi do osnovanja prvih madžarskih partizanskih enot. Takrat so ustanovili dva partizanska odreda — »Rákóczy« in »Petöfy«. Sledilo jima je še nekaj novih partizanskih odredov, tako da je do konca leta število madžarskih partizanov naraslo na kakih 2500 borcev.

FOTOGRAFIJA Z VPRAŠAJEM

Skupina deklet s tremi partizani — je takole pozirala fotografu, verjetno spomladi ali poleti 1944, po slamnati strehi in »uniformah« sodeč morda nekje na Dolenjskem. — Kdorkoli bi prepoznal kakšen obraz s slike, morda celo obleko ali okolico, naj nam prosim sporoči, kdo je na sliki, kdaj in kje je fotograf ujel skupino v svoj objektiv in še kaj.

OBRAMBNA VZGOJA IN CIVILNA ZAŠČITA

Sodobna vrednotenja službe civilne zaščite

Vse dokler ne bo vojna nevarnost odstranjena, bo morala vsaka država poskrbeti za zaščito prebivalstva pred nevarnostjo ... (TITO)

Prvič v zgodovini človeštva kaže, da je možno obdobje trajnega miru. Preden bo nastopila ter se utrdila nova doba, bo treba premagati nevarne skušnjave prehodnega obdobja. In to obdobje lahko traja več let. Vse dokler bo trajalo, bo mir v nevarnosti. Še celo takrat, ko bo mir utrjen, bo uporaba jedrske energije pomenila nenehno nevarnost. Potrebno je ugotoviti, ali bodo narodi v tem prehodnem obdobju mirnega in varnega življenja lahko ostali brez zaščite pred nevarnostjo jedrskega orožja. Pa četudi je ta zaščita le delna, nas dejstvo, da se celotni nevarnosti ne moremo izogniti, ne sme zapeljati tako daleč, da bi smatrali zaščitne ukrepe za nekoristne. Ali naj se zato odrečemo vsem pripravam, krepitvi organizacijskih oblik, ukrepom nudenja prve pomoči, zakloniščem in materialnim sredstvom, ki naj služijo za varnost civilnega prebivalstva?

Ne, takega pojmovanja ne moremo in ne smemo sprejeti, kajti dobro izvedena organizacija civilne zaščite lahko reši 50 do 75 odstotkov ljudi, katerih obstoj bi bil v nevarnosti.

Torej, če je v nevarnosti milijon ljudi, jih lahko z dobro organizacijo rešimo polovico ali celo tričetrt milijona. Visoke cene, ki jo zahteva ta zaščita, ni mogoče primerjati z množico človeških življenj, ki bi bila brez nje ogrožena.

Dokler bo obstajala možnost izbruha vojne, toliko časa bo potrebna služba civilne zaščite. Zaščito prebivalstva za primer vojne je potrebno brezpogojno pripraviti, ne oziraje se na materialne izdatke.

Spričo nevarnosti in velike rušilne moči jedrskega orožja zahtevajo zaščitni ukrepi visoke denarne izdatke. Sistematično je potrebno izdelati plan evakuacije, način alarmiranja, precizirati način dela gasilske, sanitetne, razkuževalne in službe prve pomoči; dalje osvajati načine ugotavljanja (detekcije) radioaktivnega sevanja in indikacije (razpoznave) vojnih stotkov ljudi, katerih obstoj bi bil v nevarnosti.

Izdatki za vse to trenutno niso rentabilni, vsi pa želimo, da bi ostali za vedno nekoristni. Krediti, namenjeni v ta namen, ne pomenijo brez soglasja vseh državljanov nič; ali rečeno drugače, brez soglasja vseh državljanov ni civilne zaščite. Tako soglasje je nujno potrebno tudi za angažiranje ljudi v posameznih službah CZ. Velik del enot naj sestavljajo prostovoljci. Prostovoljna osnova ne more obroditi sadov, če večina ljudi ne smatra civilne zaščite za nujno potrebno in osebno dolžnost.

Mnogi ljudje vidijo dokaz bojevitega duha v preprostem dejstvu, če se kdo zanima za možne posledice bodočega vojnega spopada. Takšno pojmovanje pa je nesmiselno in celo paradoksno, kadar se nanaša na civilno zaščito, vendar to mnenje obstaja tudi pri nas. Lahko rečemo, da takšno pojmovanje ni v skladu z družbeno stvarnostjo in več škodi, kot pa koristi.

Ravnodušni ljudje so hujši kot nasprotniki. Priznati je treba, da je k tej ravnodušnosti v mnogočem prispevala konspiracija, ki je do pred kratkim obdajala priprave in delo v strokovnih službah civilne zaščite.

Razen tega se pojavlja tudi bojazen, da bodo obsežne priprave — te pa morajo biti obsežne, ker bi sicer nič ne koristile — ustvarile vtis, da je vojna neizogibna.

Nevarnost bodoče »jedrske vojne« je realna, zato imajo državljani pravico spoznati resnico. Ta resnica pa istočasno vsebuje tudi realne možnosti zaščite, posebno izven ožjega področja eksplozije jedrskega orožja.

Državljani se zavarujejo proti požaru, proti nesrečam itd., ker ne želijo, da bi se jim pripetila katerakoli izmed teh nezgod. Prav tako tudi nihče ne želi vojne, zato je potrebno ukreniti vse potrebno za zaščito. Civilna zaščita je torej neke vrste »zavarovanje« proti vojni nevarnosti. »Zavarovalnino« plačujemo, čeprav želimo, da bi nikoli ne bilo treba uporabiti varnostnih ukrepov civilne zaščite.

Pomen organizacijske sposobnosti in uspešnosti posameznih služb civilne zaščite pri elementarnih nezgodah (poplave, potresi, požari) se je pokazal pred nedavnim v Skopju, Zagrebu, Celju in Mariboru. To, kar je pokazala civilna zaščita ob teh katastrofah, je za široko javnost najboljša propaganda pripravljenosti CZ.

Na srečo take priložnosti niso pogoste in so nepotrebne, saj je pripravljenost služb civilne zaščite mogoče prikazati javnosti tudi na drug, enostavnejši način.

Primeri potresa in poplav so torej dokazali važnost vloge, ki jo ima civilna zaščita v mirnem času za hitro ukrepanje in nudenje pomoči. Zato je njen pomen stalen tako v miru kot v vojni. V bodočnosti, ko bo postala jedrska energija pogonska sila industrije, bo njen pomen še narasel.

Torej boriti se moramo z vsemi močmi za mirno sožitje in paziti, da nas v tem miru ne bo nihče nikoli več motil. Storiti moramo vse, kar je mogoče, in kot je rekel Byron — »ko nam bosta zmanjkala pogum in up ter ne bomo znali več naprej, bomo morali poiskati v sebi nove upe in nov pogum«.

Revolucija v sodobnem načinu vojskovanja z uvedbo raketno-jedrskega orožja ter vedno hitrejši razvoj znanosti in tehnike postavlja pred službo civilne zaščite bolj in bolj zamotane naloge, obenem pa pomeni dobro urejena služba civilne zaščite monolitni faktor pri reševanju človeških življenj in imetja v zaledju. Prvenstvena naloga civilne zaščite je prav gotovo disperzija oziroma evakuacija tako prebivalstva kot proizvodnih agregatov države. Ukrepi v tej smeri so že nakazani, to vprašanje velja reševati kompleksno in dosledno.

Disperzija prebivalstva v primeru raketno jedrskega napada bo uspešna le tedaj, če je bila pravočasno predvidena in tehnično ter materialno preskrbljena. Disperzija je seveda odvisna tudi od discipline, pripravljenosti in organiziranosti samega prebivalstva. Da bi bila disperzija res uspešna, mora imeti obeležje javnosti. Konspiracija v tem pogledu dela kaj »medvedjo uslugo« prebivalstvu in strokovnim službam civilne zaščite. Prav zato naj bi bili državljani pravočasno obveščeni podrobno o svojih dolžnostih, vrstnem redu in smereh disperzije ter transportnih sredstvih.

Vzporedno s programiranjem disperzije prebivalstva je potrebno tudi načrtovanje za ljudi, ki ostanejo zaradi kontinuitete proizvodnje na delovnih mestih. Prav zanje je potrebno predvideti posebni fond za graditev zaklonišč v ustanovah, tovarnah in podjetjih.

Poleg navedenih ukrepov, ki so namenjeni izključno zaščiti prebivalstva — saj prav v tem se kaže koristnost službe civilne zaščite — dobiva civilna zaščita tudi široko področje delovanja in odgovornosti glede zaščite materialnih dobrin. Kajti »stanovanje, hrana, voda in obleka« — to je nujno potrebno človeku v vsaki situaciji. Torej zaščitni ukrepi posameznih služb so usmerjeni na zaščito oziroma na očuvanje materialnih dobrin, predvsem pa na preskrbo in kontinuiteto tehnoloških procesov proizvodnje in živilske industrije.

Samo permanentno delo narodnega gospodarstva lahko odigra važno vlogo v zadovoljitvi potreb oboroženih sil in prebivalstva države.

Na obisku v porušenem Skopju in na zboru enot reševalnih služb je tovariš Tito dejal: »Dosegli ste zadovoljivo raven v izvajanju reševalnih del. Izkušnje, ki ste jih dosegli ter vaša hitra intervencija porušenemu Skopju je hvale vredna. Kvaliteta izvedenih del je v glavnem izpolnila naša pričakovanja, vendar se ne smemo pustiti uspavati na teh dosežkih.

Kolikor je kvaliteta dela sem in tja zaostajala in ni dosegla pričakovane ravni — je bil vzrok v pomanjkanju hitre dostave mehanizacije, pa tudi to pomanjkanje ste znali domiselno in uspešno rešiti. Vaša največja naloga je v tem, da postanejo enote civilne zaščite sodobne in vzorne, kar pa je brez nenehnega strokovnega izpopolnjevanja nemogoče. V cilju strokovnega dviga kadrov na tečajih se izogibajte »formalizma in neodgovornosti«. Prav tako je potrebno iti v širino pri popularizaciji dosežkov civilne zaščite. Za ta način širjenja vzgoje izkoristite tisk, radio, televizijo, film in občasne razstave. Vaša naloga je, v širokem obsegu seznaniti prebivalstvo s sredstvi zaščite, vendar ne samo seznaniti, temveč tudi prebivalstvo naučiti vešče uporabljati sredstva zaščite« — je zaključil tovariš Tito.

SLAVKO TARMAN

NI DOLGO OD TEGA, KAR SMO BRALI, DA SO V RIMU SKUŠALI UGRABITI NEKEGA ČLOVEKA IN GA POSLATI KAR V ZABOJU — KOT DIPLOMATSKO POŠTO — V EGIPT. ČEPRAV JE VSA TA ZADEVA ZAVITA ŠE V GOSTO MEGLO, JE PARIS MATCHU, IZ KATEREGA POVZEMAMO NAŠ SESTAVEK, LE USPELO ODKRITI NEKATERE ZANIMIVE UGOTOVITVE...

SPOPAD DVEH TAJNIH OBVEŠČEVALNIH SLUŽB

Beg iz Izraela

Kdo je pravzaprav ta Dahan ali Mordekkaj ali kakorkoli se že imenuje? Egipčani ga imajo za izraelskega vohuna, Izraelci pa za čisto navadnega potepuha in ubežnika.

Zgodovina Jožefa Dahana se je začela 1961. leta, ko se je kot izraelski dezerter vdal opazovalcem Združenih narodov, ki so varovali mejo. Razorožili so ga in odpeljali v Gazo. Egipčani pa so ga nato odvedli v Kairo, kjer so ga vtaknili v zapor. Zasliševali so ga desetkrat, dvajsetkrat, več mesecev zapored. Naposled so mu obljubili svobodo pod pogojem, če začne delati za njihovo obveščevalno službo.

To je bilo dokaj tvegano, toda med nobenim narodom na svetu ni tako malo izdajalcev kot pa med židovskim ljudstvom: odkar obstaja izraelska država, je v Egipt pobegnilo komaj kakih petdeset dezerterjev in še ti so bili sami kriminalci, ki so imeli policijo na grbi. Jožef Dahan pa je, kot je vse kazalo, pripadal neki drugi vrsti ljudi. Razen tega pa je tedaj podtalna vojna med Egiptom in Izraelom stopila v odločilno fazo.

Temnolasi Jožef Dahan si je dal prebarvati lase v svetlo

Peklenski stroj v vojaški tovarni

Takrat, 1961. leta, ni bila egiptovska moč nobena skrivnost več za nikogar. Izraelci so s tajnimi zračnimi ogledniškimi poleti in na podlagi vohunskih poročil ugotovili, da Egipčani kakih trideset kilometrov južno od Kaira, v predmestjih Heluana, kjer so še pred kakimi desetimi leti izdelovali le preproge, pripravljajo proizvodnjo lovskih letal in reaktivnih motorjev. To pa pod vodstvom znanega nemškega konstruktorja Willyja Messerschmidta in nekdanjega obersturmführerja nacističnih udarnih oddelkov Ferdinanda Brandnerja, strokovnjaka za vprašanja, ki zadevajo reakcijski pogon.

Še več: sredi puščave, blizu sueške poti, so Egipčani začeli graditi ogromne betonske objekte, kjer naj bi pod vodstvom Wolfganga Pilza, ki je bil svoje čase v Peenemündeju eden izmed najbližjih sodelavcev von Brauna, izdelovali raketno orožje.

Hkrati s tem pa so iz Evrope začela prihajati obvestila, ki so Izraelcem povzročala še hujše skrbi: piloti Združene arabske letalske družbe so pod krinko raznih turističnih in trgovskih agencij prevažali iz Nemčije v Kairo redke kovine, dele reaktorjev in elemente izstrelkov, prav tako pa tudi ljudi, med njimi celo nekdanje naciste, ki jih imajo sedaj za najboljše tehnike na področju aeronavtike, pa še balistične izstrelke in radarje za njihovo usmerjanje.

Izraelci niso izgubljali časa. Najprej so v anonimnih telefonskih pogovorih opozarjali Nemce, naj prenehajo sodelovati z Egipčani, nato pa je sledila vrsta atentatov. V Nemčiji je nekaj znanstvenikov izginilo brez sledu, pri Stuttgartu so od blizu streljali z mitraljezom na avtomobil doktorja Kleinwachterja, v Westfaliji pa je med poletom eksplodiralo letalo egiptovskega finančnika Hasana Khamila.

V Egiptu so se medtem vrstile eksplozije peklenskih strojev. Ena izmed teh je oslepila in močno poškodovala tudi sekretarko profesorja Pilza. S pomočjo peklenskega stroja pa so Izraelci razdejali tudi urade študijskega oddelka tovarne »333«. Ob tej priložnosti so Egipčani potegnili iz ruševin pet mrtvih in devet ranjencev.

Je bil Jožef Dahan dvojni vohun?

Je morda Dahanovo dezerterstvo v letu 1961, ko se je vse to začelo, le golo naključje? Izraelski agenti so bili pripravljeni na kakršnokoli sramoto in tveganje, da bi le preprečili porast egiptovske moči. To so bili mladi in odporni ljudje, ki so se bili v taboriščih za razseljence naučili vseh mogočih evropskih jezikov in zvijač. Izraelci so jih naučili še s pištolo razbiti petindvajset metrov oddaljeno jajce in —ničesar ne pozabiti.

V vseh vohunskih zadevah je zelo težavno razlikovati resnično od lažnega. Vsi tisti, ki v Izraelu poznajo Dahana, ga imajo bolj za kršilca zakonov kot pa za kakega heroja iz romanov. Že leta 1957 je bil obsojen na dve in pol leti ječe. Njegova temnolasa šestindvajsetletna žena Nurith ga je opisala kot pijanca, hazarderja, razuzdanca in pokvarjenca, ki kaj rad potegne pištolo. Njena edina želja je v tem, da bi dosegla ločitev. V Izraelu pa se ni moč ločiti od moža, če mož sam žene ne zavrže.

Dahan je v začetku tega leta prispel v Napoli s potnim listom, ki se je glasil na ime Jožefa Dahana, maroškega državljana, rojenega v Oudjdi. Napoli je za Egipčane zelo privlačno mesto: tu je pomembna morska luka, baza ameriškega 6. ladjevja in trgovsko pristanišče prvorazrednega pomena, kjer je moč priti do zanimivih podatkov o izraelski trgovini.

Dahan se je že več mesecev pritoževal nad svojimi prejemki — 100.000 lir mesečno, za katere je menil, da so prenizki; po drugi strani pa tudi Egipčani niso bili zadovoljni z njegovim delom. In tako se je zgodilo, da so se nekega lepega dne sestali v rimski »Pariški kavarni«. To je bil že uvod v Dahanovo ugrabitev.

NENAVADNA ZGODBA IZ II. SVETOVNE VOJNE

ARUNDELSKI VOLKODLAK

Bilo je šestega julija l. 1943. Ameriška mornarica se je pripravljala za izkrcanje na Novo Georgijo, enega izmed otokov Salomonskega otočja. V hipu, ko so se vojaki poročnika Millerja začeli z rušilca »Strong« vkrcavati na desantne čolne, je nenadoma odjeknila strahovita eksplozija. Japonski torpedo je zadel rušilec in ga razklal tako, da se je takoj potopil. Eksplozija je vrgla poročnika Millerja daleč stran od skupne grobnice.

Na kopno se je z majhnim splavom rešilo le šest brodolomcev: trije izmed njih so bili ranjeni ali opečeni, dva pa sta bila že nezavestna. Zavlekli so se v grmovje in zaspali. Ko pa so se zvečer zbudili, so ugotovili, da sta medtem umrla oba hudo ranjena mornarja. Pokopali so ju in ugibali, kje neki so: na Kolombangari ali na Arundelu. Če so na Arundelu, nimajo pričakovati kaj prida, saj je otok poln Japoncev.

Niso imeli ne hrane ne orožja. Miller jih je hrabril, da se bodo že nekako prebili do Nove Georgije. Že po kakih sto metrih poti pa se je nenadoma zgrudil in iz ust mu je bruhnila kri. Vedel je, da je to posledica notranjih poškodb, ki so nastale ob eksploziji, in da ne bo mogel nadaljevati poti. Uspelo mu je pregovoriti tovariše, da so brez njega krenili dalje. Odstopil jim je celo čevlje, dežni plašč in srajco.

Ko je ostal sam, se je začel od hudih bolečin valjati po tleh. Potem pa je cele dneve blodil po otoku, dokler mu ni uspelo popiti in zadržati v želodcu nekaj kokosovega mleka. To ga je okrepilo.

Enajstega dne po katastrofi ladje pa je začel misliti, kako bi se rešil z otoka.

Zgodilo pa se je povsem nekaj drugega. Nekega dne je v džungli našel japonsko odejo. Kjer pa je odeja, tam mora biti nekje blizu tudi njen lastnik. Kmalu ga je odkril, toda mrtvega. Slekel ga je in mu pobral konzerve. Od orožja je našel le nekaj bomb. Vse te stvari je odnesel v svoje skrivališče. Oblekel se je v japonsko uniformo, ki mu je bila sicer nekoliko tesna, najedel se je rib in riža ter začel misliti na splav.

Storil pa je hudo napako s tem, da mrtvega Japonca ni pokopal. Neka japonska patrulja je namreč naletela na razpadajoče truplo. V prvih dneh meseca avgusta je Miller iz svojega skrivališča opazil pet Japoncev, kako previdno stopajo vzdolž obale in iščejo človeka, ki je bil slekel njihovega mrtvega vojaka. Zadnji izmed njih je nosil puškomitraljez.

Ko so se Japonci od njegovega skrivališča že oddaljevali, je Miller vstal in zalučal prvo bombo, nato pa še dve. Vse tri so eksplodirale malodane hkrati. Prva je eksplodirala še v zraku in ubila tri Japonce, druga se je razletela zraven četrtega in mu odtrgala nogo, tretja pa tik ob mitraljezcu. Ko se je bil Miller prepričal, da ni nihče izmed Japoncev ostal živ, jim je pobral vse orožje in zalogo hrane ter jo odnesel v svoje skrivališče.

Po vsem tem pa se mu ni več tako zelo mudilo z otoka in ga je začel raziskovati. Odkril je vse japonske postojanke in se pripravil na obračun s sovražnikom. Čeprav je bilo na otoku polno japonskih vojakov, Millerja v džungli ne bi bilo lahko najti. Sklenil je, da bo najprej napadel kamione, ki so posadkam v notranjosti otoka dovažali hrano. Skril se je v gostem grmovju zraven poti in kmalu zagledal kolono kamionov, ki so po ozki in slabi cesti vozili s hitrostjo največ deset kilometrov na uro.

Ko sta prva dva kamiona pripeljala že skoraj na vrh klanca, je Miller na vsakega vrgel po dve bombi. Pokazal se je plamen in dim. Šoferja prvega kamiona je ubilo in vozilo je začelo drseti nazaj, dokler ni treščilo v kamion, ki mu je sledil. Potem je Miller zalučal še dve bombi, takoj nato pa začel Japonce obstreljevati z mitraljezom.

Dim je prekril vso pot. Japonce, ki so se hoteli rešiti z begom, je Miller pokosil z mitraljezom. Nato pa je planil navzdol, pobral s kamionov nekaj nepoškodovane robe in se kot kaka krvoločna zver spet izgubil v džungli. Tako so Japonci zvedeli, da imajo na otoku strašnega in nevidnega sovražnika, ki ne priznava njihove moči in oblasti.

To jim seveda ni bilo niti najmanj všeč. Odposlali so patruljo. Minilo je tri dni, patrulja pa se še ni vrnila. O morebitnem izkrcanju Američanov ali gverilcev jim ni bilo nič znanega, toda štirje uničeni kamioni, deset mrtvih in kak ducat ranjenih vojakov ni več nepomembna zadeva. Ob napadu se je rešil le neki šofer. Trdil je, da jih je napadel sam vrag, ki je z dolgimi skoki drvel med kamioni skozi ogenj in ves čas rjul kot volk, v rokah pa je držal japonski puškomitraljez. Komandant mu ni verjel in ga je poslal v bolnišnico. Ko pa so pet dni po napadu na kamione našli še trinajst vojakov s prerezanimi grli ali s kroglo v glavi, pa se major ni več smejal, zgodba o volkodlaku, ki davi in ubija, pa se je čedalje bolj širila. Kmalu nato so zgoreli še štirje kamioni in vojaki, ki so ostali živi, so prav tako pripovedovali o volkodlaku.

Odtlej je šlo Japoncem na Arundelu vse narobe, za vse to pa je bil kriv vrag v volčji podobi. Kriv je bil za prerezane telefonske žice, za pomanjkanje žganja, za zakasnitev pošte in za močne radijske motnje — povsod so bili vmešani njegovi prsti. Bali so se ga bolj kot pa samega Mac Arturja. Skušali so ga ujeti, vendar zaman.

Volkodlak je bil zares strašen. Na teži je izgubil več kot dvajset kilogramov, bil je kosmat, lasje pa so mu padali po vratu navzdol.

Millerju ni ušlo, da neko ameriško letalo vsak večer v nizkem poletu preiskuje otok, in je zato na morski obali z velikimi črkami napisal: »Pomagajte — Američan.« Ko pa je zaslišal ropot letala, je skočil na plano in prižgal signalni ogenj. Spremljala ga je sreča, kajti Japonci niso ničesar opazili. Naslednji večer mu je letalo že prineslo odgovor: »Pripravljen bodi jutri ob 03.00.«

Miller je nato vzel puškomitraljez, nož in nekaj bomb ter se bližal morski obali. Spotoma pa se je prvič, kar je bil na otoku, močno prestrašil. Pred sabo je zagledal sence. Vrgel se je na tla ter pripravil nož in bombe. Niso bili Japonci, temveč le dve divji svinji, ki sta švignili v goščavo.

Nato je pohitel na obalo in zagledal hidroavion, kako se ziblje na morskih valovih. Še zadnjič se je ozrl, potem pa je odvrgel puškomitraljez in bombe ter skočil v vodo. Nekaj hipov kasneje sta ga dve prijateljski roki potegnili v letalo.

»Vi ste torej ta volkodlak z Arundela,« mu je rekel človek, ki ga je bil rešil. »Res ni prav nič čudnega, če so vas tako imenovali. Če bi se le videli, kakšni ste.«

Miller je tedaj prvič slišal za to ime. Kasneje, ko je z bolniške postelje dajal podatke o utrdbah, poteh in za izkrcavanje najprimernejših krajih, je šele zvedel, kakšno zmedo je bil povzročil med Japonci na tem otoku.

V BESEDI IN PODOBI

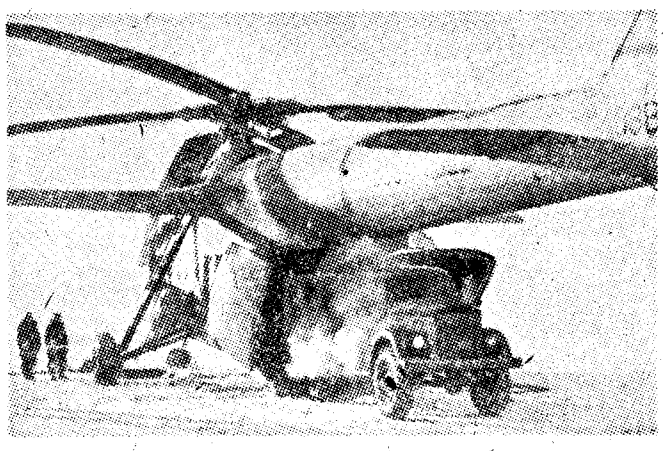

SOVJETSKI HELIKOPTER »Mi-6«, ki so ga prejšnjo zimo uspešno preizkusili tudi v arktičnem območju, ima 35 metrov dolge rotorje, prepelje pa lahko hkrati 120 potnikov

5 USODNIH DNI druge svetovne vojne

37. Dan, ko je umrl Hitler

Čez nekaj dni ga s fanti, ki se norčujejo, da se vojskujejo v podzemeljski železnici, odpeljejo v klavnico. Vidi umik armade, ki ga neki vojak opiše takole: »Čisto v dreku smo... Der Ivan kommt.« Morala že tako ni bila dobra. Taki prizori in besede jo še poslabšajo.

Granate začno deževati. Nad njimi pikirajo letala. S »kubelwagnom« (nemškim džipom) pride povelje o umiku. Kompanija se pod ognjem spravi čez Alexanderplatz, ki ga branijo iz kupol v zemljo zakopanih tankov. Namesti se v Tiergartnu (živálskem vrtu), kjer jo bombardiranja zdesetkajo. Potem jo premestijo za osemsto metrov v ozadje, kjer mora braniti ruševine filmskega podjetja U. F. A., Palast am Zoo, in kjer odbije nekaj napadov, nakar se umakne v Kantstrasse. Tam pa Anton Gunkel raje posluša nasvet neke starke, dezertira in se skrije v hišo svojih starih staršev. Berlinska bitka je bila zanj v tem, da je v štirinajstih dneh prehodil Berlin.

Spominja se vsega, kar je bil videl: očitujočih pogledov civilistov iz kleti, velikih porcij masla, ki jih je nekoč dobival, mladosti, lepote in odlikovanj kapetana, ki jim je poveljeval in čigar imena ni nikoli poznal, starca, ki se je veselo vračal v zakloniščе s krvavim konjskim stegnom na rami itd. Spominja se tudi konjev, ki sta se mirno pasla na trati pred Kurfurstendammom, ne da bi se količkaj zmenila za peklenski hrup »Stalinovih orgel«, ki so trgale strehe. In naposled se spominja tudi zadnjega dneva bitke, ko je bil Adolf Hitler že mrtev in ko je zagledal podivjana obraza dveh nemških padalcev, ki sta iskala kakšnega ruskega vojaka, da bi ga ubila.

Za podporočnika Taterja je berlinska bitka predvsem zračni krst. Star je devetnajst let in pol, za njim so tri leta vojskovanja v Rusiji, šest ran. Bil je evakuiran nekje ob Baltiškem morju, ko so zahtevali deset oficirjev, prostovoljcev za obrambo Berlina.

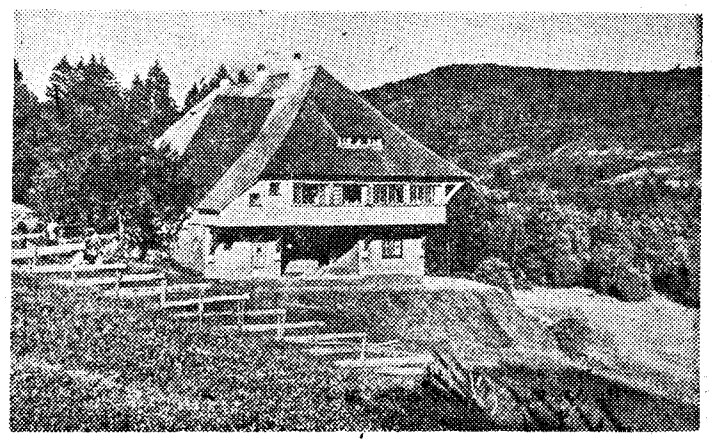

Berchtesgaden: vila, kjer je Hitler s svojimi sodelavci slavil velike zmage Tretjega Reicha

Stlačijo jih v star Heinkel 111. Nobeden med njimi ni še nikdar zapustil zemlje. Njihova zračna preizkušnja se začne z enournim poletom v višini štiristo metrov, nad planjavo, ki je polna ruskih vojakov, in med škrepetanjem strojnic. Pristanejo v Gatowu v zahodnem delu Berlina, na ozki pristajalni stezi sredi zgorelih letal. Vojaki, ki jih sprejmejo, so videti silno potrti. »Pha,« si mislijo prostovoljci, »to so letalci. Mi pa smo iz pehote...«

LEGENDARNI FIRER JE POSTAL ZBEGAN STAREC

Razbit tovornjak, ki pelje deset prostovoljcev, odpove na Kurfurstendammu: niti kaplje bencina ni več v njem. Oficirji gredo peš do bunkerja v živalskem vrtu, kamor so jih bili poslali. Velikanska betonska kocka je polna ljudi. Otroci jih prosijo kruha. Ko čakajo, zatuli alarm in protiletalsko topništvo v bunkerju začne streljati. »Vajen sem bil vojne,« pravi Tater, »in vendar me je bilo strah, ko sem zaslišal odmeve eksplozij v bunkerju. Civilisti pa se niso niti zdrznili...«

Deset oficirjev pošljejo naprej: v kanclerjev urad. Pravijo jim, da jih bo brez dvoma sprejel firer. Kri jim šine v glavo. »Preveval nas je ponos...«

Do tja pa je treba peš. Granate padajo. Tater pravi, da je šele takrat spoznal pravo vojno. Prepozno jo je spoznal. Berlin je zadnje mesto, ki je doživelo usodo, kakršno je samo krojilo drugim.

Kanclerjev urad je čudovito zavarovan. Uniforme, ki jih nosijo oficirji, so takšne, kakor bi jih trenutek prej vzeli iz krojačevih rok. Po običajni strogi kontroli jih odpeljejo v prvo nadstropje bunkerja. Kje sta vojna in strah? Preproge so debele. Usnjeni naslanjači so mehki. Esesovski ordonanci strežejo v belih suknjičih. Maslo, jajca, slanina, cigare, vino, konjak. Hočejo plačati. Plačati? Pri firerju se ne plačuje.

Nenadoma se razširi mrmranje: »Tu je!«

Predstavljali so si ga velikega: majhen je. Predstavljali so si mladega: star je. Predstavljali so si impozantnega: upognjen je kot grbavec. Predstavljali so si, da je njegov glas odmevajoč: nerazločen je. Stisne jim roke in spregovori nekaj besed: nihče se jih ne spominja, nihče se ne spominja, da bi mu videl oči.

Potem pošljejo desetorico na bojne položaje. Tater je dodeljen bunkerju na Bendlerstrasse, tako da danes čisto po naključju lahko priča, da je bil tam zares Weidlingov poveljniški položaj. Pod njegovim poveljstvom je 120 starcev iz Volkssturma in 80 vojakov, med katerimi imata dva samo po eno oko, dva pa le po eno roko. Naključje hoče, da se ta devetnajstletni veteran ne bo bojeval med bitko za Berlin, ker Bendlerstrasse nihče ne napade. Tater brska po kleteh vojnega ministrstva. Odkrije velike škatle belih rokavic. Razdeli jih med vojake, ki pričakujejo rdečearmejce v oficirskih glaze rokavicah.

Zgodba Willija Feldheima ni nič manj tipična. Šestnajst let, 175 cm, Hitlerjugend. Evakuirajo ga iz Berlina, vendar zato, da ga spravijo v taborišče, kjer so si vojaške in ideološke vaje enakovredne. Še daleč ni najmlajši: sodi med najstarejše, saj ima več njegovih kameradov komaj dvanajst let. Priključijo jih enoti z imenom »Fliegende Panzervernichtungbrigade«, kar pomeni Leteča brigada za uničevanje tankov. Šteje tisoč »mož«, razdeljenih v kompanije po dvesto petdeset. Skoraj edino orožje je panzerfaust: šest na deset vojakov. Bajonetov nimajo, marveč letalska bodala. Nobene ropotajoče opreme, kakršna so menažke in čutare. Lovci na tanke morajo biti tihi kot mačke.

Od začetka bitke ob Odri je Leteča brigada na fronti. Dne 19. aprila zdecimira in odbije sto tankov T 34. Toda pri tem izgubi polovico vojakov: bilo jih je tisoč, zdaj jih je petsto.

21. aprila se podeželani iz Leteče brigade znajdejo v prestolnici Reicha: na postaji Mehlsdorf, končni postaji podzemeljske železnice. Pojavi se skupina sovjetskih padalcev in pet tankov. Mitraljezi pokončajo prve, panzerfausti pa druge.

(Dalje prihodnjič)

Na mejniku novega leta

Dvajset let po najstrašnejši vojni v naši zgodovini na svetu še ni pravega miru, je samo premirje. Toda vojne ni več.

Nihče ni še pred desetimi leti pričakoval, da se bomo leta 1965 vozili z avtomobili na izlete, na kopanje, v kino — da se bo človek že približal Mesecu — da bomo imeli atomske centrale, ladje na atomski pogon — da bomo lahko gledali iz Evrope olimpijske igre na Japonskem — da bomo govorili o standardu, ne pa o politiki.

Nihče ni mislil, da bo naša pot tako težka in da bomo kljub vsemu, kar že imamo in o čemer smo lahko pred desetimi leti samo sanjali, tako nezadovoljni, tako izbirčni. Današnji človek je izgubil mero, duševno ravnotežje, hlasta po dobrinah.

Predvidevali smo, da bo nemško vprašanje rešeno v nekaj letih — kot je bilo italijansko. Prepričani smo bili, da bodo zavezniki velike koalicije iz druge svetovne vojne sodelovali tudi po vojni — vsaj simbolično.

Res je, napovedovali so hujše stvari: veliko brezposelnost v svetu, zlasti v Združenih državah, štrajke na Zahodu, demonstracije proti draginji, pomanjkanje vsega, borbo mladih in starih, predvsem pa poplavo inteligence — povsod je manjka!

Doživeli smo veliko afriško pomlad — prišla je na krilih leta 1960. Dobrih sto let po pomladi narodov v Evropi. Prišla je, čeprav šele s prvim zelenjem. Azija se je prebudila, kruh si reže sama. Rdeča Kitajska, kolos med kolosi, je začela rivalizirati s Sovjetsko zvezo, prvo deželo socializma — tisto, ki je leta 1917 začela novo poglavje v zgodovini človeštva in je bila dolgo edini svetilnik na zemlji.

Statistiki Združenih narodov so ugotovili, da bo štela Latinska Amerika leta 1985 že 450 milijonov ljudi, dvakrat toliko kot danes. Afrika postaja iz objekta subjekt zgodovine — stopila je v zgodovino, v kateri je bila dolgo le opazovalec.

Leta 1964 so se dogodile velike reči: dobre in slabe. Kam se bo nagnila tehtnica, bo povedala zgodovina, naše skromno mnenje je, da so bile nekatere reči dobre.

Kairska konferenca nevezanih držav je pokazala in dokazala, da imamo na svetu države, ki nočejo slišati ne za Vzhod ne za Zahod. Njihovo geslo je: nobenih blokov, ti so bili odraz hladne vojne, nezaupanja. Velesile nimajo in ne morejo imeti nobenega monopola nad svetom. Rešitev svetovnih problemov je v miroljubnem sodelovanju narodov in držav. Predstavniki 58 držav so potrdili svoje prepričanje, da je danes vojna popoln nesmisel, da bi bila katastrofa za vse človeštvo. Nikoli več vojne!

Ženevska konferenca o svetovni trgovini je opozorila na kričeča nasprotja med razvitimi in nerazvitimi deželami. Škarje rastejo, uresničuje se napoved, da postajajo bogatejši še bolj bogati, revni še bolj siromašni. Vsi smo med vojno pričakovali, da bodo te razlike nekega dne izginile, ali se začele zmanjševati — pa je prav nasprotno res. To je ena najbolj tragičnih ugotovitev ekonomistov naše dobe.

Človeštvo se deli na razvite dežele in svetovni Jug — nerazvite dežele. Afrika, Latinska Amerika, Azija — vse te celine prodajajo surovine, Evropa industrijsko blago. Cena prvim pada, drugim raste. Kdo bo ustavil ta razvoj? Nova konferenca?

Iz Združenih držav je prišla dobra vest: Goldwater, kandidat republikancev, je doživel popoln poraz. Amerika je glasovala za program Johnsona — program, ki nudi vsakemu nekaj, od penzionistov do velikega kapitala. Goldwater je hotel zaokreniti kolo naenkrat na desno, Johnson se je odločil za srednjo pot. Kaže, da ta najbolj ustreza ameriški mentaliteti.

Na volitvah v Veliki Britaniji so zmagali laburisti. Njihova večina v parlamentu pa je šibka, le šest glasov imajo več od obeh strank: konservativne in liberalne. Zato vlada večjih reform ne bo mogla izvesti. Voditelj laburistov Wilson je obljubljal, da bo v prvih sto dneh krenil odločno naprej, vendar bilanca ni bila taka. Wilson že misli na nove volitve — te naj bi bile pomladi. S to večino ne more nič, delati mora večne kompromise.

V Afriki je vedno kaj novega — je dejal že Plinij st. Tudi leta 1964 je bilo tako. Bile so dobre in slabe vesti. Družina afriških držav se je povečala za dva člana: na karti sta se pojavili Malavi (prejšnja Njasa) in Zambija (prejšnja Severna Rodezija), sredi februarja bo postala neodvisna še Gambija — ta je na zahodnoafriški obali.

Kongo pa je bil veliko razočaranje — ta dežela še ni našla miru, borba za oblast se nadaljuje. Vsak dan beremo stvari, zaradi katerih se nam ježe lasje. Sedanja garnitura v Leopoldvillu deželi ne bo prinesla miru, še manj pa blagostanja. Američani so svetovali Čombeju, naj sprejme v vlado predstavnike upornikov. Vendar je veliko vprašanje, če je v tem rešitev; zakaj Čombe je v očeh Afrike agent Zahoda — ne pa sin Afrike. Čombe ni politik, ki bi lahko združil sprte voditelje in pokazal pot iz kaosa.

Eksplozija kitajske atomske bombe je bilo grozeče znamenje na nebu Azije. Čeprav jo je ameriška obveščevalna služba že vnaprej napovedala, je vendar presenetila vse. Danes je očito, da atomska bomba ne bo več dolgo monopol petih — ZDA, ZSSR, Britanije, Francije in Kitajske. Indonezijski generali že napovedujejo eksplozijo svoje atomske bombe.

Ali se bo status neke države res meril po tem — koliko ima atomskih bomb, koliko raket? Res je, atomska bomba lahko ustvari nekakšno ravnovesje — nihče si ne bo upal v atomski dobi začeti nove vojne. Vendar...

Indija je doživela dva udarca: prvi je bil smrt Nehruja, državnika-filozofa. Leta 1947 je oblekel Gandhijev plašč, maja 1964 so vrgli njegov pepel v svete vode Džume in Gange, raztresli so ga z letala po vsej Indiji. Nekaj mesecev pozneje so Kitajci opravili atomsko eksplozijo. Razočarani smo — je dejal novi premier Šastri, to je za nas velik udarec.

Naša država? Dvajsetmilijonska Jugoslavija je igrala veliko vlogo na mednarodni konferenci za trgovino v Ženevi pa na veliki konferenci nevezanih držav v Kairu. Svetovni tisk je pisal o naših iniciativah v Združenih narodih, poročal je podrobno o Titovih obiskih v evropskih državah.

Predsednik Tito je obiskal šest dežel. V Romuniji je razpravljal o veliki hidrocentrali na Donavi, o Djerdapu — ta bo dala Jugoslaviji nove energije. Na Poljskem je bil po 18 letih — kako se je medtem spremenila Varšava! Z odprtimi rokami so ga sprejeli na Finskem, na severu, v Laponiji, ga je junija pozdravil sneg! Leningrad ga je sprejel z vsem šarmom severne Semiramis — to je res lepo mesto.

Naš glas seže daleč, to je glas prijatelja, ki spoštuje pogodbe in želi sodelovati z vsemi, ki so dobre volje. M. O.

Kaj pripravljajo letos partizanski kurirji

Kurirji se prav gotovo že pripravljajo, smo menili v uredništvu, ko smo se pogovarjali o praznovanju 20. obletnice osvoboditve. Zato smo se obrnili na tovariša MAKSA BURGARJA, ki že vrsto let sodeluje pri organiziranju kurirskih pohodov in srečanj s prebivalci partizanskih krajev. Povedal nam je tole:

Partizanski kurirji ne bodo nikoli pozabili partizanskih krajev in kmečkih domačij, ki so jim nudile pomoč pri opravljanju službe. Zato vsako leto obiščejo nekatere kraje, oziroma usmerijo svoj pohod vsako leto drugam, zakaj v Sloveniji je bilo 145 kurirskih postaj. Mnogi se udeležujejo teh pohodov že leta in leta; med njimi je tudi Tone Može z Jesenic, bivši komandir kurirske postaje »TV 15«, ki gre zmeraj rad na pot s svojimi bojnimi tovariši, čeprav se bliža že šestdesetemu letu.

Doslej so kurirji obiskali Ivančno gorico, Gorenjo Trebušo, Hrušico, Janče, Delnice, Iški Vintgar, Slavnik, Vojsko in Babno polje. Letos pa bodo obiskali znano partizansko vasico Gorenjce pri Semiču, kjer je med vojno delovala kurirska postaja »TV 6«, in se — kakor vsako leto — udeležili tradicionalnega pohoda »Po poteh partizanske Ljubljane«.

Kurirske patrole iz Dolenjske, Gorenjske, Primorske, Notranjske in Štajerske bodo krenile na pot že 8. maja v zgodnjih jutranjih urah. Ob 8. uri se bodo zbrale v Ljubljani, od koder bodo odšle v Belo krajino.

Znano je, da je Bela krajina ogromno žrtvovala za osvoboditev domovine. Njene žrtve ne bodo nikoli poplačane. Zato ne bi bilo prav, če se ob 20. obletnici osvoboditve ne bi spomnili teh krajev in jim izkazali hvaležnost za njihov prispevek v osvobodilnem boju.

Med potjo v Belo krajino bodo imele patrole več postankov v partizanskih vaseh. Obiskali bodo stare znance, borce in aktiviste, partizanske žene in matere, in položili na grobišča padlih lovorove vence.

Ustavili se bodo seveda tudi v Opčicah pri Dolenjskih Toplicah, kjer je bila od leta 1944 do 1945 glavna kurirska postaja »TV 15«, od koder so držale kurirske zveze na vse strani ter prek Bele krajine na Hrvaško. Semkaj bodo prišle patrole iz vseh strani Slovenije.

Iz Opčic bodo patrole nadaljevale pot prek Starih žag in Črmošnjic v Gorenjce. Tam se bodo sestali s starimi partizanskimi znanci in znankami na mestu, kjer je bila postaja »TV 6«. Tu bodo v sodelovanju z domačini priredili miting s kulturnim programom in tabornim ognjem. To bo pravi partizanski miting med vinogradi. V primeru slabega vremena pa bo miting v kulturnem domu v Semiču.

Ob tem pohodu bodo kurirji izdali slavnostno kurirsko kuverto, posvečeno 20. obletnici osvoboditve naše domovine. Osnutek zanjo bo napravil znani partizanski slikar Ive Šubic.

Dne 9. maja zjutraj pojdejo patrole po stari partizanski poti v Ljubljano, na zborno mesto vseh patrol, ki bodo sodelovale na pohodu »Po poteh partizanske Ljubljane«.

S pohoda kurirjev na Vojsko: sprejem pred Idrijo

Nove mladinske knjige založbe »Borec«

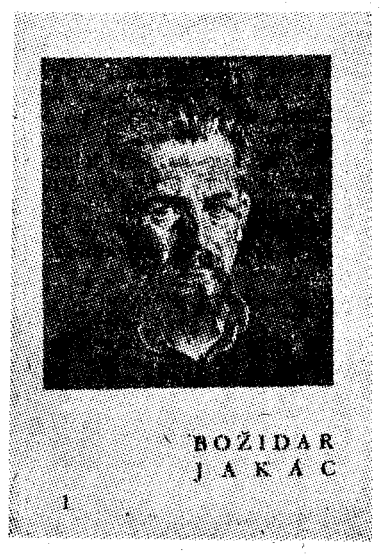

V začetku decembra so pri založbi »Borec« izšle tri knjige — »Ko si bil majhen...«, »Peter« in »Hi, konjiček«, ki predstavljajo knjižno zbirko »Kurirčkova knjižnica«. Med drugimi deli je izšla tudi zbirka mladinskih igric, na 110 straneh, pod naslovom »Iz velikih dni«. Istočasno pa je izšla tudi prva knjiga zbirke »Likovna knjižnica«.

Knjižna zbirka »Kurirčkove knjižnice« za leto 1964-65 v nakladi 12.000 izvodov je že razprodana. Poleg tega je prišlo še 4000 novih naročil. Kaže, da so se otroci na »Kurirčkovo knjižnico« dokaj navadili in jo vzljubili, saj izhaja že tretje leto.

Knjižica »Ko si bil majhen...« izpod peresa Kristine Brenkove in z ilustracijami Lidije Osterčeve vsebuje pripoved neke matere, ki odgovarja svojemu sinku; sinko vprašuje o svojem mestu, o vojni, o talcih, taboriščih, Zeleni jami, o svojem prvem rojstnem dnevu. Mamica pripoveduje, sinko sedi zraven nje na stolu. »Kaj je nasilje, mama?« je vprašal sinko. »Kako naj ti povem, kaj je nasilje? Igraš se na dvorišču s peskom in kanglico in si pravkar sezidal hišico. Pa pride na dvorišče velik fant, sune z nogo v pesek, v kanglico in v hišico, da se sesuje. Ti zajokaš, on pa zgrabi kanglico, te mahne z njo po glavi in zbeži. To je nasilje.« Mati je sinku povedala mnogo o strahotah zadnje vojne. Sinko je po svoje, v svoji mladi, otroški duši, razumel in si zapomnil. Velika vrednost knjižice je v tem, da otrokom na zelo dojemljiv in psihološko učinkovit način pove tisto, kar se je zgodilo, ko njih še ni bilo na svetu in kar so prestali njihovi starši.

France Filipič je napisal knjigo »Peter«, ilustriral pa Ive Šubic. Knjiga na 165 straneh pripoveduje o dvanajstletnem Petru in njegovem življenju v strašnih dneh revolucije. Tako kot mnogi njegovi vrstniki, je bil Peter rojen za mir, za srečo, za varno zavetje svojega doma, za uro brezskrbnih sanj in za objem svojih staršev. Toda moral je okusiti bridkost negotovosti, moral se je spopriteti z bolečino osamelosti, moral je biti odrasel ob uri preizkušnje, moral je biti trd kot kamen, ko je grozilo, da bo izgubil svoje najdražje, svoj dom, svoio mladost.

Knjižica »Hi, konjiček« izpod peresa Leopolda Suhadolčana — ilustriral je Jože Ciuha — pripoveduje o vozu in vozniku Kruhku, ki je vozil kruh v dve uri oddaljeni Beli potok. Voznik je na svoji poti srečal otroke, se z njimi pogovarjal in šel skozi stražo vohljavih vojakov. Mali Ivo je kruh srečno prinesel na pravo mesto. Zgodbica »Hi, konjiček« prikazuje otrokom iznajdljivost partizanskega voznika in pionirjev.

Zbirka mladinskih igric »Iz velikih dni« bo v veliko pomoč mladini ob pripravah za proslavljanje državnih in krajevnih praznikov, brez izjeme povezanih z borbo in trpljenjem naših narodov v najslavnejšem razdobju naše zgodovine. Zbirka vsebuje 11 igric, ki bodo gotovo vnesle zanimivost in živahno razpoloženje v šolski pouk, predvsem kar zadeva dramatsko udejstvovanje.

Knjižica, katero je uredil Vladimir Laković, obsega 20 posnetkov del Božidarja Jakaca. Umetnik pripoveduje o boju jugoslovanskih narodov proti okupatorjem. Najbolj veličastno poglavje jugoslovanske zgodovine je zapisano v tej knjižici: zapiski iz znamenitega roškega bunkerja, pričevanja o zgodovinskih dogodkih na Kočevskem zboru, v Jajcu in mnogo drugih delcev naše revolucije, vse do lastne podobe umetnika, ki je doživel usodni čas in ga ohranil.

Prva knjiga »Likovne knjižice« je izšla v nakladi 3000 izvodov. Pomembna je predvsem za višje razrede. Vendar za knjižnico ni potrebnega zanimanja, morda zato, ker je njen format premajhen — obseg reprodukcij znaša 8 × 14 cm — in ima premalo posnetkov. Motijo tudi pomanjkljivo opravljene korekture. Vsekakor bi bilo bolj priporočljivo izdati obsežnejšo zbirko partizanske grafike iz NOV, čeprav bo »Likovna knjižnica« v prihodnjih zvezkih izdala tudi dela drugih slovenskih likovnih umetnikov.

Ž. Č.

Obisk na Poljskem in v Oswiecimu

Zadnje praznične dni novembra smo skupina prosvetnih delavcev obiskali dve socialistični in slovanski državi, ČSSR in Poljsko. Spoznali smo, kako ljudje tam živijo, spoznali njun razvoj in zgodovino.

Na raznih šolah Varšave in Krakova smo se pogovarjali z učenci in njihovimi vzgojitelji. Občutili smo, koliko so Poljaki v pretekli vojni pretrpeli in kaj jim je prizadel fašizem. Iz ruševin z zemljo zravnane Varšave je zrasla nova Varšava, iz opustošene države je vzniknila nova država, ki si v znoju svojega dela ustvarja novo življenje, socializem.

Sredi Varšave, sredi ulic, alej, parkov, med visokimi stavbami in med reko prometa smo se zamislili nad trudom, s katerim so prebivalci Varšave obnovili svoje mesto. Hitler je pred več kot dvema desetletjema dejal, da Varšave nikdar več ne bo. Danes je še lepša, modernejša. Mnogi spomeniki pripovedujejo domačinom in tujcem, da se tisti črni dnevi ne smejo nikdar več povrniti. Ko so nam v muzeju starega dela Varšave zavrteli film o stari in novi Varšavi, smo doumeli, kaj pomenijo Poljakom svoboda, novi čas, novo življenje.

Prijetni so bili dnevi, ki smo jih prebili med Poljaki, v Varšavi, v starem Krakovu ob Visli. Nemce na Poljskem strašno sovražijo. Kjerkoli smo se hoteli poslužiti nemškega jezika, povsod so nas zavrnili, da nanj ne bodo odgovarjali, da nam ne bodo postregli. Bolje je, da govorite po vaše, so dejali in še kar dobro smo se razumeli. Obenem pa je to bila za nas dobra lekcija, ker, kot kaže, smo tako hitro pozabili strahote nemškega zverinstva. Tudi na tem področju se bo treba učiti od poljskih tovarišev...

Najmočnejši vtis je na nas napravil obisk v koncentracijskem taborišču Oswiecim, nedaleč od Krakova. Težko je popisati vse, kar smo videli. Film, ki smo ga videli, film o trpljenju v taborišču-peklu, je bil samo žalosten uvod. Nato krematorij, plinska celica, dvorišče smrti in streljanja, celice smrti, bloki, mučilnice in muzej posameznih narodnosti, med njimi tudi naš. Neki tovariš je ob koncu dejal: »Šele zdaj vem, kaj je nacizem...«

Marjan Tratar-Učo

Obnovljeni del od Nemcev porušene stare Varšave

POTROŠNIKI! Nosite konfekcijo

Ideal IN ZADOVOLJNI BOSTE

Oblačila Nova Gorica

VOJKOVA ULICA 105

TELEFON UPRAVA: 20-72, POGON: 21-61, BRZOJAV: »IDEAL« NOVA GORICA, ŽIRO RAČUN PRI NB GORICA 608-11-1-21

Sprejet je pokojninski zakon

Zvezna skupščina je pred kratkim sprejela novi zakon o pokojninskem zavarovanju.

Prav gotovo je, da je ta zakon kot celota precejšnja pridobitev v današnji stopnji našega družbenega razvoja, toda so v njem pomanjkljivosti glede določil za borce in o njih smo že veliko pisali. Upali smo, da jih bodo pred sprejetjem zakona odpravili, toda če izvzamemo amandma o nosilcih »Spomenice 1941« je vse ostalo tako, kot je bilo v načrtu zakona.

V svojem ekspozeju na seji socialno-zdravstvenega zbora je zvezni sekretar za delo Risto Džunov podrobno govoril o pravicah borcev NOV. Med drugim je rekel tudi to, da je borcem NOV pred 9. sept. 1943 omogočeno, da s 35 leti pokojninskega staža in 55 leti starosti gredo v pokoj s 85 % pokojnine od valoriziranega osebnega dohodka, doseženega v večletnem poprečju. Važno je tudi to, da borca, ki se mu poslabša zdravje in delovna sposobnost, lahko upokoje z odločbo republiške komisije tudi, preden je star 55 let, če ima najmanj 15 let staža. Pokojnino v višini 85 % od osebnega dohodka lahko uveljavijo tudi borci, ki imajo manj kot 35 let pokojninskega staža, tako da se jim pokojnina, ki je obračunana po dejanskem stažu, zviša za 60 %. Na ta način lahko doseže pokojnino borec (moški), ki ima vsaj 19 let pokojninskega staža, in ženska, ki ima vsaj 18 let staža. Borci, ki so stopili v NOV pred koncem leta 1943, imajo iste pravice, ker se jim pokojnina, ki po letih pokojninskega staža ne doseže 85 %, zviša za 60 %, a tistim iz leta 1944 za 30 %.

V načrtu zakona je bilo rečeno, da bi nosilcem »Spomenice 1941«, kakor tudi drugim borcem pred 9. sept. 1943 določali pokojnine pod istimi pogoji, to je od valoriziranega osebnega dohodka, doseženega v večletnem razdobju, le da gre nosilcem Spomenice pokojnina v 100-odstotni višini tako ugotovljenega zneska. Zaradi tega je Socialno-zdravstveni zbor sprejel amandma, da se nosilcem »Spomenice 1941« določa pokojnina v višini 100 % osebnega dohodka, doseženega v zadnjem letu pred upokojitvijo, ali v višini povprečnega dohodka, doseženega v zadnjih petih letih, če je to za zavarovanca boljše, in to ne glede, ali je v civilni ali vojaški službi.

Poleg pokojninskega zakona je Socialno-zdravstveni zbor sprejel tudi zakon o dodatku za zaposlene udeležence NOB. Ta dodatek, ki je po zveznem zakonu doslej znašal 27.000 dinarjev, se sedaj zviša na 35.000 dinarjev in velja od 1. julija 1964 dalje. (V SR Sloveniji je bil tak zakon sprejet že poleti 1964 in ga vsi upravičenci že prejemajo.) Ta dodatek se bo v letu 1965 zvišal na 40.000 dinarjev.

1965 zvišal na 40.000 dinarjev. Po določilih zakona se ta dodatek šteje tudi v pokojnino.

MEDNARODNO SODELOVANJE BIVŠIH BORCEV

Resolucije generalnega sveta FIR

Na koncu zasedanja generalnega sveta Mednarodne federacije udeležencev odporniških gibanj (FIR) so prisotni sprejeli resolucije: o odškodnini žrtvam nacističnega nasilja; proti zastaranju vojnih zločinov, izvršenih proti človečnosti; o internacionalnem statusu udeležencev odporniških gibanj in resolucijo proti atomskemu oboroževanju Zvezne republike Nemčije in za mir v Evropi.

Generalni svet je prav tako sprejel priporočilo svoje zgodovinske komisije in apel ob prihodnji jubilejni proslavi 20-letnice zmage nad hitlerjevsko Nemčijo.

V resoluciji o odškodnini žrtvam nacističnega nasilja podpira generalni svet FIR upravičene zahteve nasproti ZR Nemčiji in pooblašča sekretariat FIR, da v tem smislu koordinira svoje akcije, ki zadevajo to vprašanje.

Komu koristi zastaranje

V poljskem časopisu »Za wolnošč i lud« št. 23 z dne 15. decembra 1964, ki je glasilo Zveze za svobodo in demokracijo Poljske (ZBOWID), je izšel članek, naperjen proti nameri vlade ZR Nemčije, da po 8. maju 1965 ne bo več preganjala vojnih zločincev. V dokaz, koliko nacistični zločincev je se nekaznovanih, navaja list tudi tele podatke:

Poljska je v prvih povojnih letih pripravila okoli 12.000 zahtev za izročitev vojnih zločincev. Še preden so zavezniške oblasti to izročanje ustavile, jim je bilo predloženih 7000 vsestransko utemeljenih zahtev. Od tega števila pa je bilo izročenih le 1800 nacističnih zločincev. Od drugih 10.000 so jih le nekaj postavili pred zavezniška oziroma nemška sodišča.

Franc Bravec pred odhodom v partizane

VSTAL SEM OD MRTVIH

Po italijanski kapitulaciji je nastala v Loški dolini trinajsta brigada, ki je dobila naziv »Loška«, pozneje pa Bračičeva. Postala je tretja brigada 14. divizije. Vanjo sem se vključil tudi jaz in postal borec 3. čete 3. bataljona.

Skraja smo se zadrževali v okolici Begunj pri Cerknici, na akcije pa smo hodili proti železnici med Rakekom in Borovnico, pa tudi tja do Vrhnike. Novembra 1943 se je začela velika nemška ofenziva. Naša brigada je odšla na dolgo pot od Dobca proti Ljubljani. Šli smo skozi Mačkovec na Mokrc in na Ig, nato na Krim, od koder smo videli Ljubljano. Nato smo se vračali čez Rakitno in Bloško planoto v Loško dolino. Znašli smo se v snežniških gozdovih, zavili na Javornik in prekoračili železniško progo Ljubljana—Trst blizu Ravbarkomande pri Postojni. Utrujeni, prezebli in lačni smo hodili mimo Strmice, skozi širne gozdove, in se ustavili v vasi Hrušici. Tam smo nekaj dni počivali. Začelo je snežiti, pihala je močna kraška burja. Čez nekaj dni smo odšli v nekaj kilometrov oddaljeno vas Podkraj blizu Cola nad Vipavo. Razdelili smo se po hišah, v vsako nekaj borcev... Jaz in trije tovariši smo se nastanili v lopi pri Štefanovih.

Zgodaj zjutraj pa se je zgodilo tisto nepričakovano... Pri vratih naše lope se je pojavilo nekaj Nemcev. Brzostrelke so zijale v nas: »Hände hoch!« Dvignili smo roke, saj odpor ne bi imel nobenega smisla.

Razen tega smo bili hudo utrujeni in izčrpani. Nemci so nas odpeljali pred sosedovo hišo, kjer je bilo že nekaj ujetih borcev. Kasneje smo zvedeli, da so nas Nemci presenetili, ker so prišli v vas s strani, od koder se jih ni nihče nadejal. Pomagalo jim je slabo vreme, burja je močno tulila in tako preglasila odmeve strelov. Preden so prišli v vas, so Nemci pobili našo patruljo in stražo. S seboj so imeli tudi nekaj lahkih topov. Po kratkotrajnem boju, kolikor so se naši sploh upirali, so se umaknili v hrib nad vasjo. Naša 1. in 2. bataljon pa sta bila v oddaljenih vaseh in nam zato nista mogla pravočasno pomagati.

Ko se je vse umirilo, so nas Nemci peljali skozi vas. Ob cesti je ležalo nekaj naših, ki so padli med napadom. Nato so nas zaprli v vaško gostilno. Z nami so ves čas ravnali zelo surovo, nas brcali in pljuvali. Med nemškimi vojaki so bili tudi Rusi; nekateri izmed njih so bili prave zveri. Neki nemški vojak ruske narodnosti je zraven mene stoječega tovariša-ujetnika tako močno udaril s puškinim kopitom po roki, da mu jo je pri priči zlomil. Ta tovariš je bil France Modic iz Nove vasi. Ko je to videl nemški oficir, je Ruse močno nadrl in ozmerjal, češ da se takih reči ne sme počenjati z ujetniki.

Medtem ko smo čakali, zaprti v gostilni, so pripeljali tudi moške iz vasi. Med seboj smo bili ločeni in nismo smeli niti govoriti drug z drugim, pa tudi ne med seboj. Ženske so nam hotele prinesti hrano, pa so jih stražarji zapodili. Rad bi šel na stranišče. Stražar me je odpeljal k sosedovim. Moral sem skozi kuhinjo. Tam je bilo kakih šest vojakov ruske narodnosti. Smejali so se mi in govorili, kako je mogoče, da sem tako mlad, pa že partizan. Res sem bil videti mlajši, kot sem resnično pri svojih osemnajstih letih. Eden izmed njih me je prijel za roko in mi po rusko nekaj pripovedoval, kar pa nisem razumel. Samo toliko sem razbral, da noče streljati na partizane in raje strelja v zrak. Pokazal mi je z roko, kako to dela.

S stranišča me je stražar odpeljal nazaj med tovariše. Bilo nas je enajst. Začeli so nas zasliševati. Spraševali so nas, koliko smo stari, od kje smo doma, koliko nas je partizanov, kdo je komunist in kdo komisar in podobno. Imeli so nas za Italijane, ker so nas ujeli na nekdanjem ozemlju Italije. Sploh niso verjeli, da smo Slovenci. Tolmačil je vojak, ki je znal dobro slovenski.

Po končanem zaslišanju so nas odpeljali iz gostilne. Ko smo stopili na prosto skozi glavna vrata, je bilo okoli nas vse polno Nemcev z brzostrelkami v rokah. Obstopili so nas in nas spet gnali skozi vas. Tako smo prišli do vaškega pokopališča za vasjo. Bilo je tik pred nočjo dne 11. novembra 1943. Zdaj smo vedeli, kaj nas čaka. Otrpli od groze smo bili brez moči...

Vojak nam je ukazal, naj vsi ležemo na trebuh, roke pa sklenemo pod glavo. Jaz sem bil drugi v vrsti... Videl sem, kako so ustrelili prvega mojega soseda. Nemec je stopil čezenj in mu naslonil na vrat novo brzostrelko tipa MP-44. Naboji so bili v njej nekoliko daljši, toda manjšega kalibra kot pri navadnih brzostrelkah. Potem je pritisnil na petelina, počili so trije ali štirje streli. Videl sem tovariša, kako lovi sapo, potem pa je izdihnil. Kot se spominjam, je bil doma s Studenega pri Postojni.

Zdaj sem bil na vrsti jaz...

Tudi čezme je stopil Nemec, mi naslonil brzostrelko na vrat in sprožil. Kaj se je zgodilo pozneje, se dolgo ne spominjam. Le tega se spomnim, kako me je zapeklo v vratu in kako me je potem obdala črna tema. In ponoči sem se zbudil...

Kasneje sem ugotavljal, da sem se rešil zato, ker sem držal glavo malo proč od tal. Takrat, ko mi je naslonil cev na vrat, sem zaradi pritiska zasukal glavo v desno. Tako so mi tri krogle prebile vrat, ena pa roko. Tako imam na vratu šest brazgotin, na roki pa štiri... Taki vrsti umora so pravili katynski strel — strel v tilnik. Tako so namreč na Poljskem, v katynskem gozdu nacisti postrelili na tisoče poljskih oficirjev.

Zbudil sem se, ko me je začelo dušiti in sem hlastal za zrakom. Bila je že noč, morda okoli desetih ali enajstih. Še vedno nisem vedel, kaj je z menoj. Od vsepovsod sem čutil teči kri, iz roke, vratu, nosu, ušes in menda celo iz oči. Morda je bilo to od udarca pinov ali sunka. Tako sem se boril s smrtjo.

Nenadoma pa zaslišim, kako je nekdo skočil. To je bil Trudnov France iz Starega trga pri Ložu, predzadnji v naši postreljeni vrsti. Ustrašil sem se, da ga bodo Nemci opazili in nas znova postrelili, zato sem vstal in skočil tudi jaz. Nedaleč proč sem slišal močno kričanje v nemščini, rakete so švigale v zrak in pokali so posamezni streli. Kaj se je tam godilo, nisem nikoli zvedel.

Vstal sem in napravil nekaj korakov, pa sem že padel, kot sem bil dolg in širok. Pobral sem se, napravil spet nekaj korakov in spet padel. Šele potem, ko sem se drugič pobral, sem prišel dlje, do nekakšne kamnite ograje. Z največjim naporom sem se naslonil nanjo, se prekobalil in padel na drugo stran. Tam sem precej dolgo ležal in nabiral novih moči. Potem sem počasi vstal in korak za korakom odšel v neznano. Z levico nisem mogel nič, ker so mi jo prestrelili, nisem pa vedel, kaj ji je. Z desnico sem levico stlačil v žep, da je tako počivala.

Pomikal sem se proti rešilnemu gozdu. Snega je bilo vedno več. Komaj nekaj kilometrov sem napravil, pa sem se že močno utrudil. Nazadnje sem zagledal debelo smreko, ki je ležala na snegu. Nisem vedel, kje sem in kako je v okolici, zato sem se odločil, da bom ostal kar tu. Ves izmučen in krvav sem z največjo težavo skopal pod vrhom v snegu luknjo ter zlezel vanjo. Na debelo sem se pokril s snegom čez vse telo. Dihal sem pod snegom in kar nekam toplo mi je postalo, tako da sem se umiril in od izčrpanosti zaspal.

Naslednjega dne me je zbudilo kričanje. Kakih 150 metrov daleč so po cesti hodili Nemci. Najbrž so se vračali proti Postojni. Potem ko je vse utihnilo, sem se počasi izvlekel izpod snega. Noge me niso hotele več ubogati. Do kolen jih nisem več čutil, bile so trde, mrtve, zmrznjene. Začel sem jih drgniti z zdravo roko in jih pregibati, da so mi počasi oživele. Počasi sem se postavil na noge in začel hoditi. Nisem vedel, kam naj grem, ali proti vasi, proti cesti ali v gozd. Nazadnje sem se odločil in odšepal v hribe, proti Nanosu. Kmalu sem prišel do nekakšnih stopinj v snegu in do krvavih sledi. Pomislil sem, da so to sledi mojega sotrpina, ki je tudi ostal živ in pobegnil. Večkrat sem zagledal prostor, kjer je sede počival. Tam so bile mlake krvi. Dolgo sem hodil po njegovi sledi. Upal sem, da ga bom našel, da si bova drug drugemu pomagala. Tako sem prišel na vrh nekega hriba. Na jasi je bilo nekaj kvadratnih metrov kopnine, zraven pa je stala stiskalnica za seno. Toda na jasi sem izgubil sled za krvavečim tovarišem... Nekajkrat sem ga skušal priklicati, pa tudi sam sebe nisem slišal. Najbrž ni bilo iz mojih ust niti glasu... Začelo se mi je blesti, nisem se več zavedal, kaj se godi okoli mene. Hodil sem in hodil, ne da bi vedel, kam...

Znašel sem se že na drugi strani hriba, pri majhni, požgani in porušeni domačiji. Tam

nisem mogel najti nič, kar bi mi lahko koristilo. Bil sem strašno lačen in žejen. Pojedel sem nekaj prgišč snega in si za silo potolažil želodec. Nato pa sem nadaljeval pot v dolino. Tako sem prišel v dolino tik pod Nanosom. Tam sem zagledal veliko, toda že opustošeno vojašnico brez oken in vrat. Nočilo se je že, zato sem legel kar na cementni pod v vojašnici in kmalu zaspal. Zjutraj sem vstal, nisem se zavedal, kaj delam. Odšel sem, ne da bi vedel, da je nekaj kilometrov daleč vas Sanobor, kjer bi me rešili...

Zapeljali so me prividi. Videl sem veliko število žensk, ki so mi ponujale polne košare kruha in mleka. Vsakikrat, ko sem skušal zgrabiti za kruh, se je ženska, ki ga je držala, odmaknila, nato pa spet ponujala. Tako sem hodil za njimi in jih jokaje prosil, naj mi vendar dajo kruh. Tako sem se pomikal proti vrhu Nanosa še hujšemu mrazu naproti...

Ne vem, kako dolgo sem tako hodil po cesti, ki pelje na Nanos, ko sem ob cesti zapazil majhno leseno barako. Stopil sem vanjo. Tam je bilo nekaj lesenih pogradov in sena. Napravil sem si skromno ležišče. Potem sem bil v baraki štiri dni in štiri noči. Spet sem imel privide o žen-

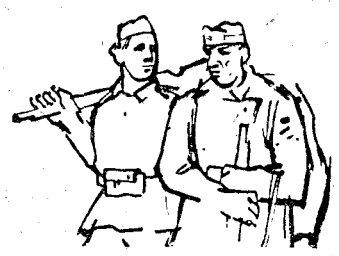

skah, kako mi ponujajo in izmikajo kruh. Bilo pa je tudi nekaj resničnega... K meni je prišla majhna mucka, me grela in ležala ob mojih nogah. Zunaj je vihral snežni metež. Moral sem ležati v baraki, le včasih sem pogledal ven, da sem se najedel snega. Večkrat me je prijela taka lakota, da sem zgrabil mačko in ji živi hotel odgrizniti uho. Od slabosti nisem mogel stisniti zob, in to jo je rešilo. Poskusil sem ji odgrizniti tudi tačko in repek, pa ni šlo...

Nekega jutra se je vreme izboljšalo in sklenil sem iti do ljudi. Spet so se pojavili prividi: moji prijatelji, sosedje, sovaščani mi ponujajo raznovrstne jedi, mi obljubljajo, naj še malo zdržim, pa bom kmalu doma, kjer je toplo zakurjena soba. Tam se bom ogrel in tam me bodo obvezali. S temi prividi sem prišel na sam vrh Nanosa. Temnilo se je že, na srečo pa je bila ob cesti spet nekakšna majhna vojašnica, zidana, toda že razdejana. Po vodi, ki se je nabrala po tleh, je plavala slama. Voda je bila tako globoka, da me je pokrivala čez in čez. Le glavo sem imel zunaj, pod zglavje pa sem si stlačil nabrano slamo. Tako sem ležal do vratu v vodi dva dni in dve noči, kakor sem pozneje izračunal. Bil sem brez zavesti.

Zbudil sem se, ko sem zaslišal neki glas, ki je zakričal, da je že čas iti. Ne vem, ali je bil privid, ali je res bil kdo. Ko sem vstal, nisem našel ne v vojašnici ne okoli nje nikogar. Stopil sem na plano, ves moker in slab in se začel spuščati v dolino. Iz preprostega razloga, ker sem šel navzdol laže kot navkreber. Spet se nisem zavedal, kam grem in kod hodim. Le tega se spominjam, da sem se spet znašel pri tisti baraki, kjer sem bil ležal z mucko. Iskal sem jo, vse pretaknil, da bi jo našel, jo klical (če sem sploh spravil glas iz sebe), mačke pa nikjer. Potem sem spet izgubil zavest in ne vem, kaj se je godilo okoli mene.

Šele nekega jutra sem se zbudil in vstal, si rekel, da nekam moram priti, in res odšel. Skozi neki gozdiček sem se premikal korak za korakom, tako sem bil izčrpan. Nenadoma sem zagledal med drevjem poltovorni poltonski avto. Najbrž so ga med nemško ofenzivo skrili v teh gozdovih. Na vratih kabine je pisalo z velikimi črkami »Križaj—Vipava«. Z velikim naporom sem odprl vrata kabine in se še z večjo muko splazil vanjo. Sédel sem na sedež in spominjam se, kako sem si govoril, da je bolje, če umrem tukaj, kot da bi moje kosti raznašale lisice po gozdu. Premišljeval sem tudi o svojem življenju. Tisti trenutek pa se je megla umaknila, zagledal sem hišo na sosednjem bregu, posijalo je sonce. Zagledal sem najprej eno, nato drugo in še več hiš. Pomislil sem, da je vse skupaj spet privid, toda te hiše je osvetljevalo jasno sonce. Zakričal sem, če sem sploh mogel: »Rešen, rešen!« Odprl sem vrata kabine in sklenil iti proti hišam. Toda kako priti na tla. Ojunačil sem se, sklenil tvegati in stopil sem... Padel sem tako močno, da sem se na tleh začel otipavati, če sem sploh še živ. Z največjo muko in precej dolgo sem se pobiral. Končno sem se postavil na noge. Kasneje sem zvedel, da so bile tiste hiše Col nad Vipavo. Odšel sem v tisto smer in kmalu prišel do ceste, ki pelje iz Vipave čez Vrhpolje in Sanobor na vrh Nanosa. Ko sem prispel do nekakšnih lazov, se je gozd končal, pa tudi snega ni bilo več. Spuščal sem se in bilo je čedalje bolj toplo in lepo. Sonce me je grelo in budilo v meni upanje, da se bom rešil, da bo še vse dobro. Pri neki ogradi sem zagledal starčka in starko, ki sta grabila steljo. Ogovoril sem ju. Rekel sem jima, kakor se spominjam, nekako takole: »Ljubi, dobri ljudje, pomagajte ranjenemu človeku in razen tega še zmrznjenemu. Tudi lačen sem strašansko in žejen povrh.«

Sprva sta se me ustrašila, najbrž sta mislila, da stoji pred njima prikazen iz groba. Kasneje sem slišal, da sem bil težak le kakih 30 kg. Povedal sem jima, da so me Nemci ustrelili v Podkraju in da ne vem, koliko dni že tavam po Nanosu. Onadva sta mi pripovedovala, kako sta slišala, da so nekateri partizani ušli izza pokopališča v Podkraju, ko so jih Nemci streljali. Ampak od takrat je že dolgo. Rekel sem jima, da se je to zgodilo 11. novembra. Nato sem ju vprašal, kateri datum je danes. Odgovorila sta mi, da je 22. november. Torej sem živel enajst dni ob samem snegu, povrh pa še hudo ranjen...

Zasmilil sem se starčkoma, zato sta me napotila v vas Sanobor, ki je bila blizu. Povedala sta, da so tamkaj dobri ljudje, ki mi bodo pomagali in poskrbeli zame. O mraku sem prišel do prve hiše in prosil jesti in piti, pa še pogrel bi se rad. Dali so mi mleka in polente, pa nisem mogel več kot pol žlice. Napotili so me naprej. Toda v več hišah so se me bali. Končno sem prišel do neke hiše, kjer sem spet prosil, naj mi dovolijo, da se malo pogrejem. Sédel sem na stol zraven štedilnika. Toplota me je tako prevzela, da se nisem mogel več dvigniti. Domači so spoznali, da sem tako slab, da si ne morem več pomagati. V hiši je bila Bizjakova mati s snaho. Poklicali sta soseda, Rušt ovega Franceta. Ta se je nekolikanj razumel na zdravstvo. Stokal sem in tožil, kako me zebe v noge. Dali so mi skodelo vroče vode, in ko sem vtaknil noge vanjo, so mi pri priči odpadli nohti s prstov, stopala pa so takoj začela otekati in so otekla do neverjetne velikosti. Nato so me umili, preoblekli in obvezali... Omedlel sem, oni pa so mislili, da sem umrl. Spravili so me v drugo sobo, kjer sem spet enkrat po človeško počival, čeprav v omedlevici.

Naslednjega dne je Bizjakova mati šla v več kilometrov oddaljeno Vipavo po zdravnika. Tam je bila nemška postojanka in je bila pot hudo tvegana. Popoldne je vseeno prišel k meni vipavski zdravnik. Na rane mi je dal nekakšno mazilo in mi jih tudi temeljito očistil. Domačim je povedal, da sem tako močno izkrvavel in da sem tako izčrpan, da bom živel le še nekaj dni. Zato naj poskrbijo za pogreb.

Na nogah mi je počila koža, ven mi je pričela teči nekakšna črna voda, pomešana s krvjo. Sčasoma je začel teči iz razpok gnoj. Še dolgo mi je gnilo meso po podplatih, zgnilo je vse do gležnjev.

Čez nekaj dni so me prenesli v lopo zraven hleva. Bali so se, da me v hiši ne bi dobili Nemci, če bi pridrveli v vas. Tam sem ležal v miru, v listju pa sem počasi skopal dolg in globok rov. Če bi prišli Nemci, bi se skril v njem. Rane na vratu in na roki mi je dobro zdravil Ruštov France, ki je bil naš sosed. Hrano sta mi nosili Bizjakova mati in njena snaha. Po mesecu dni sem si toliko opomogel, da sem lahko vstal. Spravili so me v nekakšen kozolec kakih 200 metrov od vasi v Bizjakovem vinogradu. To so napravili zaradi moje in lastne varnosti, saj smo prej vsi skupaj živeli v velikem strahu.

Tudi v novem skrivališču so Ruštov France in Bizjakova mati in snaha lepo skrbeli zame. Ležal sem v senu in koruzni slami. Napravil sem si luknjo za ležišče in skrivališče. Neko jutro, ko se je začelo svitati, je nedaleč od mene zadrdral nemški mitraljez. Pogledal sem na planjavo in zagledal dva partizana, ki sta tekla čez polje. Oba sta bila oborožena, spoznal sem, da sta partizana. Brž sem se skril globoko v seno in vrgel nase dva snopa koruznice. Čez nekaj časa sem zaslišal nemško govorico. Dva vojaka sta splezala na kozolec. Eden je stopil name in odstranil prvi, zgornji snop. Ne vem, zakaj ni še drugega. Stal je na njem in suval po njem s puškinim kopitom. Pogovarjala sta se po nemško, razumel sem samo »schlafen« (spati). Potem sem ju slišal, kako odhajata proč.

Na kozolcu sem ostal še nekaj dni. Takrat sem si bil že precej opomogel, zato sem sklenil oditi, da bi poiskal kakšno našo enoto, ki bi skrbela zame. Seveda pa sem se tudi bal, da me ne bi dobili Nemci v pesti, saj so zadnje čase pogosto vpadali v vas in bližnjo okolico. Bali so se tudi domačini.

Po dveh mesecih in pol, kar sem bil pri Bizjakovih, sem se nekega jutra poslovil. Dobro so me oblekli, obvezali noge in me obuli v copate, ker v drugem nisem mogel hoditi, mi dali na pot nekaj hrane. Odšel sem v Podkraj, tja, kjer so me bili ustrelili. Hodil sem zelo počasi in se opiral na palico. V Podkraju sem obiskal Štefanove, kjer so me bili ujeli. Odpravil sem se proti Bukovju pri Postojni, kjer sem slišal, da so naše enote.

V Bukovje sem prišel v gostilno, kjer sta bila pravkar dva borca iz Kosovelove brigade. Imela sta sestanek z vaščani. Prosil sem ju za pomoč. Povedala sta mi, da je brigada zelo daleč in da ne bi vzdržal poti do tja, zato sta me dala v oskrbo vaškemu odboru OF. Spravili so me v gostilničarjev hlev, kjer je bilo zelo toplo. Zdi se mi, da je bilo to pri Slugovih.

Drugo jutro me je zbudilo močno streljanje okoli vasi. Nemci so vas ponoči obkolili. Kot smo zvedeli, je nekdo izdal, da so v vasi partizani. Takoj ko se je zaslišalo streljanje, je prišel v hlev neznan tovariš in me odpeljal na hlev ter me tam zakopal v seno. Tudi tam so Nemci vse pretaknili, toda niso me našli. Nemci so nato odšli, zame pa so poskrbeli vaški terenci. Poskušali so me spraviti v Postojno, da bi se zdravil v bolnišnici, pa ni šlo. Zato so me odpeljali v hosto nad Gorenje, kjer je bila skupina partizanov pod vodstvom okrožja Pivka. Z njimi sem bil nekako poldrug mesec. Zame so lepo poskrbeli.

Medtem sem še bolj okreval, zato so me poslali čez Grčarjevec in Laze do železnice pri Planini. Prek Mačkovca in Bloške planote sem prišel domov, se javil Notranjskemu odredu. Toda še vedno sem bil ves onemogel in nesposoben za vojaško službo, zato sem se zdravil doma.

FRANC BRAVEC

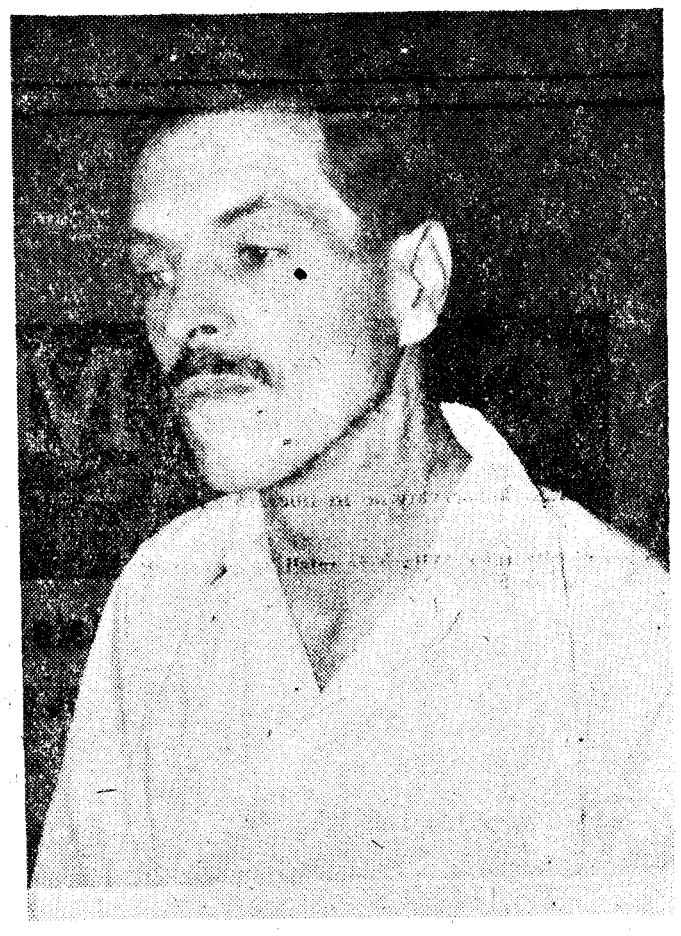

Franc Bravec po okrevanju. Na vratu pod ušesom se vidijo brazgotine od ran, ki jih je dobil, ko so ga ustrelili

TOVARNA GLINICE IN ALUMINIJA »BORIS KIDRIČ« KIDRIČEVO

PROIZVAJAMO:

SUROVI ALUMINIJ V VALJARNIŠKIH FORMATIH IN INGOTIH, KALCINIRANO GLINICO Al_2O_3 IN ALUMINIJSKE LEGURE

TELEFON: MARIBOR 31-095
TELEKS: KIDRIČEVO 03316
POŠTA: KIDRIČEVO
ŽELEZNIŠKA POSTAJA: KIDRIČEVO

Sladkogorska tovarna kartona in papirja

Sladki vrh, pošta Šentilj v Slovenskih goricah

PROIZVAJA: klobučni beljeni papir — klobučni nebeljeni papir — ovojne netipizirane papirje — surovi strešni karton — izolacijski karton

DOLGOLETNE IZKUŠNJE, STARI REKONSTRUIRANI IN NOV PAPIRNI STROJ SO JAMSTVO ZA KVALITETO NAŠIH PROIZVODOV

Smučarji - smučarke!

Za zimo se oskrbite s pleteninami Tovarne pletenin Sežana

Sežana tps
TOVARNA PLETENIN JUGOSLAVIJA

COSMOS
LJUBLJANA

INOZEMSKA ZASTOPSTVA

LJUBLJANA, CELOVŠKA 34

- IMA STALNO NA ZALOGI V LJUBLJANI OSEBNE AVTOMOBILE ZNAMKE RENAULT IN ZASTOPA TVRDKO ALFA ROMEO.

- LASTNA SERVISNA DELAVNICA IN KONSIGNACIJSKO SKLADIŠČE NADOMESTNIH DELOV NA DOLENJSKI CESTI 138.

Industrija dežnikov in pletenin
Lendava

PROIZVAJAMO VSE VRSTE DEŽNIKOV:
- moške, ženske, otroške in zložljive moške in ženske iz uvoženega in domačega materiala (v klasični in moderni izvedbi);
- senčnike za plažo, vrtove in terase, posebno primerne za gostinske objekte;
- volnene pletenine za domači trg in izvoz.

EP SUPERMARKET

L J U B L J A N A P A S A Ž A N A A J D O V Š Č I N I

NONSTOP 9–21 | 12.000 ARTIKLOV | VSE PREHRAMBENO BLAGO | BLAGO ŠIROKE POTROŠNJE

RAZNOVRSTNO BLAGO NA POTROŠNIŠKI KREDIT | DARILNI ZAVITKI ZA DEDKA MRAZA

VELIKA NOVOLETNA PRODAJA | DARILA ZA ODRASLE | TRŽNICA V PASAŽI

Na desnem bregu Soče, v senci Goriških Brd, Korade in oddaljenih vrhov Julijcev, ob cesti, ki se kot sopotnica zeleno-modre reke vije z Goriškega prek Vršiča v Zgornjo Savsko dolino, ob železniški progi, ki si skozi soteske in predore prebija pot proti severu, se visoko dviga dimnik anhovske cementarne — največji industrijski objekt na Primorskem! Ob priključitvi k Jugoslaviji mu je svobodni anhovski delavec v počastitev praznika dal ime:

»15. september«

tovarna cementa in salonita — Anhovo

Skopa je zemlja v tej naši dolini. Odkar je zeleno-modra reka privabila na svoj breg človeka, da bi občudoval njeno lepoto, se je tod bil težak boj za košček vsakdanjega kruha. In kdor je ostal praznih rok, se je odpravil na pot. Kje povsod ga je vodila želja za tistim, česar ni našel v domačem kraju! Pot iskanja ga je peljala v tuje dežele, celo tja daleč prek oceana. Drugi so zgodaj spomladi odhajali na delo v kraje, kjer je bilo dela dovolj, da so si prislužili nekaj denarja in se v poznih jesenskih dneh izčrpani vračali v domači kraj. Zakaj me siliš v svet, če te imam tako rad, draga domača zemlja?

In kot bi slišala šepet teh ljudi, jim je iznenada odkrila delček svojega skritega bogastva.

Nekdo se je sklonil k tlom in pobral sivkastomoder kamen. Do takrat ga ni poznal in vendar sta prav kmalu postala dobra prijatelja. Zaradi tega kamna je lahko ostal doma, ta kamen mu je dal delo v domačem kraju.

Od tistega dne do danes je minilo že skoraj petinštirideset let. Minilo je petinštirideset let trdega dela, boja s tem kamenjem, da bi dal človeku čimveč. In ne samo to. Skoraj tridesetletje se je bil težak in odločen boj proti tujemu gospodarju, ki si je prisvajal večji del na naši zemlji ustvarjenega bogastva in zatiral naše ljudstvo.

Spomladi leta 1919 je začelo italijansko podjetje graditi prve objekte cementarne v Anhovem, v kraju, ki so ga Italijani najbrž po kraju Solin v Dalmaciji imenovali »Salona d'Isonzo«. Pri gradnji tovarne so sodelovali mimo domačinov tudi delavci iz Furlanije in severne Italije, ki so iskali v teh krajih zaposlitev. Novi gospodarji so z veseljem sprejemali sicer kvalificirano italijansko delovno silo, saj so z njo želeli uveljavljati tudi politiko poitalijančevanja teh krajev.

Do jeseni 1921. leta je bila zgrajena zgradba za peči in majhen obrat za proizvodnjo salonita. Obenem so zgradili tudi žičnico do kamnoloma v Rodežu, kjer so bili skladi naravnega laporja in ga je bilo moč izkoriščati z odprtim odkopom. V obratu salonita so montirali prvi stroj za proizvodnjo cementnoazbestnih plošč.

Rojstni dan tovarne »Cementi Isonzo S. A.«, ki je obdržala svoje ime vse do priključitve Primorske k Jugoslaviji, čeprav so se pogosto menjavali njeni gospodarji in delničarji, je bil v začetku maja 1921. leta. Ob šestih zjutraj so zagorele peči in prvi kubični metri laporja iz rodeškega kamnoloma so se spremenili v anhovski cement.

Delavci v cementarni, v obratu salonit in v kamnolomu so delali v izredno težavnih razmerah. Stare peči so zahtevale v celotnem tehnološkem procesu samo ročno delo. Delo ni bilo samo težko, temveč tudi nevarno in škodljivo za zdravje, saj so delavci delali v veliki vročini, na prepihu in v prahu. Klinker so od toplih peči z vagončki odvažali do drobilcev, kjer je bila temperatura manjša in so hitre spremembe temperature povzročale pogosta obolenja. Prav tako so bili pogosti primeri popolne izčrpanosti, ker delavci niso zdržali tako hudih naporov. V tem času namreč ni bilo nobenih predpisov o tehnični zaščiti. Mimo tega moramo upoštevati, da je bil v tovarni vse do leta 1926, ko je izšel zakon o regulaciji delovnega časa, v veljavi 12-urni delavnik. Delavci so včasih le s skrajnimi napori vztrajali na delovnih mestih. Bali so se za zaposlitev. Delodajalcem ni bilo težko dobiti druge delavce, ki so trkali na vrata tovarne.

Struktura delavcev v tovarni se je počasi spreminjala. V prvih letih so bili pri izgradnji in pri delu v zgrajeni tovarni zaposleni največ domačini, kasneje pa je bil vedno večji priliv delavcev iz Furlanije in iz severne Italije. Le-ti so običajno zasedali vsa boljša mesta v tovarni. Podjetje ni moglo sprejemati delavcev brez odobritve sindikata, ki je favoriziral predvsem italijanske delavce in je v tesnem sodelovanju s tujimi delodajalci uveljavljal politiko poitalijančevanja v teh krajih. Uradni jezik v tovarni je bil italijanski.

Obdobje okrog leta 1935 do 1936 je pomembna prelomnica v predvojni zgodovini tovarne. Največ zaslug za modernizacijo in za razvoj proizvodnje v anhovski cementarni po letu 1936 ima takratni direktor. Naziv tovarne je bil takrat »Eternit«.

Novi lastniki so kupili tovarno v času, ko se je spet začela velika konjunktura v prodaji cementa. Italijanska kolonialna politika v Afriki je odprla nova tržišča. Dogodki v tem času so bili hkrati znanilci bližajoče se svetovne vojne, zato so se fašistične oblasti še posebej zanimale za razvoj tovarne, ki naj bi po njihovem mnenju večno ostala italijanska in bi jo lahko aktivno vključili v priprave na vojno. V takšnih pogojih se začenja obdobje intenzivne modernizacije anhovske cementarne. Še večje kvalitetne spremembe kot proizvodnja cementa doživlja v tem času proizvodnja salonita. Do leta 1931 so v starem obratu salonita izdelovali ravne in valovite plošče, kasneje pa so začeli tudi s primitivno ročno proizvodnjo salonitnih cevi. Prvi stroj za proizvodnjo cevi pomeni začetek modernizacije salonitne proizvodnje. Leta 1938 se je pričel graditi nov obrat salonita. Gradbena in montažna dela so bila končana v letu 1941. V novo halo so montirali 4 stroje plošč ter mimo že prej nabavljenega 3-metrskega stroja še drug 3-metrski in en 4-metrski stroj istega tipa za proizvodnjo vodovodnih, tlačnih in kanalizacijskih cevi.

V senci bajonetov

Z začetkom druge svetovne vojne se je začelo tudi novo, hudo, vendar za anhovske cementarje zelo pomembno obdobje.

Druga svetovna vojna je pripeljala do zob oborožene vojske pod peči anhovske cementarne. S puškami na ramenih so bdeli nad delavci in nad tovarno, ki je bila dragocen industrijski objekt za uresničenje fašističnih vojnih načrtov.

Vendar tudi oborožena straža sredi tovarniških objektov ni mogla zadušiti glasu upornega človeka. Misel na boj za narodnostno svobodo, za zmago nad fašističnim okupatorjem, je tik cementnih peči zanetila ogenj, ogenj upora.

Septembra 1941. leta so trije delavci iz anhovske cementarne odšli v vipavsko vas Vrhpolje. V vaški gostilni so se srečali s štirimi neznanimi primorskimi fanti. Staknili so glave in nekdo izmed njih je anhovskim cementarjem zaupno dejal: »Ali veste, kaj se dogaja v Jugoslaviji? Začel se je oborožen boj proti okupatorju. Organizirajte OF v vašem kraju!«

Trije cementarji so se vrnili v Anhovo. Krog prvih aktivistov se je kmalu razširil. Decembra 1941 je bilo v anhovski organizaciji OF, ki je združevala delavce v tovarni in vaščane, že 26 ilegalnih delavcev. Na njihove sestanke sta prihajala tudi Janko Valentinčič in Matevž Velušček, oba organizatorja partizanske borbe na Primorskem. Člane anhovske organizacije OF sta seznanjala s cilji narodnoosvobodilnega boja in jim zaupala tudi prve naloge.

Prvi sestanek OF v tovarni je bil decembra 1941 v kleti električne centrale št. 2. Prvi sestanek ilegalne organizacije je vodil Alojz Arčon iz Renč. V kleti se je zbralo osem ali devet ljudi, med njimi največ mehanikov in električarjev. Dogovorili so se o nadaljnjem širjenju organizacije in o prvih sabotažnih akcijah v tovarni.

Akcije OF

Jeseni leta 1942 so aktivisti OF izvedli v tovarni prvo poskusno sabotažo, ki je dokazala njihovo sposobnost za izpolnitev večjih nalog.

Alojz Zelinšček, eden izmed organizatorjev narodnoosvobodilnega gibanja v tovarni, takole opisuje prvo akcijo:

»Bilo je menda jeseni leta 1942. Bil sem dežurni električar v nočni izmeni. Naskrivaj sem prinesel vrč vode in polil električni motor pri eni izmed »Grueberjevih« peči. Ko je zjutraj dežurni električar poskušal prižgati motor, je le-ta v trenutku zgorel. Škoda sicer ni bila velika, toda uspeh nas je opogumil za pripravo novih akcij.«

Ob koncu leta 1942 je organizacija OF v tovarni izvedla drugo uspešno akcijo, ki je zelo razburila italijansko vojaško poveljstvo, saj jih je opozorila, da pod tančico navideznega miru gori ogenj upora.

Aktivisti so v kleti električne centrale št. 1 izdelali gumijasto štampiljko z napisom »OF«. Ponoči so na vse tovarniške zidove vtisnili neizbrisne sledove. Kamorkoli si pogledal, povsod ti je padel v oči rdeč napis: »OF«. V isti noči so popisali tudi vse zidove v Anhovem in Plaveh. Presenečeni in razkačeni Italijani so poklicali na pomoč dva ali tri avtobuse agentov in tajne policije. V tovarno je prišlo čez sto policistov. Preiskali so vso tovarno. S posebnimi aparati so poskušali ugotoviti, s kakšno barvo je bila izpisana parola. Upali so, da bodo tako prišli do organizatorjev akcije. Vse iskanje je bilo zaman. Še danes lahko vidimo tu in tam na zidovih tovarne kratice »OF«, ki so jih aktivisti Osvobodilne fronte izpisali v tistih jesenskih dneh leta 1942.

Čez nekaj dni je fašiste razburila nova akcija anhovskih aktivistov. Ponoči so ukradli ključ od mehanične delavnice, jo odklenili, ukradli kovinsko abecedo, jo spet zaklenili in pustili ključ na istem mestu. S kovinsko abecedo so na kovance vtisnili kratice »OF«. Denar z »vgraviranim« OF so razposlali na vse strani: 50 lir v Trst, 25 lir v Gorico, 5 lir v anhovski »Dopolavoro«, 5 lir v Kanal in 15 lir na Vipavsko. Ko so Italijani dobili v roke kovance, so poklicali v Deskle vse delavce iz mehanične in električne delavnice. Poskušali so ugotoviti, kdo je ukradel kovinske črke, toda vse njihovo prizadevanje je bilo zaman.

Mimo teh akcij so v tovarni in na vasi zbirali prostovoljne prispevke, hrano in obveze za prve briške partizane. Pri organiziranju in pošiljanju te pomoči so anhovski aktivisti pokazali veliko iznajdljivost. Italijanskim fašistom se še sanjalo ni, na koliko najrazličnejših načinov so pred njihovimi očmi odnašali iz tovarne na dogovorjena mesta raznovrsten material.

Posebna oblika ilegalne aktivnosti je bilo delo strokovne skupine v tovarni. V mehanični delavnici so popravljali orožje, ki so ga zbirali domačini za partizane ali so ga pošiljali partizani na popravilo. Strokovna skupina je izdelovala tudi ročne bombe za prve partizane. Orožje so prinašali in odnašali mimo oboroženih stražarjev pri vhodu v tovarno.

V partizane!

Proti koncu italijanskega fašističnega imperija je vedno več anhovskih delavcev odhajalo v partizane. Po italijanski okupaciji so množično odhajali v gozdove. Že marca 1942 je bil sprejet v Komunistično partijo prvi delavec anhovske cementarne. Njemu so se pridružili kmalu tudi drugi najbolj zavedni anhovski delavci. Najprej so bili povezani s kanalsko partizansko organizacijo, konec leta 1943 oziroma januarja 1944 pa so ustanovili v tovarni samostojno partijsko celico.

V noči med 7. in 8. septembrom 1943 so prišle do tovarne prve patrulje nemške vojske. V zgodnjih jutranjih urah so zasedli že vso tovarno, razorožili italijanske vojake, jih večinoma odpeljali, delavski bataljon pa so razgnali.

V času nemške okupacije se je ilegalno delo v tovarni nadaljevalo. Čeprav je mnogo delavcev odšlo v partizane, so preostali delavci v tovarni ohranili svojo ilegalno organizacijo ter so ob stalnem stiku s partizanskimi enotami v hribih na obeh straneh Soče pripravljali teren za vedno obširnejše diverzantske akcije, s katerimi so močno zavrli proizvodnjo cementa.

Naj še številke govore o borbeni zgodovini anhovskih cementarjev med vojno! V partizane je odšlo 280 delavcev, izmed katerih jih je 51 izgubilo svoja življenja. Petindvajset delavcev so ustrelili kot talce, drugih stodvajset so odpeljali v koncentracijska taborišča. Triindvajset se jih ni več vrnilo domov.

Kri anhovskih cementarjev ni bila prelita zaman. Čeprav so z zasedbo anglo-ameriških zaveznikov doživeli veliko razočaranje, so v letu 1947 naposled doživeli svoj veliki dan — dan nacionalne in ekonomske svobode.

V svobodne dni

Dne 1. maja 1945. leta so tudi anhovski delavci dočakali dan, za katerega so živeli vsa dolga leta italijanske okupacije. Toda nasmeh sreče se je prav kmalu umaknil z ust desetletja trpinčenega primorskega človeka. Primorske kraje, ki so jih osvobodili slovenski partizani, je zasedla zavezniška vojska. Z vero v svoje pravice so delavci nadaljevali delo in nastrpno čakali, da bi se jim naposled uresničila vroča želja. Tovarna je še vedno ostala v rokah starega lastnika, uprava tovarne pa se ni dosti zmenila za razvoj podjetja.

Šele 15. septembra 1947 je tovarna zaživela prvi dan v svobodi. Uresničenje vroče želje, ki je iz desetletja v desetletje hrabrila primorskega človeka: svoboden gospodar na svoji zemlji. Nasmejani anhovski cementar je segel v roke trboveljskemu rudarju, jeseniškemu železarju, kranjskemu tekstilcu, vsem delovnim ljudem osvobojene Jugoslavije. Začetek je bil težak. Tuji gospodarji so odšli. Z njimi je odšlo mnogo kvalificiranih delavcev, obratovodij in delovodij italijanskega porekla. Vojna leta so pomenila obdobje popolne stagnacije tovarne. Tuji gospodarji niso investirali, niso se brigali za napredek proizvodnje, za obnovo dotrajanih strojev. Njih delovno geslo je bilo: maksimalno izkoriščanje!

V takšnih razmerah pa je uspel lahko le človek, ki je vedel, kaj hoče. Politične organizacije, ki so združevale ves delovni kolektiv, so bile pobudnik in organizator vseh akcij v tovarni. Z minimalnimi sredstvi smo v tem povojnem času nabavljali najnujnejšo opremo za redno vzdrževanje obratov. Skrb delovnega kolektiva za razvoj tovarne in napredek proizvodnje je dobila največje priznanje z izvolitvijo prvega posvetovalnega delavskega sveta. Dne 26. januarja 1950, torej šest mesecev pred sprejetjem zakona o upravljanju z državnimi gospodarskimi podjetji po delovnih kolektivih, je v naši cementarni zasedal prvi delavski svet.

Modernizacija

V letu 1954 se začenja ponovno nenehna rast tovarne in njenih samoupravnih organov. Z dobro kvaliteto proizvodov in z ustreznimi količinami smo se začeli vse bolj uveljavljati na domačem tržišču in smo začeli osvajati pravo mesto na jugoslovanskem gospodarskem zemljevidu. S svojimi proizvodi smo se prvič pojavili na tujem tržišču. V naslednjih letih doživlja tovarna kvalitetne spremembe v strokovnem kadru in v upravnem vodstvu tovarne. Novo upravno in strokovno vodstvo tovarne pričenja skupaj z delavskim svetom vse resneje razmišljati o popolni obnovi cementarne in modernizaciji obrata salonita. Proizvodnja v salonitu je naraščala iz leta v leto tako, da smo v letu 1958 proizvedli že 3,509.000 tm² salonitnih izdelkov. Sledila je rekonstrukcija cementarne v letih 1959 do 1960 in delna obnova obrata salonit. Danes je naša tovarna največji proizvajalec azbestno-cementnih proizvodov. Anhovski salonit — strešna kritina, tlačne in kanalizacijske cevi itd. — je znan doma in na tujem. Letošnja proizvodnja, ki bo najuspešnejša, odkar obstaja tovarna, bo znašala 200.000 ton cementa in nad 100.000 ton (nad 10,000.000 tm²) azbestno-cementnih artiklov. Tovarna izvaža svoje priznane izdelke v 20 držav na vseh petih kontinentih.

Zaključujemo leto, v katerem nam je s produktivnostjo uspelo ustvariti povprečni osebni dohodek nad 50.000 din, s čimer smo presegli vsa pričakovanja tistih, ki spremljajo in občudujejo naše podvige. To ni slučaj! To je plod prizadevanja, to so rezultati načrtnega dela na znanstveni osnovi, to so uspehi nas vseh, ki na delovnih mestih od stene v kamnolomu do železniškega vagona ali kamiona vemo, kaj hočemo, to so cilji, doseženi na podlagi pravilno postavljenih sklepov našega delavskega samoupravljanja.

Skrb za borce NOV

Pri ugotavljanju in žetvi teh uspehov nismo pozabili na naše borce NOV. Poleg masovne udeležbe in aktivnosti tukajšnjega prebivalstva v narodnoosvobodilnem boju pripada našim borcem še vrsta drugih zaslug. Ena izmed značilnih je mobilizacija kolektiva v času anglo-ameriške okupacije, z namenom, ohraniti stroje, ki so jih nameravali Italijani odpeljati.

Velika zasluga naših borcev je postopna modernizacija tovarne. Borci so bili tudi tisti, ki so utrdili kolektiv in ga usposobili premagovati vse težave v razvoju ter težnji za obstanek.

Revolucionarna preteklost, prekaljenost, borbenost, iskrenost in naprednost borcev so bila osnovna gonilna sila v borbi premagovanj, ki jih je reševal kolektiv.

Zaradi posebnih težav v preteklosti in specifičnosti borbe so nastali tu mnogo večji življenjski problemi borcev kot v ostalih krajih Slovenije.

Kolektiv se je kot velik dolžnik vseskozi zavedal, da mora borcem vračati vsaj toliko, kolikor dovoljujejo ekonomske in druge možnosti.

Že italijanska okupacija, pozneje pa vojna in povojne razmere niso dopuščale, da bi se naši ljudje izpopolnjevali. Zato je obstajal problem nizke strokovne sposobnosti in primitivizma.

Naš kolektiv se je predvsem zavedal, da je nujno potrebna strokovna izobrazba vseh borcev. Številne oblike izobraževanja nam povedo, da imamo od 214 nekvalificiranih borcev sedaj samo še 9 absolutno nekvalificiranih. Visokokvalificiranih je 41, kvilificiranih 73 in polkvalificiranih je 84 borcev,visoke šole 3, višje šole 3 in srednje šole ima 18 borcev. Ako upoštevamo vrsto strokovnih in političnih tečajev, ki so jih obiskovali vsi naši borci, lahko beležimo zadovoljive rezultate. Za bodoči kader smo izučili nad 200 vajencev različnih strok in s tem štipendirali prek 70 otrok staršev — borcev NOB.

Ponosni smo na dejstva, da imajo vsi zaposleni borci stanovanja. Kolikor ne zaposlimo novih, nas to vprašanje ne vznemirja. Večji del sredstev za stanovanja borcev je prispeval kolektiv, mnogi pa so si sami pomagali z gradnjo in popravilom svojih hiš.

Zelo idealno je kolektiv rešil vprašanje morebitne socialne ogroženosti posameznih borcev. Vsak borec, ki ima najmanj šest mesecev dvakratnega priznanja delovne dobe za časa NOB, dobi posebni dodatek na osebni dohodek mesečno: za vsak mesec sodelovanja od 100 do 250 dinarjev. Borci, ki imajo več kot petdeset tisoč dinarjev mesečnega dohodka, ne dobijo dodatka. Dodatek na osebni dohodek dobiva 138 borcev.

Poleg omenjenega dodatka ima vsak borec pravico še do 10.000 dinarjev dodatka na mesec, ako ima na člana družine manj kot 15.000 dinarjev dohodka. Ta dodatek prejema samo 6 članov.

Lahko bi omenili še vrsto drugih materialnih dajatev borcem NOB, kot so: dotacije organizacijam ZB, pomoč pri vzdrževanju in gradnji spominskih plošč, spomeniki padlim, pomoč družinam v slučaju bolezni ali smrti itd.

Vse to so oblike, s katerimi kolektiv izkazuje nekdanjim borcem hvaležnost in skrb.

Tistega mrzlega dne

Tistega mrzlega dne pred novim letom 1945 smo bili v neki vasi ob Kolpi. Bila je huda zima, potoki so bili uklenjeni v led, roke so se lepile k orožju. Iz žepov smo stresali ostanke tobaka in jih zavijali v kose »literature«. Natepali smo neslan koruzen močnik, ki ga je znal naš kuhar, neki suh Trboveljčan, tako mojstrsko skuhati, da je bil redek kot siromakov plot. Menili smo se o kruhu, o trdem koruznem kruhu, ki smo ga malokdaj videli, kaj šele jedli. Saj bi nam bili ljudje radi dali, pa sami niso dosti imeli. Takrat je bilo zaledje že hudo izčrpano. Če človek pomisli, koliko vojske so morale prehraniti dolenjske vasi, se mu zdi pravi čudež, da je sploh še bilo kakšno zrno v kaščah.

Ko se je dan nagnil proti večeru, se je življenje na vasi razgibalo kot pred izpolnitvijo velikega pričakovanja. Vse je bilo nekam praznično, čeprav smo bili lačni in ušivi. Oči so svetleje sijale, ko da slutijo pomladno zarjo. Še tisti kuhar, ki je zmeraj godrnjal in klel, se nam je zdel bolj prijazen kot po navadi.

Od nekod sta prišla komisar Jaka in študent France, ki je nesel na rami staro harmoniko.

»Miting bomo imeli,« je dejal komisar.

Miting... Kaj nam je takrat pomenila ta beseda, ve samo tisti, ki je bil sam na kakšnem partizanskem mitingu. Če si bil še tako zdelan in lačen — na mitingu si pozabil na vse. Najsi je bil program dober ali slab — miting je bil vendarle prijetno srečanje, kjer so ljudem prihajale besede iz srca.

»Kje bo miting?«

»V šoli.«

»Pa še nič ne znamo.«

»Saj imamo še tri ure časa.«

In začele so se priprave. Pevski zbor je ob spremljavi harmonike nekajkrat ponovil pesmi »Na juriš«, »Stoji na gori partizan« in »Počivaj jezero v tihoti«. Medtem so se trije tovariši pripravljali, da bi igrali na mitingu nekakšen skeč. Mitraljezec Janez in bolničarka Jelka sta se naslanjala nad neko knjigo. Tisti, ki jim ni bila namenjena nobena vloga v programu, pa so vlekli na ušesa in ugibali, kakšen miting jih čaka. In po vsej vasi so razbobnali: »Zvečer bo miting, pridite!«

Šolski razred se je začel polniti že pred osmo uro. Vsa vas se je zbrala: očanci, matere, otroci, brhka dekleta. Možje, ki so preživeli že prvo svetovno vojno, so napeljali besedo na Galicijo, kjer so se bojevali vrag vedi za koga. Matere so se pogovarjale o sinovih, ki so kdove kod — morda na položajih, v bojih z belimi — čakali novo leto. Dekleta so se pomešala med borce in jih — malo za šalo, malo zares — spraševale, če jih bodo še kaj obiskali, ko bo svoboda. Da svoboda ni več daleč, so bili vsi trdno prepričani, z nami vred.

Nenadoma je vse utihnilo: na oder je strumno stopila desetina borcev — pevski zbor. Ob spremljavi harmonike je zadonela pesem »Na juriš«, mogočna, borbena pesem, da si nehote stisnil pest in zajadral z mislijo med bombaše pred sovražno postojanko. Fantje so peli iz polnih grl, iz prekipevajočih src, da je pevovodja zaman krotil z očmi tenorista Toneta, ki je včasih malo previsoko zajadral in preveč povlekel, vtem ko je basist Matevž pri najbolj nizkih tonih malce zahohnjal, da se je slišalo kot izpod kadi.

»Mojdun, dobro so jo urezali,« je rekel star možakar v prvi klopi. Tedaj pa je stopil na oder komisar Jaka, po poklicu kovinar, in začel razpletati govor o političnem in vojaškem položaju. Govoril je, kar so takrat govorili vsi komisarji: da prerašča naša vojska v armado, da imamo ljudsko oblast, da bo Hitlerja kmalu vrag vzel itd. V dvorani je bilo vse tiho, poslušalci so stegovali vratove in kimali, zakaj lepo je znal govoriti komisar Jaka, čeprav je včasih malo pregloboko pogledal v kozarec.

Potlej je stopil na oder študent France in recitiral pesem, ki jo je bil sam zložil in se je končala takole:

V teh letih smo skovali si usodo
in dvignili zastavo zmagovito
na poti, ki nam kaže jo tovariš
Tito.

Živio! Dvorana je bučala, da se je vse treslo. Ker pesmi še niso bili slišali, jim je bila še bolj všeč. »Dobro je povedal,« so kimali možje in ploskali z žuljavimi dlanmi. Potlej je spet vse utihnilo. Zadonela je pesem »Počivaj jezero v tihoti«, ki se je na koncu prelila v tiho valovanje:

Ko zadnje leto borbe mine,
prejme dekle pisemce,
da partizanu vrh planine
prebila krogla je srce.

Dekleta, ki so dotlej venomer kaj šepetala, so utihnila in se otožno zamislila. Marsikateri si lahko bral iz oči tesnobno vprašanje: Ga bom tudi jaz zaman čakala? Da mi vsaj ne bi padel na pragu svobode...

Osiveli ženi so polzele solze iz oči. Ko je poslušala žalostno pesem, se je najprej spomnila svojega moža, ki je padel med prvo vojno na soški fronti. Še bolj trpek pa ji je bil spomin na dva sinova: starejšega, ki je bil aktivist, so zahrbtno ubili belogardisti, mlajši pa je padel v boju z Nemci pri Kočevju.

Toda mitinga ni bilo še konec! Otožnost je na mah izginila, ko so trije šaljivci zaigrali skeč. Ne vem več, kaj so igrali, bilo pa je sila zabavno, ker so se možakarji tolkli po kolenih, dekleta pa vreščala, ko da bi jih ščegetal. Na vrsto je prišla še tista Prešernova »Pesem od železne ceste«, ki je bila med partizani jako priljubljena in je redkokateri miting minil brez nje.

Potem so se starejši odpravili domov, mladina pa je ostala in se zavrtela s partizani. Najbolj je plesal Tonček, plavolasec iz Ljubljane, ki si je izbral za par brhko črnolasko iz sosednje vasi. Opolnoči, ko so za hip ugasnile luči, sta se poljubila in si povedala, da bi bila rada zmeraj skupaj.

Toda že naslednji dan je prišel ukaz, da gremo naprej — lahko bi rekli tudi nazaj — nekam v Suho krajino. Poslavljali smo se tako, ko da se vrnemo že drugi dan. Tu in tam je kdo stisnil v nahrbtnik krajec kruha, Tonček pa je dobil célo potico in na njej rožo z napisom: »Ta pušeljc naj te spominja name, ki te imam rada in te bom čakala.«

Na poti smo zavihali ovratnike, zakaj bilo je mrzlo, izza hriba je pihala ledena sapa.

FRANCE ŠRŠTERŠIČ

Omevnikarici iz Mrzle rupe v spomin

V oktobru je v Idriji umrla Frančiška Vončina-Omevnikarjeva mama iz Mrzle rupe; v njeni hiši je imela konspirativna bolnišnica IX. korpusa SVPB »Pavla« skoraj ves čas svojo javko, ekonomat in kurirsko zvezo. Življenje Omevnikarjeve matere za časa vojne je bilo polno trpljenja in zvestega sodelovanja z NOB, posebno za bolnico. S pomočjo takih sosedov kot so bili Omevnikarjevi, je bilo zelo olajšano delovanje konspirativnih bolnišnic v Sloveniji.

Primorski partizani se gotovo spominjajo vasice na visoki Vojskarski planoti, Mrzle rupe, z nekaj hišami ob križišču cest, ki prihajajo iz Idrije, Čekovnika in Vojskega, iz Trnovskega gozda in Vipave ter iz doline Trebuše in Čepovana. Skoro ni bilo večjega partizanskega premika in akcije ter obveščevalne zveze, da ne bi pot peljala partizanske edinice, kurirje in ranjence skozi te kraje. Za bolnico, ki je morala živeti v strogi konspiraciji, je Mrzla rupa bila prav zaradi tega važna tipalka vzdušja »v zunanjem svetu«. Skoro vse dobre in slabe novice so nam prihajale iz Mrzle rupe, in naši tamkajšnji sosedje so skupaj z javkarji bolnice stražili javke, sprejemali ranjence, naše intendante, hrano, zdravila in nikdar nismo izgubili zaupanja v njihovo iskreno sodelovanje.

Pokojna Omevnikarjeva mama, Omevnikarica smo ji često rekli, je bila taka naša opora. Skromna žena, mati, vedno prijazna in dobrohotna, je preživela težke trenutke zaradi sodelovanja njihove domačije z NOB že leta 1942 in v začetku 1943, ko so Italijani »nuklevci« mučili in odpeljali moža Feliksa, sina Jožeta in hčerke v tržaške zapore in internacijo. Omevnikarjeva domačija je bila zažgana med prvimi na Vojskem. Omevnikarica je ostala tedaj sama, brez doma. Ob razpadu Italije se je vrnila družina domov in postavila na ruševinah skromno barako. Čeprav siromašen dom, ki zlasti pozimi ni bil kos visokemu snegu, zametom, mrazu in vetru, po katerih je Rupa tudi dobila ime, je vendar nudil vsakemu partizanu domač kot. Toploto, hrano in prostor so domači delili z raznimi intendanti, javkarji, kurirji, bolničarji in partizani vseh mogočih edinic IX. korpusa. Daleč od svojih, so v najtežjih trenutkih naši ranjenci našli pri prihodu v bolnico in ob odhodu zavetje in uteho.

Seveda so zaradi tega morali Omevnikarjevi deliti z partizani vse hajke, posebno ker bi preiskave v hiši ob vsakem času odkrile kaj partizanskega, za kar bi se sovražnik kruto maščeval. Enkrat so celo Nemci ob nenadnem vpadu 1944. leta v Mrzlo rupo odpeljali Omevnikarjevo mater s seboj v Idrijo. V bolnici smo čutili, da je v njenih rokah usoda marsikatere bolniške barake in številnih ranjencev, pa naj bi Nemci s katerekoli strani začeli preiskovati teren. Vendar smo se zanesli na trdo preizkušenost naših sosedov, ki nas tudi to pot ni razočarala. Čez nekaj dni se je vrnila Omevnikarica domov in nam zagotovila, da konspiracija bolniških terenov sploh ni v nevarnosti.

S temi besedami naj se spomnimo njenega tihega sodelovanja z bolnico in tudi vseh že pokojnih naših sosedov na samotnih domačijah: starega Tratnika in Podobnička iz Čekovnika, Kolenčevke in Bajtove ter Kolenca in Omevnikarja iz Mrzle rupe. Z resnostjo in zvestobo so omogočili konspirativnost dostopov k bolnišnici. Oni »niso vedeli« za nas, za ranjence in za naše premike, kljub temu, da so nas slišali in videli in šteli; navajeni na življenje samote, na čudi hribovske prirode in gozda, so nam vedno pomagali z dragocenimi nasveti.

Dr. Pavla Jerina-Lah

VSEM
BRALCEM
IN
POSLOVNIM
PRIJATELJEM
ŽELIMO
SREČNO
NOVO
LETO
1965

metalka

LJUBLJANA

MITAR MILOŠEVIĆ:

SKRIVNOSTNA MARJA

Iz obveščevalčevih zapiskov

— Da. In nekega dne sem se na Mirogoju smejala, ko sem te od daleč opazovala, kako z roko otipavaš kamen na njegovem grobu. A kasneje me je slika preganjala. Takrat si imel oči rdeče od solz. Nisem te mogla razumeti. Razumela sem te kasno, ko je bilo že vsega konec. Vseeno sem bila samo ženska...

— A kaj misliš, koliko ljudi je izgubilo življenje zaradi tebe?

— Morda nekaj, a jaz tega nisem kriva. Krivi so Nemci in vojna.

Pred seboj sem že imel Škofićevo izjavo. Vse se je ujemalo. Priznavala sta brez okolišenja. Samo tujec se je poskušal izmikati in je pravil, da ni vedel, za kaj gre, ter da ga je nekdo prosil, naj prinese neko zasebno sporočilo iz Jugoslavije. Povedali so mu geslo, uro in kraj, kjer naj bi našel žensko, katere opis se je ujemal z Marijino zunanjostjo. Moral bi jo vprašati, kje je kakšna »tanz-salle« v Zagrebu, ona pa naj bi mu odgovorila, da mu bo pokazala. Potem bo vprašal, ali je dvorana lepa in ona bo odgovorila, da je zelo lepa. Nazadnje ji bo pokazal sliko »svoje družine«, na katere zadnji strani je žig »ateljeja sedem«. Ker smo imeli proti njemu dovolj dokazov, je nazadnje priznal, da mu je ime Helm in da dela za neko tujo agenturo.

Preiskavo smo končali in začelo se je sojenje. Marija je bila zelo bleda, nenašminkana in skaljenega pogleda, a še vedno lepa in vidno zbrana.

Prizadeval sem si, da je med razpravo ne bi gledal, a ko so prebrali obsodbo, sem uprl pogled naravnost vanjo. Ni mogla ostati mirna in je zahlipala. Takoj potem pa je prosila, naj v njeno celico pride preiskovalec, ki je vso stvar vodil. Prepričan sem bil, da bi rada prosila, a nisem si mislil, da ima ta ženska še toliko moči, da se bori. Imela je rezervo.

Moral sem oditi k njej, a čakal sem več ko dve uri. Premišljeval sem, kaj neki bi se rada pogovorila z mano. Vedela je, da živiva v dveh svetovih, ki sta si daleč in sovražna. Vedela je, da je v meni ubila vsako usmiljenje še tistega dne, ko sem zvedel, da je vohunka, da jo sovražim in da se mi gnusi.

Nestrpno me je pričakala:

— Zakaj nisi takoj prišel? Okruten si z menoj. Si slišal sodbo?

— Slišal sem.

— Grozno je...

Molče sem stal.

— Sedi. Še nekaj ti moram povedati, če mi obljubiš, da se boš zavzel zame.

— Kaj nisi vsega povedala?

— Samo nečesa nisem.

— Ne morem ti ničesar obljubiti. Ti veš, da ni pogajanj... To si že storila med vojno z Nemci, med preiskavo pa si tudi meni poskušala predlagati nekaj podobnega. Zavedaš se, da tebe ne bomo nikoli rabili.

— Vem. Ne gre več za to. Obljubi mi, da se boš zavzel.

— Nič ti ne bom obljubljal. Zate je dobro, da poveš, če je kaj važnega.

— Govorila bom, je rekla in tiho začela pripovedovati.

Bila je neimenovani vodja skupine, a imela je še posebno dolžnost. Dobila je nalogo, naj zbere rezervno špijonsko skupino. Posrečilo se ji je in razdelila je večjo vsoto denarja v zameno za pismene izjave, da bodo sodelovali. Bili so trije. Njihova dolžnost je bila, da čakajo, dokler kdo ne zahteva njihovih uslug. To bi se lahko zgodilo, če bi prišlo do vojne ali kakšne važnejše spremembe. Morda bodo delali zdaj, ko je »Sedma« uničena.

— Veš, kje bi jih lahko našli? sem vprašal.

Povedala je imena dveh moških in enega dekleta ter njihove naslove. A vse to bi si lahko tudi izmislila. Sposobna je bila vsega.

— Imaš kakšne dokaze za to trditev?

— Imam. Shranila sem fotokopije njihovih izjav in poskusnih poročil, je rekla in me gledala polna upanja.

Potem mi je povedala, kje so fotokopije skrite.

— Čudna ženska si, pravi demon, sem ji rekel, ko sem odhajal.

— Je to zadnji kompliment?

— Če ti je všeč, ga lahko tudi tako razumeš.

— Samo še ena prošnja. Pošlji mi nekaj knjig. Veš, katere pisatelje imam rada. In mojega advokata.

Odšel sem na delo. Že drugi dan so kopije povečali in skupino polovili. Soočili smo jih, toda niso je hoteli poznati. Šele ko smo jim pokazali kopije, so popustili in priznali. Pripravljalo se je drugo sojenje.

Prihajala je jesen. Listje visokih dreves na Zrinjevcu je spremenilo barvo. Sprehajal sem se po mestu. Vsak kotiček me je spominjal na enega izmed teh dogodkov.

KONEC

Srečanje s Francko s Prnikov

Ni bila stara niti deset let, ko je prvič videla Nemce. Kakor sestradani volkovi so se plazili iz doline Radovne po gozdovih proti Prnikom in naprej proti Pokljuki, zasledovali partizane, ki so medtem taborili v gozdu tik nad vasjo. Francka je takrat pasla krave in v strahu čakala, kaj bo. Njena čreda se je razbežala na vse strani, sama pa je vsa onemogla tekla za posameznimi živalmi. Nemški policist jo je osorno ustavil in kričal, kje so »banditi«. Čeprav prestrašena, je pogumno odkimala. Ni hotela povedati sovražnikom, da Triglavska partizanska četa že več mesecev tabori čisto blizu, da partizani skoraj vsak večer pridejo v vas k njim in k drugim hišam. Tuje vojake je nagonsko sovražila...

Med drugimi partizani je k njim večkrat prišel tudi kasnejši narodni heroj Andrej Žvan-Boris. Prijazno in prepričevalno jim je pripovedoval o boju slovenskega naroda, o partizanih in svobodi, ki bo prišla. Francka je pazljivo poslušala in mu v svojem srcu v vsem pritrjevala. Tudi ona je upala in verjela v svobodo...

Ob svoji čredi, ki jo je pasla po prisojnih jasah, je veliko razmišljala o vsem, kar je slišala. Zamaknjeno je zrla proti dolini in dalje, proti obzorju, kjer so se v svileni megli ponosno vzdigovale proti nebu Karavanke in Storžič. Včasih je v nemi bojazni poslušala dolge rafale strojnic in strele pušk. Skrbelo jo je za partizane, Nemcev je bilo mnogo, bili so dobro oboroženi in opremljeni. Partizani pa niti pušk niso vsi imeli.

O tem je razmišljala mala pastirica in zlagala verze, ki jih je potem, ko je prignala čredo domov, zapisala v zvezek. Ves njen svet se je začenjal in končal na teh pašnikih. Le redkokdaj je odšla v dolino, v dobro uro oddaljeno vas Gorje. Tudi šole ni obiskovala po več mesecev. Gozdne poti so bile za slabotno dekletce le prenevarne. Tako ni dokončala niti treb razredov. »Nič zato,« je večkrat rekel njen oče, »saj se tako učijo samo nemško.« Francka pa je nosila s seboj na pašo slovenske knjige in brala slovensko, kar v šoli ne bi mogla.

Mnogo pesmic je napisala v zvezek. Z otroško iskrenostjo je sestavljala verze, posvečene hrabrim partizanom in njihovemu boju za svobodo. Zvezek je skrivala, da ga ne bi dobili Nemci.

Tudi po osvoboditvi je nadaljevala s pisanjem. Če je le ujela prost trenutek, je vzela v roke svinčnik in pisala. Še vedno je pisala o dogodkih in občutjih iz bojev in tistega, kar je bilo v zvezi z njimi. Njeni verzi so kljub naivnosti in brez literarnih pretenzij postajali z leti bogatejši in globlji po vsebini. Opevala je partizanske matere, hrabre kurirje, voditelje. S posebnim občutkom je opisovala zlasti tragične dogodke, ki jih je sama videla. Tako je nastala tudi njena pesem o strahotnem zločinu nacistov, ki nosi naslov »Požig Radovne«. Ob svečanem odkritju spomenika žrtvam iz Radovne je na proslavi pesem tudi sama recitirala. Prav tako je napisala pesem ob smrti tovariša Moše Pijade.

Pred dnevi je prišla po opravkih na Bled. Brž je bila pripravljena na razgovor o njenem pesnikovanju. Ko sem jo vprašal, če še kdaj kaj napiše, je skoraj malodušno odvrnila, da za to le redko še najde čas, ker je preveč drugega dela na kmetiji. Treba je skrbeti tudi za šestčlansko družino. Mož Polde je po ves dan v službi pri komunalnem podjetju na Bledu, mama je stara, tri hčerke pa so še premajhne za delo na kmetiji. Starejša, Jerca, je letos končala osemletko in se uči za kuharico v hotelu »Krim« na Bledu. Srednja, Poldka, hodi v peti razred, najmlajša, Lojzka, pa v prvega. Kako naj si potem še mati vzame čas? Res je, še vedno rada kaj napiše, toda bolj poredko.

Njenih pesmi še niso nikjer natisnili. Zanimalo me je, zakaj. »Nihče se ne zanima zame in za moje pesmi,« je odvrnila Francka precej malodušno. Nato je pripomnila: »Kdo se bo zanimal za hribovsko kmetico in njene pesmi.« Novinarji so sicer že povpraševali po njej, ko so slučajno zašli na Prnike, in celo obljubili, da bodo nekaj pesmi objavili v »Kmečkem glasu«. Toda vse je ostalo le pri obljubah. Spomladi so jo celo posneli na filmski trak pri njenem vsakdanjem delu.

Zanimivo je, da Francka ne ve natanko, koliko pesmi je napisala. Ima jih zapisane po številnih zvezkih, tudi naslovov se ne spomni, na pamet pa zna skoraj vse. Takoj po osvoboditvi jih je večkrat recitirala na raznih proslavah v Gorjah. Vabili so jo tudi v Škofjo Loko, pa je morala vabilo odkloniti zaradi del v hiši.

»Saj pišem kar tako, zaradi sebe, ne pa za javnost. To je moj konjiček, kakor pravijo temu,« mi je rekla.

Vprašal sem jo, če njeni domači kaj prebirajo njene pesmi.

»O, prav vsi radi prisluhnejo, kadar recitiram,« je odvrnila. »Posebno mati je vedno navdušena, čeprav je že zelo stara.« To je povedala z velikim zadovoljstvom in začela pojasnjevati, kako gre vsaka njena pesem najprej skozi »domačo kritiko«. Ta je najbolj stroga in hkrati najbolj spodbudna.

Kmečko delo in družina ji nalagata preveč obveznosti, da bi se bolj posvetila svoji lastni izobrazbi. Že od malih nog je navezana na svojo hribovsko domačijo in le ob zimskih nedeljskih popoldnevih lahko seže po knjigi. Prebrala je vse Prešernove pesmi, Kajuha, Bora in precej knjig partizanskih pisateljev. To čtivo ji je najbolj pri srcu. Moderna poezija ji ni všeč, ker je ne razume.

V svoji skromnosti je na vprašanje, če bi bila vesela objave svojih pesmi, le priznala, da bi bila nadvse srečna, če bi vsaj eno svojih pesmi videla nekje natisnjeno.

Vprašal sem jo, zakaj je vse svoje pesmi posvetila našemu boju za svobodo in partizanom. Zakaj se je omejila samo na to področje? Zakaj ne izbere tudi drugih motivov?

»Ta vojna je bila tako krvava, da je ne morem pozabiti,« je brž odgovorila. »Zame nikdar ne bodo usahnili spomini na trpljenje naših partizanov in ljudstva med vojno. Okolje, kjer živim, visoko v hribih, me nenehno spodbuja k takim razmišljanjem.«

Zanimalo me je, kateri dogodek ji je ostal najbolj v spominu. Brez razmišljanja je naglo odgovorila z glasom, ki je razodeval tiho žalost:

»20. september 1944 je bil nesrečni dan, ki ga nikoli ne bom pozabila. Stara sem bila 13. let. Okoli petih zjutraj, ko smo še vsi ležali, so nenadoma vdrli v hišo do zob oboroženi Nemci in nas surovo pometali iz postelj. Z orožjem, naperjenim v našega starega očeta in na nas, so zahtevali, naj takoj povemo, kje so partizani. Premetali so vso hišo in okolico. Iz doline se je začel valiti gost črn dim. Gorela je vas Radovna, ki so jo zažgali Nemci v povračilo za svoje ubite vojake. Te so partizani napadli prejšnjega dne. Tudi okoli naše vasi Prniki so že goreli seniki. Vsi prestrašeni smo trepetali pred razjarjenimi nacisti in čakali, kaj bo. Mati mojega sedanjega moža je znala za silo nemško in je dosegla, da smo ostali živi. Bilo je strašno. Vsi vaščani Radovne, ki so se tisto jutro znašli v svojih hišah, so zgoreli. Med njimi so bile tudi matere z otrokistarke in starci. Ugasnilo je 22 življenj ...« Med pripovedovanjem so se ji orosile oči. Utihnila je.

Spoznal sem, da sem dregnil v še nezaceljeno rano. S Franckinega obraza je izginila vsa njena dotedanja vedrina, ki sem jo opazil, ko sva se začela pogovarjati. Ugasnila je tudi moja radovednost, čeprav sem jo hotel še marsikaj vprašati.

Zdaj vem, zakaj piše svoje pesmi in zakaj jih posveča tistim dnevom, ki niso bili dnevi, ampak noči. Tistim otroškim letom, ko je ob svoji čredi odrasla izven šolskih klopi visoko v hribih, kjer se je začela porajati naša svoboda.

JOŠT ROLC

Partizanski obrazi

URH OLIPIC-PETER

Neizprosna smrt je pred kratkim posegla v vrste koroških partizanov in ugrabila tovariša Urha Olipica-Petra, dolgoletnega podpredsednika njihove zveze. Pokopali so ga v nedeljo, 20. decembra, v Podljubelju, kjer počiva tudi njegov sin Vili, ki ga je pred 20 leti ubila fašistična krogla.

Peter Olipic se je vse življenje boril za pravice delovnega človeka. Ko so se leta 1943 v Rožu pojavili prvi partizani, se je takoj povezal z njimi. Policija mu je prišla na sled in ga hotela aretirati, vendar je pravočasno pobegnil — z ženo Lenčko in sinom Vilijem je odšel v partizane.

Po osvoboditvi je bil Peter med vodilnimi organizatorji obnove slovenskih organizacij v Rožu. Žal so mu posledice prestanega trpljenja hitro izpodkopale njegovo zdravje. Umrl je v 67. letu starosti. Vsem, ki so ga poznali, bo ostal v trajnem spominu.

ZA VSO DRUŽINO —

ZANJO: moda, film

ZANJ: vohunske zgodbe

ZA NAJMLAJŠE: strip

ZA VSE: Roman, humor, uganke

V VSAKO DRUŽINO

tovariš

S kljuke in klina

Ena izmed številnih anekdot o Churchillu, ki je nedavno praznoval 90-letnico življenja: Neki francoski ljubitelj psov je po pošti naročil knjigo »Angleški buldog« v neki angleški knjigarni. Ta mu je odgovorila: »Knjige pod navedenim naslovom žal nimamo v naši zalogi, pošiljamo vam pa našo novo publikacijo ‚Churchill v mišljenju svojih sodobnikov'.«

●

Televizija namesto tablet. Neki newyorški zdravnik je predaval na nekem sestanku medicincev. Med drugim je zatrdil: »Odkar je skoraj v vsaki hiši vsaj po en televizor, se je število ljudi, ki jih muči nespečnost, naglo zmanjšalo. Ljudje, ki nekdaj niso mogli zatisniti očesa, zdaj — pred televizijskim ekranom — čudovito dremajo.«

●

Vsaj ena jugoslovanska ustanova, ki ima — preveč denarja... Zaječarska okrajna ustanova za ceste je v maju 1964. zaupala blagajniško službo, ki jo je več let opravljal uslužbenec Milosav Miljković, nekemu drugemu uslužbencu. Pristojni predstojniki so svetovali Miljkoviću, naj lepo v uradu bere časnike... To »uradno branje« časnikov je trajalo do 18. novembra 1964. Tedaj je ustanova izdala Miljkoviću odločbo, v kateri so mu razložili, da nimajo za novo sprejetega tehnika prostora in da mora zato Miljković odstopiti svoj prostor tehniku... »Od današnjega dne dalje ni potrebno, da prihajate v urad in v prostore ustanove, marveč lahko ostanete kar doma, vaše prejemke pa vam bo za to določeni uslužbenec v zakonskem roku prinašal domov,« je rečeno v tej gentlemanski odločbi. Nehvaležni Miljković pa se je, namesto da bi bil blagohotnemu predstojniku poljubil roko (vsaj v mislih), pritožil in v pritožbi napisal: »Imam 32 let službe, stojim že na pragu upokojitve ter mislim, da ne bi smeli tako ravnati z menoj...«

●

Bog ni več kdove kako radodaren... Na kongresu zahodnonemške krščanskodemokratske stranke v Dortmundu, stranke, ki je ves čas po vojni v Zahodni Nemčiji na oblasti, so s skrbjo preresetavali položaj, ki pred skorajšnjimi volitvami ni za vladajočo stranko kdove kako rožnat. Predsednik kongresa je takole potolažil delegate: »Milostni bog nam niti to pot ne bo odrekel zmage, a to pot bomo pač morali napeti vse sile, da mu bomo zmago iztrgali iz rok...«

●

Kaj je pomenil Osviecim za Eichmannovega pajdaša Franca Novaka? Ta gestapovski zločinec, ki je organiziral železniške prevoze Židov v taborišča smrti, je na dunajskem sodišču izjavil: »Osviecim je pomenil zame samo eno izmed železniških postaj in nič več.«

●

Ne kar moraš, kar moreš... Indijski premier Šastri je, ko je govoril v parlamentu o svojem političnem programu, dejal: »Ko ne moreš v politiki doseči tistega, kar želiš, moraš želeti tisto, kar moreš doseči!«

RIŠE: TON
PIŠE: BON

MARKO IZ MEDVEDJE GORICE

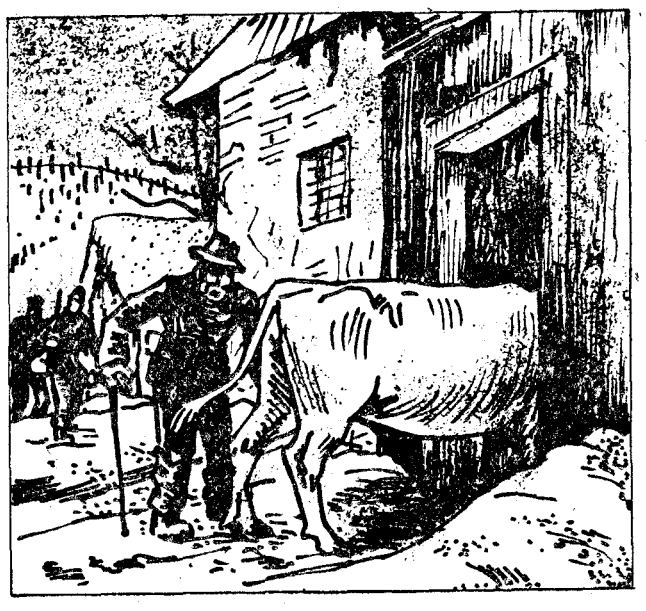

46. Vse se je odigralo tako naglo in nenadoma, da so šele zdaj prišli do sape. Napetost, ki je tovariše gnala z Volčje jame in jih stisnila v zasedo k skalam nad stezo, je polagoma popuščala. Stroga resnost, ki jim je spočetka sršela iz oči, se je sprostila v smeh. Razigranost je zlasti vzbujal Bavh in malhe, ki so jih bili odvrgli fašisti, da so laže odnesli pete. Zdaj je prišel do sape tudi Kajžar. Kar razživel se je, zakaj obdan od sovražnih surovin v fašistični koloni, se je bil že skoraj vdal v bridko usodo. Vnaprej je vedel, da se mu v krempljih teh podivjancev ne obeta nič dobrega, da bodo s tepežem in mučenjem hoteli iz njega izsiliti priznanje, da je sodeloval s partizani.

47. »No, zdaj sem pa, kakor da se je zgodil čudež, rešen,« jih je Kajžar hvaležno pobožal s pogledom. »Pa še Bavha ste mi rešili,« je nadaljeval, »čeprav so fašisti že cedili sline. Nam je ostalo tudi vse nakradeno, naropano blago.« — »Zato smo pa tu, da fašiste preganjamo in našim ljudem nudimo zaščito,« si je Jaka potisnil puško na rame, vendar je v njegovih očeh visela skrb, če si bodo morebiti fašisti poklicali pomoč iz mesta ter priredili hajko, se znašali nad nedolžnimi ljudmi, kakor je v njihovi navadi. Doslej so jih še vselej potegnili za nos, kjerkoli so se spopadli, so jo skupili. Lahko pa jih prileze kot listja in trave. Potem bo pa joj!

48. Tako se je druščina z volom počasi približevala zaselku. Bavh se je podvizal v svoj hlev k polnim jaslim. Ni ga bilo treba priganjati. Jadrno je stopal in zdaj pa zdaj zamukal. S tem je opozoril ljudi v zaselku, da se vrača. Ljudje, ki so bili sicer splašeni kot piščeta pred jastrebom, so se čudili, svojim očem niso mogli verjeti, kar so videli. Po strelih, ki so bili odjeknili, so ugotavljali nove dogodke, vendar še zdaleč niso pričakovali, da je partizanska zaseda tako odločilno posegla med fašistične roparje. Radovedno so opazovali izza podbojev, kaj se dogaja, a ko so se pomirili, so šele stopili na prag. Minila sta strah in zaskrbljenost.

● **V Jugoslavijo prihaja največ tujih turistov čez štiri mejne prehode v mariborskem okraju.** Čez te prehode prihajajo k nam turisti iz 17 dežel. Letos je do konca avgusta pripotovalo čez te prehode v našo deželo 384.000 turistov ali 53,8 % več kot v ustreznem obdobju 1963. Največ teh turistov se pripelje z avtomobili; v tem času je čez te prehode prispelo 126.579 motornih vozil ali 56,3 % več kot v ustreznem razdobju 1963. V teh številkah niso vračunani prehodi malega obmejnega prometa.

Dobro je, če veste...

● **V posameznih republikah SFRJ je 1963. leta prišel en zdravnik:** v Bosni in Hercegovini na 2282 prebivalcev, v Črni gori na 1748, v Hrvatski na 1008, v Makedoniji na 1542, **v Sloveniji na 930** in v Srbiji na 1105 prebivalcev.

● **Prva farma divjih rac v Jugoslaviji.** Vojvodinska lovska zadruga je na fazaneriji v Ristovači pri Bački Palanki ustanovila prvo farmo divjih rac v Jugoslaviji. Na farmi živi jata 1500 rac. V zadrugi upajo, da bodo lahko spomladi spustili v lovišča vsaj 10.000 mladih rac. Za valitev račk uporabljajo tudi jajca, nabrana v gnezdih divjih rac, ki živijo v svobodi. Umetna reja divjih rac je otežkočena zlasti zaradi tega, ker se divje race selijo ter so, tako rekoč prikovane na farmo, prikrajšane pri izpolnjevanju ene svojih bistvenih, prirojenih jim nalog.

● **Dragoceni bik.** Najlepši francoski bik, štiriletni, 1320 kg težki bik Sansusi je nedavno zapustil Francijo. Prodali so ga v Argentino, da bi oplemenil pleme tamkajšnjih goved. Argentina je plačala zanj — 2,500.000 din.

● **Luksemburg ima samo 350.000 prebivalcev,** po proizvodnji jekla — okrog 20 ton po prebivalcu — pa je na prvem mestu na svetu.

● **Problem gospodinjskih pomočnic** povzroča v vseh razvitih deželah marsikateri številni družini glavobol. Prvič je gospodinjsko pomočnico težko najti, drugič pa jo moraš, če jo že najdeš, drago plačati. V New Yorku znaša dnevni izdatek za gospodinjsko pomočnico kar — 15 dolarjev ali 11.250 din.

»TV 15« izhaja vsak teden - Izdaja ga predsedstvo Zveze združenj borcev NOV Slovenije - Zavod »Borec«, Lj. Beethovnova 10/II - Tisk in klišeji CZP »Ljudska pravica«, Ljubljana List ureja uredniški odbor - Letna naročnina znaša 800 dinarjev - Posamezna številka stane 20 dinarjev - Naročnino pošiljajte na naslov: Uprava »TV-15«, Ljubljana, Beethovnova 10, pritl., p. predal 593 XI ali na čekovni račun pri Narodni banki 600-11 608-29 - Telefonske številke: Glavni in odgovorni urednik »TV 15« 21-901, tajništvo in novinarji »TV 15« 22-313, uprava »TV 15« 22-607 - Rokopisov ne vračamo

Znanje in spomin • Znanje in spomin • Znanje in spomin

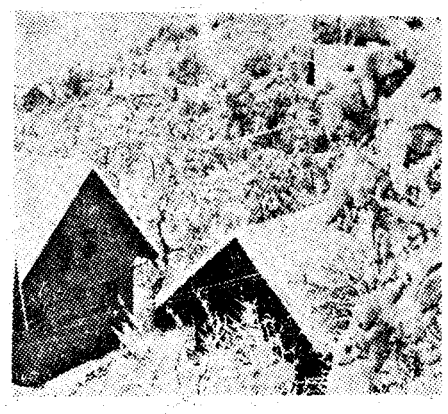

24. decembra 1938, tri mesece po razkosanju Češkoslovaške po münchenskem sporazumu, je v 49. letu starosti umrl znani češki književnik, dramatik in publicist. Zelo ga je potrl poraz evropske demokracije in globoko razočarala izdaja zahodnih velesil, katerim je zaupal. Poznamo ga kot izrazitega glasnika Masarykovega filozofskega in etičnega nazora v češki književnosti, kritika tehnične omike in imenitnega opisovalca češkega »malega človeka«. Z deli »Bela bolezen«, »Mati« in »Boj z močeradi« se je v drugi polovici tridesetih let vključil v svetovno demokratično fronto proti fašizmu. — Kdo je ta revolucionarni češki pisec, katerega dela so skoraj vsa prevedena tudi v slovenščino?

Vas na obronkih Jelovice je znana po veliki bitki, ki se je odvijala v začetku leta 1942 in je bila višek podvigov, kar jih je partizanstvo doseglo na Gorenjskem v letu 1941. Partizani so to vasico imeli v svojih rokah, osvobojeno, od prvega do enajstega januarja 1942. Posebno pomembna pa je bila v tem času tridnevna bitka, ki je potrdila moralno silo partizanov in našega ljudstva, dala nadaljnje pobude za osvobodilni boj ter močno odjeknila po Gorenjski kakor tudi po vsej Sloveniji. — Katera je ta gorenjska vasica, v kateri je divjala ena najhujših bitk slovenskega naroda s stokrat močnejšim sovražnikom?

*

Tudi zatirana Makedonija je prispevala svoj krvavi delež k zmagi revolucije jugoslovanskih narodov. Makedonskemu narodu je ostal najbolj v spominu strašni pohod lakote in pomanjkanja v zimi 1944, ko se je 1. makedonsko-kosovska brigada prebijala skozi sovražne zasede in obroče ter prišla že drugič iz vasi Zborsko v Egejsko Makedonijo preko planine Bogomile pri Titovem Velesu in nazaj. — Kako se imenuje ta slavni pohod 1. makedonsko-kosovske brigade?

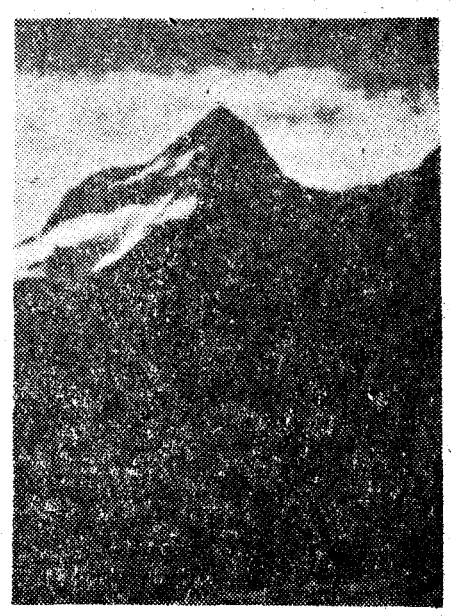

Poleti 1942 je velika množica Nemcev navalila na Jelovico in na Pokljuko. Nameravali so uničiti Pokljuško četo. Vodstvo čete je zvedelo za njihov načrt, zato je sklenilo, da se bodo za nekaj dni umaknili na Triglavsko pogorje, misleč, da jim Nemci v te visoke, skoraj neprehodne hribe ne bodo sledili. Ko so se utaborili pri Jezercih, je komandir Ernest Zajder-Iztok dejal, da potrebuje nekaj prostovoljcev, ki bodo ponesli slovensko zastavo na vrh Triglava. Skupina štirih partizanov pod vodstvom Adolfa Repeta-Tilna je po hudih bojih z Nemci uspela zasaditi slovensko zastavo na vrhu očaka naših gora. — Kdaj so prvi partizani ponesli zastavo na vrh Triglava?

Nagradna križanka

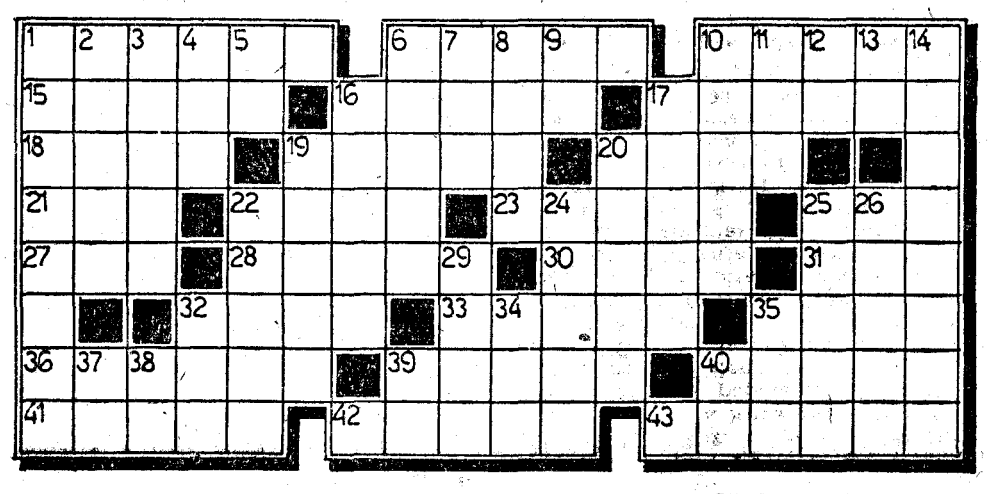

VODORAVNO: 1. slovenski narodni heroj, komisar Glavnega štaba NOV in POJ Slovenije (1912—1953), 6. osnovno vojaško strelno orožje, 10. višji oficirski čin, 15. operni spev, **16. član pionirskih vojaških enot, 17. zaščitno pokrivalo iz metala, 19. član armade brez čina, 20. strateško pomemben objekt na prometni žili,** 21. žensko ime, **22. brezimna točka na terenu z izmerjeno nadmorsko višino, pomembno pomagalo pri orientaciji na terenu,** 23. enocelična praživ, **25. stran enote v gibanju (levi ali desni...),** 27. potočna žival, ki plava nazaj, 28. tuje žensko ime, 29. bajeslovni prvi letalec, 31. makedonsko kolo, 32. vrsta metulja (sršenar), 33. gril, cvrček, 35. stoja, lega, položaj, 36. mladenič s čudežno svetilko iz »Tisoč in ene noči«, 39. sol borove kisline, 40. spodnji prostor stavb, vinske shrambe, 41. sonarodnjak, **42. drugo ime hrvaškega pisatelja in pesnika Kovačića, ki je padel v NOB leta 1943,** 43. popularna jugoslovanska filmska igralka (Milena).

NAVPIČNO: 1. lastnik kavarne, 2. žensko ime, 3. srednjeolec, 4. železov oksid, 5. oslovski glas, 6. vinjen, 7. pritok Save iz Bosne, 8. naziv za pisano kravo, 9. avtomobilska oznaka Kranja, 10. živilski obrtnik, 11. ženski pevski glas, 12. ljudska pritrdilnica, 13. predlog, **14. jugoslovanski narodni heroj, podpredsednik republike, od leta 1941 organizacijski sekretar CK KPJ,** 16. pogonski stroj, **17. partizansko ime slovenskega narodnega heroja Franca Kreseta,** 19. avtomobilsko krmilo, 20. meketanje, blejanje, 22. kemična prvina, plin, ena bistvenih sestavin zraka, **24. ime pisatelja in pesnika Jarca, ki je med vojno izginil,** 25. bolgarski revolucionar, pesnik in publicist iz prejšnjega stoletja (Hristo), 26. obdelovati zemljo s plugom, 29. starorimski bog ljubezni, 32. pesem hvalnica, 34. časovna enota, 35. poželenje, 37. kratica za »ljudski odbor«, 38. medmet, 39. oblika pomožnega glagola (prihodnji čas), 40. kemični znak za kripton.

Izžrebani nagrajenci

Med 386 rešitvami nagradne križanke v 48—49. številki »TV 15« smo izžrebali naslednjih deset nagrajencev:

1. nagrado 5000 dinarjev dobi **Mara Dobravc,** Orla vas 38, p. Braslovče;
2. nagrado 4000 dinarjev dobi **Miran Čanak,** Ravne 12, p. Tržič;
3. nagrado 3000 dinarjev dobi **Marjan Kopič,** Štefana Kuzmiča 1, p. Murska Sobota;
4. nagrado 2000 dinarjev dobi **Alojz Verdir,** Duplje 13, p. Duplje;
5. nagrado 1000 dinarjev dobi **Marija Krebelj,** Nadanje selo 54, p. Prem.

Od 6. do 10. je žreb določil knjižne nagrade naslednjim: **Verena Napret,** Laško 232, p. Laško; **Franc Fridl,** Radeče 7, p. Radeče pri Zidanem mostu; **Boris Lah,** Ul. 29. novembra 39, p. Celje; **Milena Kufersin,** Prešernova 11, p. Nova Gorica in **Micka Mihailovič,** Poljanska 20 c, p. Ljubljana.

Denarne in knjižne nagrade bodo nagrajenci prejeli po pošti.

Rešitve za današnjo križanko pošljite najkasneje do 20. januarja.

Odgovori na »Znanje in spomin«

1. **Karel Čapek**
2. **Dražgoše**
3. **Bogomilski pohod**
4. **Avgusta 1942**

Odrasli in mladina: poslužujte se tega po okusu in kvaliteti priznanega proizvoda

Ivan Jan

Pastirčka na Karavankah

Visoko onstran meje, tik pod vrhom Karavank je samevala velika ovčja planina. Ob leseni koči, kjer je bilo ležišče, ognjišče in priprave za izdelovanje sira, je bila ograjena staja, kjer so se ponoči in ob hudem vremenu ter v času striženja, zbirale ovce. V tistem času, v drugem letu vojne, jih je bilo na planini tristo sedem.

Za natančno število ovac so partizani vedeli zato, ker sta jim to povedala mlada pastirčka: petnajstletni Gusti in leto mlajši Andrejček. Planina je bila koroška in tudi pastirčka sta bila Korošca, doma onstran meje. Oba sta dobro govorila nemško, kajti onstran Karavank so se v šolah že dolga desetletja učili v nemščini. Ovce, ki sta jih pasla in oskrbovala, so bile last dveh velikih posestnikov, ki sta bila privržena trdemu Hitlerjevemu redu.

Partizanska četa, ki se je v tistih mesecih zadrževala na jugoslovanski strani Karavank, je kraj svojega prebivanja hotela prikriti tako, da je k pastirčkoma prihajala po ovce, ki so poleg okusnega sira dajale tudi dobro meso. Nemci so že več tednov zalezovali partizane in so v dolgih kolonah silili za njimi. Zato so bili to hudi časi in Gustijevo ter Andrejčkovo prijateljstvo z njimi ni bila majhna stvar. Partizani pa jima niso ostajali povsem dolžni: v zameno so jima prinašali slovenske časopise, ki so ju poučevali o boju za svobodo. Tako so postali resnični prijatelji.

Ne da bi o tem kaj vedeli, sta se nekega toplega dne pri pastirčkih oglasila napol gosposka gospodarja ovac. Partizanov se nista bala, kajti v teh krajih jih dotlej še ni bilo čutiti. In poleg tega sta zaupala v brezmejno Hitlerjevo moč. Gospodarjema se je zazdelo, da fantiča ne pošiljata v dolino zadosti hlebčkov sira.

»Toliko ovac in tako dobra paša je letos, sira pa tako malo? Da ga ne prodajata kam na svojo roko?«

Pastirčka sta bila v zagati. Toda glede sira sta kmalu našla odgovor.

»Večina živali ne daje mleka, ker imajo jagenjčke. Ti pa vse posesajo!« sta zatrjevala.

Tak izgovor izkušenima gospodarjema ni zvenel prav nič prepričljivo. Kratko sta jima velela:

»Seženita ovce v stajo!«

Pohitela sta, a dolgo ju ni bilo s pašnikov. Hodila sta po gozdovih in strminah ter jih zganjala skupaj.

Gospodarja sta jih večkrat preštela, a kakor koli sta preštevala, jih je manjkalo več kot trideset!?

»Kje so še druge?« sta že razjarjena zahtevala gospodarja.

»Nevaren svet je tod okoli, saj veste! Vsak dan se kakšna zgubi v prepadih!« sta se spet izgovarjala pastirčka.

»Že, a toliko je preveč. Nekaj ni v redu! Kje so torej?«

Zdaj sta fantiča govoričila, da verjetno tako hitro nista mogla priklicati vseh, potem pa sta gospodarja le popustila in se začela odpravljati v dolino. Prej pa sta še nekajkrat naročila, kako naj ovce čuvata in spet čuvata.

Gospodarja sta pozneje še večkrat prišla v planino, a ovac je bilo vedno manj, če ne štejemo jagenjčkov. Pastirčka sta medtem skoraj vsak dan sprejemala partizanske goste.

Nekega jutra so se poleg gospodarjev znašli na planini tudi nemški policisti! Fantiča sta se prestrašila.

»Mar partizani niso rekli, da bodo prišli prav ta dan?!«

Skrb je razjedala pastirčka, ki sta skrivaj pogledovala proti gozdu in vlekla na ušesa, če partizani morda niso že blizu? Zdaj sta bila gospodarja še ostrejša:

»Pri priči povejta, komu dajeta sir in ovce!«

Policijski oficir je pomenljivo dvignil pogled in čakal! Kazalo je, da so Nemci z gospodarjema vred nekaj zasumili. Kaj veš, koliko jim je bilo znanega?

»Le komu naj bi dajala, saj sva daleč naokoli vendar sama! Po sir hodi hlapec, midva pa nikoli ne greva v dolino!«

Vsa vprašanja so se še dolgo vrtela okoli tega, a tudi odgovori pastirčkov so bili vedno podobni. Nič ju ni moglo zmesti, čeravno ju je skrbelo, kdaj bo zunaj počilo!

Naenkrat je prihitel v kočo zadihan policist ter z ovčjo kožo v rokah važno povedal:

»Tole smo našli! V temni grapi nekaj sto metrov od tod jih je še cel kup!«

Gospodarja sta zdaj pastirčka popadla za vratove in vsi skupaj so odvihrali k tistemu najdišču. Resnično: našli so sedemnajst kož, malo stran pa so staknili še odpadke drobovine!

Za fantiča se je obrnilo na temno plat!

»Kdo jih je hodil iskat?« se je zarezalo vanju prvo vprašanje.

Pastirčka sta se ob tem samo spogledala in potem skomignila z rameni.

Ta pogled pa je bil že preveč: izdal ju je. Preganjavci so uganili, da o tem vesta več, kot je bilo videti!

»Ali nisem že prvič rekel, da jih manjka preveč!« je siknil prvi gospodar in takrat Gustiju že primazal trdo zaušnico.

Fantiča sta se za hip zmedla, a molčala.

Zdaj se je vmešal policijski oficir:

»Da jih nista dajala banditom?«

Pastirčka sta ga sunkoma pogledala in malo je manjkalo, da se nista izdala. Andrejček je že odprl usta in hotel zavpiti, da partizani niso nobeni banditi, da so to le oni, policisti!

A obnemela sta in spet samo odmajala z glavama.

Zdaj so po njima padale klofute z vseh strani. Toda Gusti in Andrejček nista »nič vedela«. Če ju ne bi bolelo, bi se najraje smejala onemogli jezi gospodarjev in oboroženih ljudi! Sicer pa v prvih trenutkih nista čutila dosti bolečin in kot v nekakšnem šoku so udarci delovali čisto drugače, kot so hoteli fašisti. Vse bolj sta bila trmasta in trdna ter nekako otopela za bolečine.

Gospodarja, oba zajetnih, okroglih postav, kakršne dobe pogospodeni kmetje, sta se medtem nehote začela ozirati okoli sebe in metati oči med drevje, če od tam morda ne preti kakšna nevarnost. To je opazil tudi oficir, ki je domišljavo zamahnil z roko:

»Nič se ne bojta, gospoda! Teh nekaj banditov bomo polovili še danes, če jih je kaj, potem bo spet red!«

Policisti so se medtem že pognali na lov za partizani. V koči je ostala le straža in gospodarja s pastirčkoma, ki sta bila osumljena, da sodelujeta s partizani!

Čez nekaj ur so se lovci vrnili, ne da bi medtem kaj pokalo, in ne da bi pripeljali kaj plena! Partizani so se vdrli v zemljo! Oficir je zdaj odredil:

»Fantiča bosta šla z nami! Ju bomo že omehčali! Smo že drugačne tiče! Ovce pa naj ostanejo še tu za vabo! Ko bodo ponje prišli banditi, jih bomo polovili!«

In tedaj se je kolona policistov, med katerimi sta hodila zvezana pastirčka, spustila po ozkem kolovozu navzdol...

Na nekem nepreglednem ovinku pa je zaropotalo! Kolono so pričakali partizani, ki so se previdno približevali koči in tako pravočasno ugotovili, kaj se je zgodilo na planini. Tako blizu so bili, da so tudi slišali, za kaj gre. In takrat so se naglo odločili ter hitro izbrali kraj, od koder bodo napadli!

In zdaj je iz gozda, le na nekaj metrov razdalje, že pokalo!

Že po prvih strelih je nekaj policistov obležalo, ostali pa so zbežali na vse strani, predvsem v dolino. Med prvimi streli sta fantiča legla na tla, kot bi ju nekdo spodbil. Ne bi bila rada žrtvi krogel, ki so bile namenjene Nemcem!

Takoj za tem je partizanski komandir Tomo ki je pastirčka dobro poznal, močno zavpil:

»Skočita v gozd! Rešili vaju bomo!«

Čeprav zvezanih rok, sta se fantiča dvakrat, trikrat prevalila in se skobacala v grmovje, ki je raslo pod potjo. Tudi zavaljena gospodarja sta bila naglo na tleh, kajti pokanja sta se na smrt prestrašila. In tudi prenerodna sta bila, da bi mogla uiti.

Tako so kmalu za tem vse štiri: hitlerjanska kmeta in zvezana pastirčka dobili partizani! Debeluharja, še tu v hribih okrašena z zlomljenimi Hitlerjevimi križi, so potem slekli do spodnjega perila, jima trdno naročili, da v hribih nimata nikoli več kaj iskati, ter ju končno spodili nazaj v dolino!

Gusti in Andrejček pa nista šla več nazaj k ovcam niti v dolino: šla sta s partizani. Dolgo sta bila najmlajša med tovariši, ki so postali ne le njuni bratje, temveč so jima nadomeščali tudi starše!